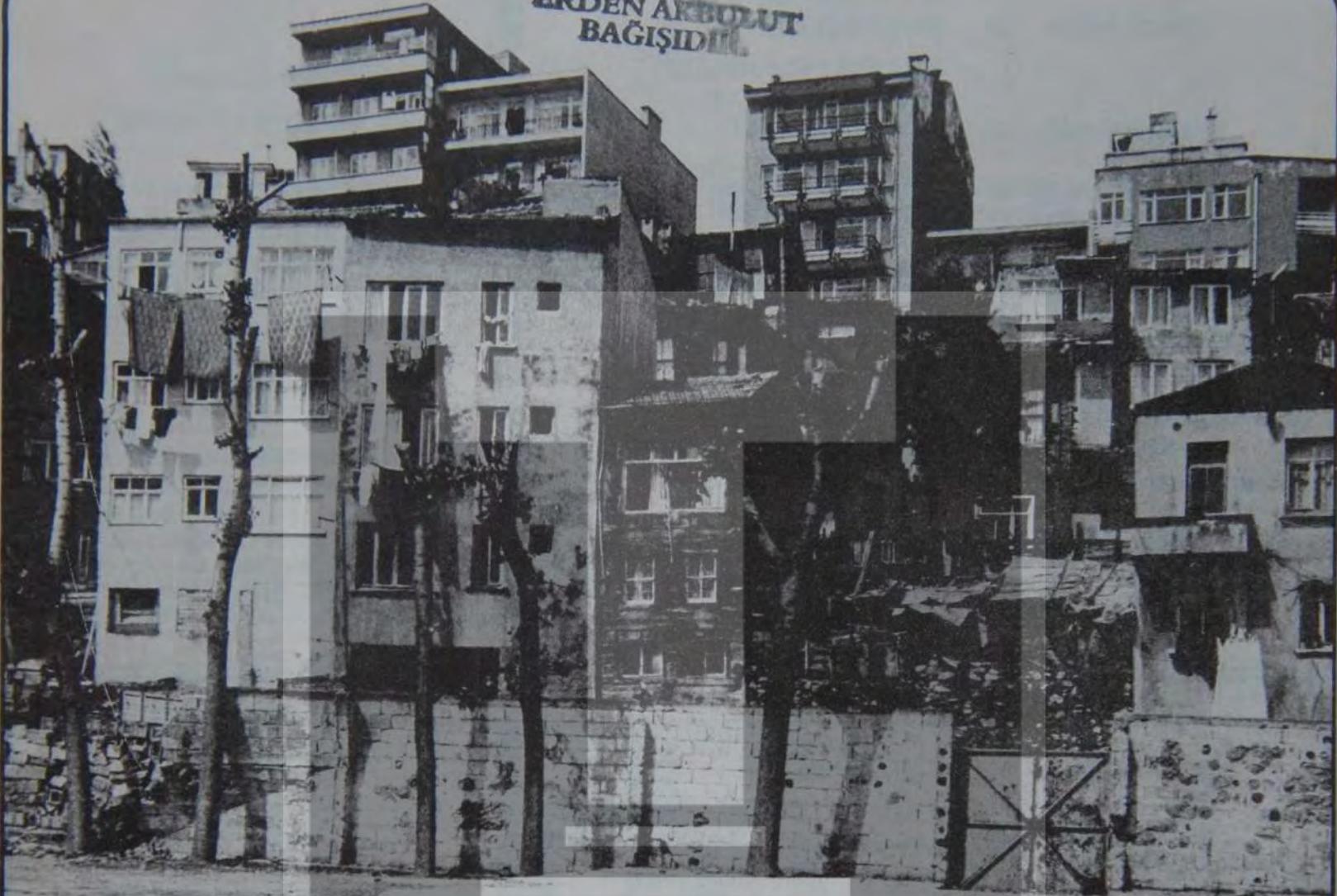
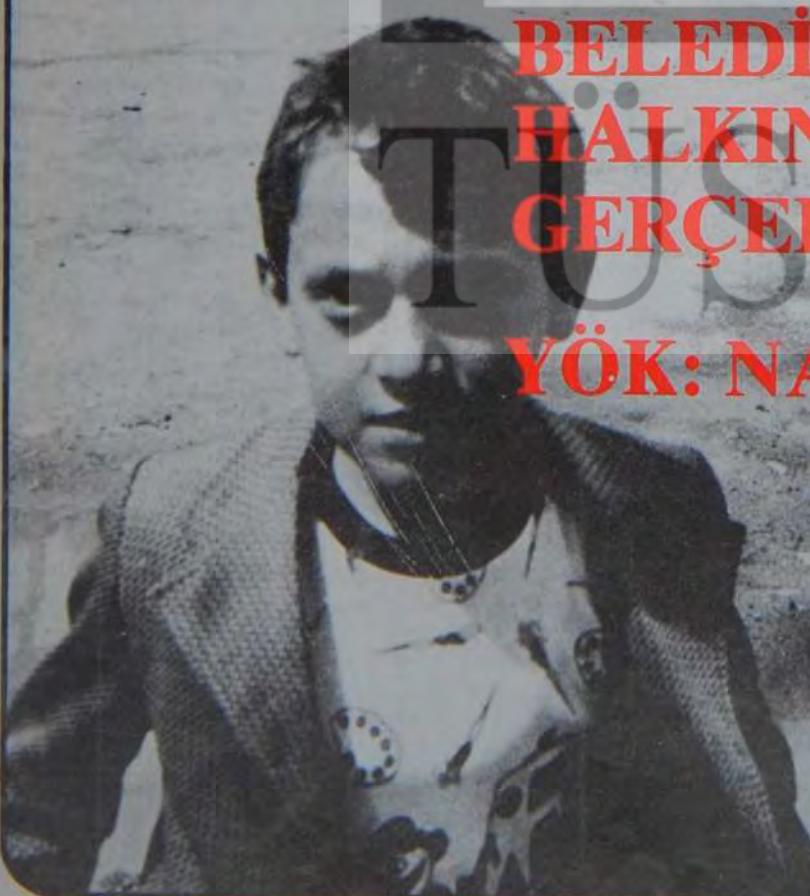


ERDEN ARSLAN
BAĞIŞIDIL



BELEDİYELER:
HALKIN KATILIMI
GERÇEKLEŞECEK Mİ?

YÖK: NASIL BİR "BAŞARI"??



**EN İYİ DOSTLUK
ARMAĞANI:
BİLİM ve SANAT YAYINLARI**



EDEBİYAT BİLİMLİ

Dünyaca ünlü edebiyat bilimcisi Prof. Pospelov'un geniş bir bilim adamları topluluğuyla birlikte hazırladığı Edebiyat Bilimi kitabı hem en geniş okur kesimleri için, hem de konunun doğrudan içinde bulunan öğreticiler, öğrenciler ve sanatçılardır için gerekli ve yeterli bilgileri, öteki sanatlar ve öteki bilimlerle ilişkileri içinde tüm kapsamıyla kucaklıyor. Herbiri kendi içinde bir bütün niteliği taşıyan iki cilt. Yılmaz Onay'ın çevirisiyle, ilk cildi çıkıyor.

NÜKLEER TEHLİKE

Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş

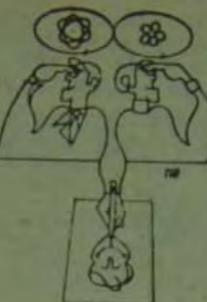
İnsanlığın nükleer savaş tehdidi karşısında gerçek güvensinin, bu sorunu anlaması ve savaşa karşı çıkan geniş halk yiğinları olduğunu söyleyen Haluk Gerger, nükleer silah teknolojiyle ilgili temel bilgileri, basit bir anlatımla sunuyor. (Ederi: 250 TL)

Dağıtım: İstanbul: Özgür, Cemmay, Say, Barış, Deniz • Ankara: Bilim ve Sanat • İzmir: Datic



beyincik
Mantık Oyunları

"Boş zamanlarınızı akıllıca doldurur!"



**Yeni sayıarda
artan tirajlarda...**

KİM KORKAR MATEMATİK'TEN

Okullarda bize hep soğuk yüzüyle tanıtılmış olan matematiğin aslında güzel olduğunu, eğlendirici olduğunu anlatan Nazif Tepedelenlioğlu'nun kitabı için, "Hayatınız boyunca matematikten mi korktunuz? Öyleyse korkmadan bu kitabı okuyabilirsiniz" deniyor. (Ederi: 250 TL)

HEP ARANIZDA OLACAĞIM

Frederic Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü

Güney Gönenç bu kitabında bilim adamının topluma karşı sorumluluğunu, yurtseverliğin, barışın tüm dünyada simgesi olmuş büyük fizikçi Joliot-Curie'nin atom fizигine, barış mücadeledeki katkılарını, Nazilere karşı yürütülen yığın savaşa, yaşamının tüm evrelerini fotoğraflarıyla birlikte bir roman akıcılığı içinde veriyor. (Ederi: 350 TL)

"... Yabancı üniversitelerin bu durumda artık Türkiye'nin bilimsel kuruluşlarını kendilerine eş saymaları olağan kalmayıacaktır..." Bu sözler, 1933-1952 yılları arasında İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde çalışmış ünlü bir bilim adamı olan Ord. Prof. Dr. Hirsch'in 1982 yılında Federal Almanya'da yayınlanmış bir makalesinden alınmıştır. Prof. Hirsch'in YÖK Yasası üzerine yazdığı ve okuyucularımıza bu sayıda sunduğumuz bu makale ülkemizde ilk kez günüşigine çıkmaktadır. Bu sayımızda güncel ve geleceğe yönelik önemi büyük olan yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin sorunlarına ağırlık vermek istedik. Bilim ve Sanat okuyucularının yakından tanıdığı İlhan Tekeli, Akin Atauz ve Bülent Tanık gibi uzmanların yazılarının yanı sıra yine konunun yetkin sahiplerinden biri olduğuna inandığımız Korel Göymen'in Bilim ve Sanat okurları için kaleme aldığı yazısının soruna değerli katkılar getirdiği inançındayız.

"Yorgun Savaşçı" olayı üzerindeki duyarlığını bu sayıda da sürdürüyoruz. Jülide Gülistar'ın, radyoda silinen bantlar yakılan plaklarla ilgili yazısı bu anlamda ilginç bir tutanak niteliğindedir. Bu sayımızda vurgulamak istedığımız bir başka önemli nokta, okuyucularımızın dergilerine öteden beri gösterdikleri ilgi ve destekin daha da aşama gösterdiğidir. Bilim ve Sanat'ın ayın ortalarına doğru bayilerde bulunamadığı yolundaki bilgi ve saptamalar üzerine tirajınızı artırıyoruz. Bizlere mutluluk ve sorumluluk veren bu sonucun gerçek sahipleri olan okuyucularımı kutluyoruz. Yeni sayıarda, hep birlikte daha büyük tirajlarda buluşmak üzere. Sevgiyle ve dostlukla...

YEREL YÖNETİMLERİN KENDİ SORUNLARINI UNUTMAYALIM

BELEDİYELERİMİZ İÇİN

BÜTÜN YILLAR 1984 TÜR

İKİ YASA, BİR TEK ve BELEDİYELER

İSTANBUL'DA KÜLTÜR BÜTÜNLÜŞMESİ ve YEREL YÖNETİM

"ARTIK ÜNİVERSİTEDE BİLİM ÖZGÜRLÜĞÜNDEN SÖZ EDİLEMEZ"

YÖK: "BAŞARI'NIN ANATOMİSİ

TRT'DE YOK EDİLEN BAŞKA ŞEYLER ÜSTÜNÉ

"KİM KORKAR MATEMATİK'TEN"

NAMIK KEMAL ÜZERİNE BİR İRDELEME

"MEYDAN OKUYAN" BİR OZANIN ARDINDAN

ALLENDE HÜKÜMETİNİN ÇALIŞMA BAKANI MIREYA BALTRA İLE SÖYLEŞİ

UNESCO'DA BUNALIM

Latin Amerika Örneğinde ARTAN BASKI ve DİRENEN SANAT

TÜRK-İŞ 13. GENEL KURULU ve ÖTESİ, İzlenimler-Anılar

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ/ BİR RESSAM: NEVHİZ

TANYELİ

ALBERT EINSTEIN ve BİLİM GALILEO GALILEI 1977 SAHNELENMESİ

Güncelliliğini yarınları südüren bir başyapıt

"GALILEO GALILEI YAŞAMI"

BİR GÜZEL İNSANIN ARDINDAN REŞAT ENİS'İN ARDINDAN

"VOLİ'NİN GÖSTERİMİNDE BİR ÇAĞRI BİN ÇAĞRIŞIM

SATRANÇ

KARIKATÜR

Ali Alkan İNAL

Emrehan HALICI

Nurhan SERİN

4 İlhan TEKELİ

6 Akin ATAUZ

10 Bülent TANIK

12 Korel GÖYMEN

13 Ernst E. HIRSCH

15 Dinçer ERTEM

20 Jülide GÜLİZAR

Nazif TEPEDELENLİOĞLU

22 C. E. ZADE

26 Aziz ÇALIŞALAR

28 Bilim ve Sanat

29 Hifzi TOPUZ

30 Gürhan UÇKAN

32 Şaban YILDIZ

34 Şükran KURDAKUL

36 İ. H. DEMİRDÖVEN

38 Manfred WEKWERTH

41 Aysegül YÜKSEL

45 Jülide GÜLİZAR

46 A. Haşim AKMAN

48 Ali Alkan İNAL

50 Emrehan HALICI

Nurhan SERİN

Sahibi: Ali Naci ÖNER • Genel Yayın Yönetmeni: Varlık ÖZMENEK • Genel Yayın Danışmanı: Güney GÖNENÇ • Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Cemil TURAN • Yazışma Adresi: Yüksek Cad. 9/13, Kızılay - Ankara, Tel: 183826 • Posta Çekî No. 12526 1 • İstanbul Bürosu: Dikmen S. ERDEN, Molla Fenari Sok. Nadir Han, Kat. 5, Çağaloğlu, Tel: 520 54 20 • İzmir Temsilcisi: Taner ÜNLÜ, Tibaş İşhani 5/506, Konak, Tel: 148608 • İsviçre Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box 38045, 10064 Stockholm • Grafik Düzenleme: Teknik Büro • Dizgi: ÖZDE, Şükran Deriş, 29 22 76 • Film: Renk Büro, 31 82 88 • Baskı: Daily News Tesisleri • Dağıtım: Örnecik • Abone: Yıllık 1200, altı aylık 800 TL; Avrupa: 25 ve 15 DM, ABD ve Avustralya (uçakla) iki katı • İlan Koşulları: Arka kapak 70.000, kapak içi 60.000, iç sayfalar: tam 30.000, üste iki 20.000, yarım 15.000, çeyrek 10.000 TL. • İlan İşleri: Çan Ajans

1984 yerel yönetim seçimleri ne gidiliyor. Ama Türkiye'nin yaşadığı geçiş dönemine özgü sorunlar, siyasal gündemde yerel yönetimlere ilişkin sorunların ön plana geçmesini engelliyor. Yerel yönetim seçimlerinin sonuçlarına duyan büyük ilgi daha çok, bu sonuçların halen TBMM'de yeralan partilerin halkın siyasal eğilimlerini ne ölçüde yansittığını gösterecek bir ölçü olmasından, yakın gelecekte Türkiye'deki siyasal yaşamdan hangi partilerin silineceğini ya da hangi partilerin güçleneceğine ışık tutacağının kaynaklanıyor. Bu seçimlerin sonuçları erken seçimlerin yapılması konusunda taleplerin ortaya çıkıp çıkılmayacağını belirleyecek. Kuşkusuz im bu konular Türkiye'de siyasal yaşamın geleceği bakımından önemli. Ama sağlıklı bir yerel yönetim kurulması da en az bunlar kadar önemlidir.

Sivil toplum kurumlarının ölçüde gücsüzlendirildiği, siyasal katılım yolunun salt seçimlerde oy vermeye indirgendiği günümüzde, yerel yönetimler siyasal katılımın genişletilmesi, "sivil toplum" anlayışının başarılı örneklerinin ortaya konulmasına tek seçenek durumunda. Onun için, yerel yönetimle unutmamak gerekiyor.

Bu açıdan yerel yönetimin önumzdeki günlerde, gündemde tutulmasında yarar olan iki konusu üzerinde duralım. Konulardan birincisi belediyelerde siyasal katılımın niteliği, ikincisi ise 1973 yerel yönetim seçimlerinden sonra gelişen toplumcu belediyecilik programının irdelemesi olacak.

BELEDİYELERDE SIYASAL KATILIMIN GENİŞLETİLMESİ

Bugün yerel yönetim birimleri içinde tek anlamlı olanının belediye olduğu söylenebilir. Diğerleri devletin sürekli artan merkezileşmesi içinde işlevlerini yitirmiştir. Belediyeler kentlerde yaşayanların birlikteki gereksinmelerini karşılayan kamu mal ve hizmetlerini üreten ve kent halkın kendi seçtiği organlarca yönetilen kuruluşlardır.

Belediyelerde seçimle gelen iki organ vardır. Bunlardan birincisi belediye başkanıdır ve çoğunluk usulüyle seçilir. İkincisi ise belediye meclisidir. Yeni kabul edilen Yerel Yönetimler Seçim Yasasına göre onda birlik baraj uygulamalı nispi

YEREL YÖNETİMLERİN KENDİ SORUNLARINI UNUTMAYALIM!

■ İlhan TEKELİ

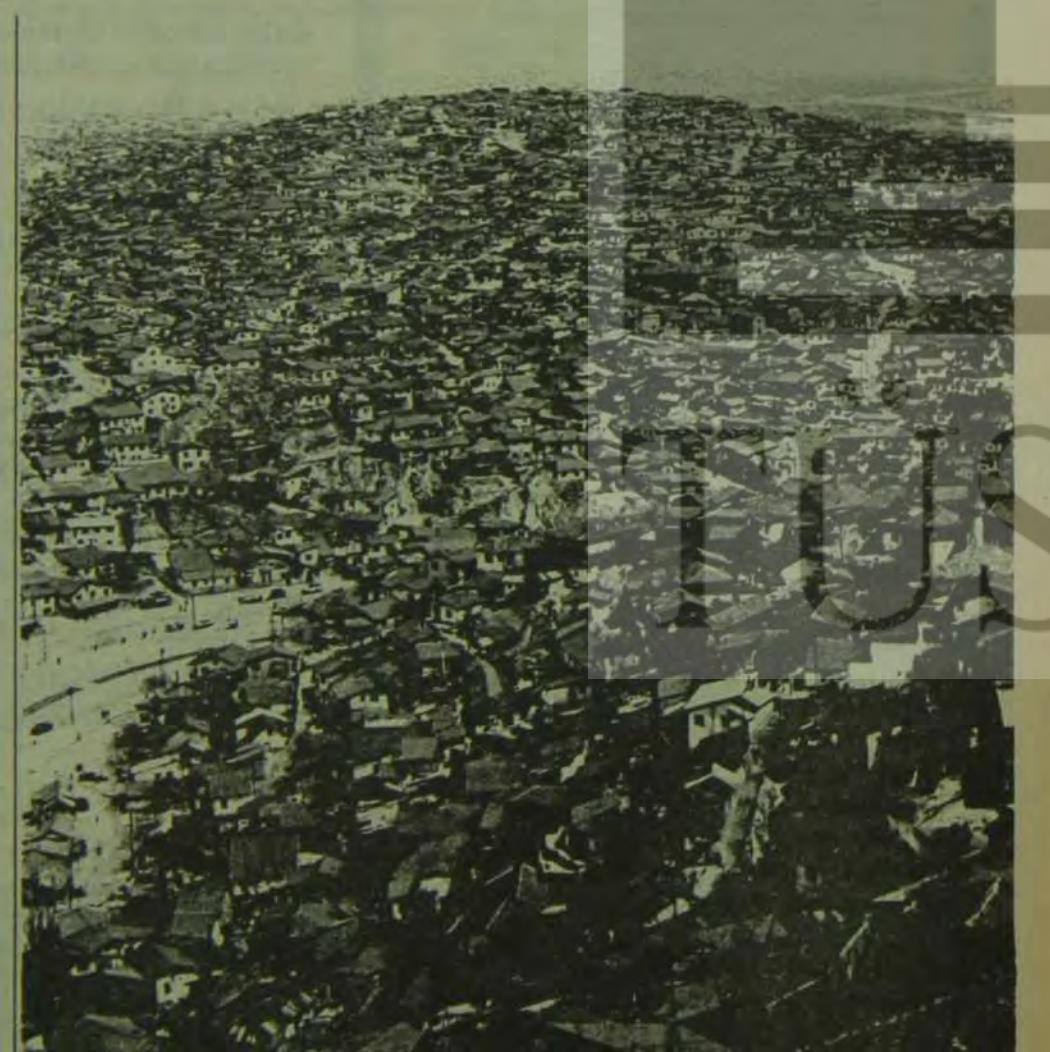
temsil usulüyle seçilecektir.

Belediye başkanlarının seçimi için genellikle söylenek bir şey yoktur. Çevresinde olumlu imajı olan bir kişi başkan seçilmekte ve halka karşı tüm belediye uygulamalarının siyasal sorumluluğunu taşımaktadır. Halkın hoşnutsuzluğunun pahasını gelecek seçimlerde ödeyeceği için kent halkın isteklerine duyarlı olmak durumundadır. Belediye başkanı üzerinde demokratik denetim etkili olmaktadır.

İkinci seçimle gelen organ olan belediye meclisi üzerinde aynı şeyleri söylemek olanaklı değildir. Son yasaya göre meclisin seçiminde yüzde on barajlı nispi temsil sistemi uy-

gulanacaktır. Bir yerel yönetim seçiminde barajlı bir seçim sisteminin rasyonelini bulmak çok güçtür. Bu sorun bir yana bırakılsa ve geçmişteki gibi salt nispi temsil sistemi uygulansa bile, Türkiye'de siyaset yapma pratiğinden ve Siyasal Partiler Yasası bu konuda daha yoğun kısıtlamalar getirdiği için, önumzdeki seçimlerde bu durum daha da belirginleşecektir.

Belediye meclislerinde temsil edilenler geçmiş dönemde büyük ağırlıkla küçük girişimciler ve esnaf ile yapsatçılık yapan serbest meslek sahipleri olmuştur. Bu salt bir rastlantı değildir. Yapisal bir sorundur. Belediye meclisinin kararları bu grupları doğrudan doğruya ilgilendirdiği için bu gruplar mecliste temsil edilmeye özel bir ilgi göstermektedirler. Oysa işçiler, memurlar, ev-



(Fotoğraf: Gültækin CİZGEN, Yeni Fotoğraf - 1978 Türk Fotoğraf Yılığı)

kadınları vb. geniş tüketici kitleler mecliste çok düşük oranda temsil edilmektedir. Bu durum birkaç nedenden kaynaklanmaktadır. Bir yandan bu kitleler kendi yaşamları üzerinde belediye meclisinin kararlarının etkisi hakkında yeterli bir bilinçlenmeye sahip değildir. Öte yandan Siyasal Partiler Yasasının bu kitlelerin siyasal partilere girmesine getirdiği zorluklar bu sonucu doğurmaktadır. Yeni Siyasal Partiler Yasası bu konuda daha yoğun kısıtlamalar getirdiği için, önumzdeki seçimlerde bu durum daha da belirginleşecektir.

Belediye meclisinde kentlerin dengeli bir temsili sağlanamayınca, belediye meclislerinde hakim olan küçük üretici ve esnaf kesimi, geniş tüketici kitlelerin çıkarlarıyla çelişen, kendi iş alanları içinde kurumsal rantlar oluşturan kararlar alabileceklerdir. Belediye meclisi, kamuoyunda pek bilinmeyen bir organdır. Burada alınan kararların siyasal pahasını meclis üyeleri değil, belediye başkanları taşırlar. Bu nedenle de halktan destek gören belediye başkanları, meclisleriyle sürekli olarak uzlaşmazlıklara düşmüşlerdir.

Belediye meclisleriyle, başkan ve kentli nüfusun büyük kesimi arasındaki bu karşılığın çözümlemesi için iki yol vardır. Bunlardan birincisi ve kökten olanı meclislerin yapısını kentlerin dengeli bir temsili sağlayacak yönde değiştirmektir. Bunun için Siyasal Partiler Yasasındaki geniş kitlelerin siyasete katılmamasını sınırlayan kısıtlamalarını kaldırıkmak gerekiyor. Bu da yeterli değil, ayrıca kentlilere, emekçilere belediye meclislerinin önemi anlatılmalıdır. Belediyelerin gerçek bir "sivil toplum kurumu" niteliği kazanması için de bu gerekli. Bunların ilk seçimde sağlanması olanaklı değil.

O halde yeni seçilecek belediye başkanları için ikinci yola başvurmak gerekiyor. Bu, belediye başkanının meclise hapsolmaması, kentli kitlelerle formel yollarla, ya da formel olmayan yollarla diyalogunu geliştirmesidir. Bu yaklaşım belediye meclislerinin geniş kitlelerin isteklerinin baskısını hissetmelerine olanak verecektir. Başka bir deyişle belediye meclisleri de verdikleri kararların siyasal pahasını ödemeye başlayacaklardır. Belediye başkanlarının yerel sorunların çözümüne halkın katılımını genişleten yollar bulabilmesi onların başarısı için gerekli bir ön koşul olmaktadır.

TOPLUMCU BELEDİYECİLİK PROGRAMI

Yeni yerel yönetim seçimlerine giderken yalnız kentiçi siyasal katılımı artırmak gerekmeyen; aynı zamanda da 1973-1980 yıllarında gelişen Toplumcu Belediye Modeli'ne ve onun başarılı uygulamalarına sahip çıkmak gerekiyor. 1973 yerel yönetim seçimlerinden sonra Türkiye'de büyük kent belediye yönetmeleri ilk kez sosyal demokrat dünya görüşü olan belediye başkanlarının denetimine geçti. Ülkede ise iktidarı sağ partiler ellerinde tutuyordu. Bu karşılık yerel yönetim sorunlarının Türkiye siyasal yaşamında ilk kez canlı bir yer tutmasını sağladı. Bu dönemin belediyeler bakımdan zor mali koşullarına rağmen büyük kentlerdeki bu yeni başkanlar başlangıçta sezgiyle, somut sorunların zorlamasıyla toplu taşıma alanından yaya mekanlarının oluşturulmasına, ekmek fabrikası kurmaktan toplu konut uygulamalarına, yeşil alanlardan kent fuarlarının kurulmasına kadar uzanan çok yönlü uygulamalara girdiler. Somut sorulardan yola çıkarak yapılan bu uygulamalar birikerek 1977 yılı yerel yönetim seçimlerinde "toplumcu belediyecilik" diye adlandırılan bir programın gelişmesini sağladı. Bu program beş ilke etrafında toplanıyordu; a) Demokratik ve özgürlükçü belediye, b) Üretici belediye, c) Tüketimi düzenleyici belediye, d) Birlikçi ve bütünlükçü belediye, e) Kaynak yaratıcı belediye. Bu program belediyelerin geçmişin, kamu mal ve hizmetleri üretmekten çekilen ve kent halkın güncel sorunlarına çözüm getirememeyen aracı, pasif salt denetimle yetinen ve kendi kaynaklarını yaratma olağanından yoksun; kendi aralarında ortaklaşa hareketler geliştirememeyen, kendi dışlarındaki tüm toplumsal hareketlerden soyutlanmış yapısından kurtuluşunun bir simgesidir.

Belediyelerin gerçek bir "sivil toplum" kurumu haline gelişti, bürokrasi içinde ikincil bir hizmet alanını göremekten kurtulup yaratıcı uygulamaların yapıldığı bir kesim haline gelmesi bu dönemin siyasal başarılarındandır. Bunlara sahip çıkmak gerekiyor.

İşte bu noktada 1973 sonrası yaratıcı belediye uygulamalarının belediyelerin görev alanını genişlet-

mekte nasıl bir yol izledikleri üzerinde durmak gerekiyor. 1973 sonrası belediyeciliği tüm bu uygulamalarını 1930'ların 1580 sayılı Belediyeler Yasasının getirdiği olanaklarla gerçekleştirmiştir. 1930'ların Belediye Yasası belediyelere oldukça geniş bir görev alanı çizmiştir. Sürekli olarak merkezi yönetim belediyelerin çalışma alanlarını daraltıcı bir eğitim içinde olmuştu. Belediyelerin yetki alanı her fırsatta küçültmüştür. Kentiçi trafikle ilgili yetkililer başlayarak, sağlıkla ilgili yetkililer, kentiçi elektrik dağıtım, imarla ilgili yetkililerin bir kesimi, kültür ve sanata ilişkin faaliyetler hep merkezi yönetim ilgi alanına kaymıştır. Oysa 1973 sonrası belediyecilik deneyi içinde belediyeler yeni uygulamalara girerek bu daraltılmış yetkilileri anlaşımlaştıracak aşmışlardır. Bir örnek verelim: Özellikle büyük kentlerde imar planı yapma yetkileri İmar ve İskan Bakanlığı bürolarının eline geçti. Ama Türkiye'de uygulanan imar planı yapma yöntemi, gerçekten belediyelerin programlı çalışmasına yön göstererek nitelikte değildir. Oysa 1973 sonrasında belediyeler proje üreten bürolar oluşturarak eyleme dönük bir planlama faaliyeti içine girmiştir. Bu yolla hem kentin büyümüşünün hem de belediye eylemlerinin planlı ve programlı olması konusunda önemli bir adım atılmıştır. Böyle gelişen planlama biçimini eylem planlaması denilen yeni kent planlaması yaklaşımlarının ortaya çıkışını sağlamıştır. Bu yeni yönetim yoluya belediyelerin önemli ölçüde planlama işlevlerini genişletmişlerdir. Başka ilgi alanlarında da bu benzer örnekler bulunmaktadır.

ÖNUMÜZDEKİ GÜNLERDE

Yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında görev ve yetki bölüşümü durağan bir işbölümü değildir. Sürekli olarak değişen dinamik bir süreçtir. Otoriter yönetim döneminde bu bölüm yerel yönetimlerin aleyhine daralmaktır, demokratik ve siyasal katılımın yüksek değer verilen dönemlerde "yerel yönetimler" bu işbölümünün dar kalıplarını asabilmektedirler. 1984 yerel yönetim seçimlerinden sonra böyle bir döneme girecektir. Bu nedenle yeni belediyelere Toplumcu Belediyecilik Programı'nı pratikte zenginleştirip derinleştirerek, yerel yönetimlerin işlev alanını genişletmek, başka bir deyişle "sivil toplum'un alanını büyütmek bakımından, önemli sorumluluklar düşmektedir.

BELEDİYELERİMİZ İÇİN BÜTÜN YILLAR 1984'TÜR

■ Akın ATAUZ

DEVLİTİ hep "baba" olarak görmeye alışmıştır Türk toplumu. Üstelik bu imge, son yıllarda iyice pekiştirildi, güçlendi, yaygınlaştı.

Bu "güçlü imgenin" resmi olmayan (non-governmental) örgütler ya da, devletin bir uzantısı olmayan kuruluşlar için ve bireyler için ne anlama geldiği değil ama, yerel yönetimler için ne anlama geldiği tartışması yeniden güncelleşiyor. En azından güncellesmesini beklemek için bazı belirgin nedenler var: Yerel yönetim seçimleri gibi...

Bu tartışmanın hemen başında, şunu rahatça söyleyebiliriz: Ülkemizde yerel yönetimler için, daha özel olarak belediyeler için, devlet tarihinin her döneminde bir "baba" olmaktan çok, bir "büyük ağabey" olmuştur. Bir bakıma, 1984 yazından evvel de yerel yönetimler için "büyük ağabey" vardı veya belediyelerimiz için bütün yıllar 1984'tür. Hatta, gelecek yılların daha fazla 1984 olacağını gösteren bir çok hazırlık da, ufukta beklemekte... "büyük ağabey" yerel yönetimleri her zaman gözetlemiş, davranışlarını belirlemiş ve izlemiş, ne yapacağına, nasıl yapacağına müdahale etmiştir.

YEREL YÖNETİMLERE YÖNELİK TOPLUMSAL PSİKOLOJİ

Merkeziyetçi eğilimleri bunca güçlü bir toplumda, belediyeler, Osmanlı İmparatorluğu zamanında da, Cumhuriyet döneminde de, çeşitli bakımlardanki ile karşılanan örgütler olmuş, yanlış yapmaya çok yatkın küçük bir çocuk gibi denebilim altında, bir akıl hastası gibi väsayet altında tutulmuştur. "Resmi" görüşlerin baskısı ile yerel yönetimler, hep, "rüştünü ispat etmemiş çocuk, her an tehlikeli bir yanlış yapabilecek toy" konumunda görülmektedir. Oysa, "temsil demokrasi"nin sakıncalarına, yerel yönetimlere vasi olan merkezi yönetim de aynı biçimde sahip olabilir. Ancak onların yöreyi değil, devletin bütününe temsil etmek gibi bir farkları ve erdemleri vardır. Gerçi, tarihimizin büyük bir coğullığını oluşturan dönemler boyunca, iktidarda olmayanların yani merkezi yönetimi ellişinde bulundurmayanlarının "siyaset" yapmaları kuşku verici olmuştur ama, en kuşku verici olanı, bu siyasetin gerçekten yerel ve yerel sorunlar etrafında yapılmasıdır. Burada ayırt edici olan, merkezi yönetim adına karar veriyor ve uyguluyor olmasının, yönetim anlayışlarının çeşitlenmesi ve demokratikleşmesi açısından pek farkı olmadığını söyleyebiliriz.

Yasaların boşluklarından yarar-

de görev alanları aynı toplumsal ve kültürel özellikler etkilemeye, biçimlendirmektedir. Ancak, bir birey, merkezi yönetim adına davranışarak karar verip, hareket ediyorsa, çok daha rahat olabilir. Hatalarının sonucu, çok daha ağır, maliyeti çok daha yüksek olsa bile, bir kere, hangi kademesinde olursa olsun, merkezi yönetim adına davranış konumuna gelmişse, denetimler çok farklıdır. Bazi konjonktürlerde, son yıllarda yaşadığımız gibi, kimi kademeler için, fiilen hiç bir denetim söz konusu olmayabilir de... Yerel yönetimlerde, belediyelerde ise durum tam tersinedir. Vâli ve belediye başkanlarının yasalar karşısındaki konumunu hatırlamak, yukarıdaki düşünceyi örneklemek açısından yeterli olacaktır.

Merkezi ve yerel yöneticiler aynı toplumun biçimlendirdiği insanlardır ama, farklı olan, eylemlerinin etkili olduğu coğrafyadır. Eğer ülkenin bütünü değil de bir parçası, bir bölge, bir yöreni veya bir kenti adına bazı talepleriniz, planlarınız, çabalalarınız varsa, artık bu, sakıncalı bir alana girmekte olduğunuz gosterir. Çünkü bu, merkezi yönetimin "tekligi" ve bütünlüğünü tehdit etmek biçiminde algılanabilir. Bu nedenle merkez, yörelerde oluşturulacak yönetim mekanizmalarını bütünüyle belirlemek ve işleyişi denetlemek zorundadır. Yani, "siyaset yapmak" üzere ele alınan sorunların çapı ülke sınırlarıyla çakışmayırsa, ondan daha küçük veya onun bir bölümüyle ilgiliyse, bu salt coğrafyası bakımından tekin değildir.

Merkezi yönetimlerin "siyaset" anlayışında yerel yönetimlerin konumu, hemen her zaman böyle olmuşsa da, devletin denetim konumunu ve alanını çok önemli ölçüde etkileyen, "devletçi" ya da "liberal" iktisat politikası anlayışlarının zaman zaman değiştiği görülmüştür. Eğer ülkeden daha küçük bir coğrafya ile sınırlı değilse, bireyler ve bireylerin ekonomik örgütlerinin etkinlik alanı, merkezi yönetimin etkinlik alanını sınırlayacak biçimde genişleyebilir, merkezi yönetim, bazen, içinde bulunduğuuzdur gibi, "liberalleştirilebilir". Bu durumda, merkezi yönetimin uyguladığı ekonomi politikalannın daha liberal veya daha devletçi olmasının, yönetim anlayışlarının çeşitlenmesi ve demokratikleşmesi açısından pek farkı olmadığını söyleyebiliriz.

lanmak, yetkilerini kötüye kullanmak, "politik davranış", partizanlık yapmak, vb... sanki sadece yerel yönetimlerin veya onların yöneticilerinin yapabilecekleri işlemler için söz konusuymış gibi, sanki aynı toplumun -aynı toplumsal özelliklerin benzer bir biçimde merkezi yöneticileri etkilemesi söz konusu değilmiş gibi, bu gibi durumlar için göz önünde tutulan önlemler, yerel yönetimler merkezi yönetimlere daha bağımlı hale getirmenin gerekliliği olarak kullanılmaktadır. Yerel yönetimler ilgilendiren tüm yayınlanmış yasa ve yönetmelikler, sıkıyönetim komutanlıklarının aldığı kararlar bu doğrultuda yorumlan-

Yerel yönetimlerin, toplumun



(Fotoğraf: Ozan SAĞDÎC, Yeni Fotoğraf - 1978 Türk Fotoğraf Yılığı)

bazı alt kesimlerinin (bir bölümünün) sorunlarını çözmede farklı bir yaklaşım biçimini oluşturabilecek, demokratik işleyiş mekanizmasını daha doğrudan çalışmasının avantajlarını kullanabilecek, bu nedenle, merkezi yönetim anlayışına, temel nitelikleri ve yönetim teknigi açısından bir alternatif gibi algılanacak biçimde varolmalarına izin verilmel.

"Merkezi yönetimin güçlüğü ve yerel yönetimlerin tabiyeti" formülasyonu, geri yukarıdan aşağı belirlenmiş ve kabul ettirilmiştir. Ancak, yerel yönetimlerin tarihinde, 1970 ortalarındaki gelişme bir tarafa bırakılacak olursa, buna karşı ciddi bir toplumsal muhalefet de görülmemektedir. Kismen de olsa, toplumsal muhalefet olarak yorumlanmaya en elverişli örnek, 1980 öncesinde, büyük kentlerin çevresinde gelişen gecekondu mahallelerinin kendi belediyelerini oluşturmalari ve bu yönetimlere, bazı semtlerde yöre halkın sahip çıkmaya başlamasıdır. Elbette bu gelişme, tek başına, yerel yönetimlerin bir alternatif yönetim biçimini olarak toplumsal bir biçimde benimsendigini göstermek bakımından yeterli değildir.

Yerel yönetim kavramını daha iyi değerlendirebilmek için, tarihsel gelişmeye çok kısa da olsa bir göz atmak yerinde olacaktır.

YEREL YÖNETİMLER ve TARIHSEL GELİŞME

Bati Avrupa'da X. yy.'dan sonra ve XII. yy'da hızlanarak kent denilen olsunun yeniden geliştiği görülmektedir. Kentlere giderek artan sayıda özgür işgici yerleşmektedir. Ancak kentlerdeki demokratik süreçlerin işleyişine asıl katkıda bulunanlar zanaatkârlar ve tüccarlardır. Yeni açılan yerleşme yerlerine veya yönetikleri kentlere nüfus çekmek için senyörler adeta birbirleriyle yarışmaktadır, bazı haklar ve ayrıcalıklar sunarak, kendi denetimlerindeki alanların gelişmesini sağlamaya çalışırlardı. Bu adeta, bir ekonomik ve mali kaynak sağlama yanı sıra gibi görülmüyordu senyörler tarafından. Senyörlerin sundukları haklar arasında, senyörün adamlarının baskı ve müdahalesini azaltmak, kent meclisi üyelerini ve kent yöneticilerini kentlilerin seçme hakkı ve giderken kentlerde mali ve yönetimsel bağımsızlık bulunuyordu. Kentli toplulukluk, bu hakları barışçıl yoldan elde edemedikleri veya satın alamadıkları durumlarda silahlı mü-

cadele sonucu bu hakların gerçekleşmesini sağlıyordu. XII. yy'da Batı Avrupa'da kent yönetim organı olarak belediyeler kurulurken, burjuva demokrasilerinin de geliştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kent sivil toplumu, beraberce yapabilecekleri işler için gelir kaynakları yaratmak ve örgütlenmek gibi eylemlerle, bugünkü yerel yönetim geleneğinin temelindeki kurumları oluşturdu. Artık kent yönetimi belediyelere aittir.

Gerçi XV. yy'da kent yönetimleri bazı ailelerin egemenliğine girmeye başlamışsa da, kentlerin yönetimindeki işleyiş, baştan beri tam bir demokrasi olarak yorumlanamaz. Kent yönetimine geniş bir katılma imkanı sağlanmış olsa bile, katılım doğrudan değil, üye olunan tüccar ve esnaf londaları eliyle gerçekleştiriyordu. Londalarla katılmak için ise ustaya veya dükkan sahibi kalfa olmak gerekiyordu. Kent meclislerinin oluşmasında, genellikle, "mesleki temsil" ilkesi uygulanıyor, farklı esnaf ve tüccar örgütlerinden oluşan kent yönetimini, vergilerin toplanmasında da bu örgütlerden yararlanıyordu. Kentlerin yönetiminde bugün bile bu yapılaşmanın süregü görülmektedir. Özellikle Türkiye de 1970 ortalarından sonra yaşanan yerel yönetim deneylerinde, bu olgunun etkileri kendini açıkça hissettirmektedir.

Batı Avrupa'da bu dönem ortaya çıkan yerel yönetim (bunlara kommun yönetim adı da verilebilir) örneklerinin otonom bir gelişme olduğu, senyörlerden alınan (para karşılığı veya mücadeleler yoluya) haklarla, bu hakları kendi toplumsal ekonomik gelişmeleri için gereksinen toplum kesimleri için hayatı önemde bulunduğu açıkça görülmektedir. Ancak bu örnekler, merkezi yönetimin egemen olmadığı bir ortamda, yerel yönetimlerin devlete benzer bir biçimde kurulması olarak da yorumlanabilir.

Devlet olmayan ya da yabancılantıcı-bürokratik olmayan bir yerel yönetim veya yerinden yönetim için, 1871 Paris Komünü örnek olarak gösterilebilir. Paris Komünü, hiyerarşik ve otoriter olmayan bir örgütlenmedir ve genel oyla seçilmiş, her zaman görevinden alınabilecek bir meclisten oluşuyordu. Komün yönetimindeki anlayışın, yerel yönetimlerin egemen olan yönetim bir alternatif oluşturabilece-

ği düşüncesini, yaşamın sorunlarından kaynaklanarak ve yaşamın her alanında köklü değişiklikler getirecek kurumlaşmaya ve katılaşmaya yol açmadan öz yönetimsel bir deneyi gerçekleştirmeyi, bugün bile esinlendirdiği söylemektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda ise durum, tamamen değişiktir. Merkeziyetçi eğilimleri güçlü bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, 19. yy'in ortalarına kadar, "yerel yönetim" diye adlandırılabilen bir yapı olduğu söylenemez. Osmanlı kent yönetimini, merkezi yönetimini atadığı memurlar eliyle gerçekleştirir. Ancak, kentin beledi yönetiminin de başında bulunan kadı, yerel meslek örgütlerine (ya da çıkış gruplarına) alacağı bazı ekonomik kararlar için danışır.

19. yy'in ilk yarısından başlayarak, batılılaşma hareketi içinde yukarıdan aşağıya doğru oluşturulmaya başlayan yerel yönetim örgütleri ve en önemli yüzyılın ikinci yılında kurulan belediyeler, kendilerine özgü nitelikleri olan kurumlardır. Belediyeler, biraz "batı"nın ilişkili kurduğu kentlerdeki standartları onun gerekli gördüğü düzeye çıkarmak, daha çok da, merkezin nüfuz edebilme ve denetimini artırmak amacıyla, kurulmaya başlamıştır.

Kolayca anlaşılabileceği gibi, Batı Avrupa'daki ve ülkemizdeki yerel yönetimsel oluşumlar, tamamen farklı tarihsel süreçler içinde ve farklı güdüllerle ortaya çıkmış, apayrı geleneklerle beslenmişlerdir. Cumhuriyet'in yerel yönetimlere bakışı da, Osmanlı geleneğini büyük ölçüde sürdürmüştür. 1930 yılında çıkartılan 1580 sayılı Belediye Yasası, yerel yönetimleri, merkezi yönetimlerin vesayeti altında, kentleri hızla batılı standartlara yaklaşmak, sağlığılaştırmak ve bunları sağlamak üzere teknik-ekonomik hizmetleri yerine getirmekle görevlendirmiştir. Belediyeler, 1950'lerde başlayan "kentleşme şoku"nun etkisi altına giren kadar bu görevleri yerine getirmeye çalışmışlardır.

Yerel yönetimlerin gelişme çizgisindeki en ilginç dönem, kuşkusuz, 1970'lerin ilk yarısından başlayıp 1980'e kadar süren dönemdir.

1973-1980 ARASINDAKI GELİŞMELER

Bu dönemdeki, belediye ile ilgili tartışmalarda, pek çok farklı nite-

liklere sahip bulunan belediyelerden, sadece büyük kentlerin merkezinde veya çevresinde bulunanlar ele alınacaktır. Bu dönemde hızla nüfus kazanan, mali kaynakları yetersiz kalan ve hizmet standartları düşen belediyelerin yeni deneyimleri, yeni kavramların ortaya çıkışına katkıda bulunmuştur. Bu yenilemeye iki açıdan bakılabilir. Toplumun yerel yönetimine, özellikle belediyeye bakış açısından ve onu kavrayışındaki değişiklikler ve belediyelerin bir tüzel kişilik olarak kendi varlığını anlayışındaki ve anlatışındaki değişiklikler.

Toplumun hemen her kesimindeki algılayışta, "belediye" olgunun sahip olduğu yerde, degerde bir değişme olmuştur. Ancak, Türkiye gibi kent kökenli olmayan ve sivil toplum geleneğinin gelişmediği bir yapıda, merkezi yönetimin karşısında yerel yönetim kolayca bir toplumsal güç odağı olabileceğini düşünmek güçtür.

İkinci grup değişme, belediyelerin kendi yapıları ve bu yapının olması gereken biçimle ilgilidir. Gerçi bir değişme yoktur bu dönemde. Belediye meclislerinin yapıları da genelkese özelliklerini göstermektedir. Belediyelerin kendi bürokratik yapılarında ve sorunları yukarıdan aşağı doğru çözmeye çalışan yaklaşımlarında da bir değişme yoktur. Değişmeyi asıl yaratan öge, merkezi yönetimle yerel yönetim arasındaki çelişkinin keskinleşmesi olmuştur. Merkezi yönetimle yerel yönetim arasındaki ilişkisi, yerel yönetimlerin merkezi siyasi olarak etkileme gücüne sahip olduğu döneminde, çelişkisiz bir tabiat biçiminde geliştirilebiliyordu. Ancak bu dönemde, merkezi ve yerel yönetim aynı siyasal kampta bulunsalar bile, çelişki, yönetim birimlerinin doğasındaki farktan kaynaklanarak devam etti.

Çelişkinin keskinleşmesi, hem belediyelerin mali bunalımını derinleştiriyor, hem de "vesayet" mekanizmasının dolaylı ve dolaylı olarak daha yoğun uygulanmasına yol açıyor.

Ortaya çıkan ve tartışılmaya başlayan yeni deneyler ve yeni kavramlar içinde, belki en anlamlı olanı, gerçekte burada formülle edildiği biçimde hiç bir zaman ortaya konulmamış olmakla birlikte, beledi-

yelerin kendi tüzel kişiliklerini ve geleceğini algılayışları çerçevesinde bir araya getirilebilecek bu iki gelişmenin, yeniden yorumlanması çağlışılmasıdır.

Bir yandan halkın katılımının sağlanmasıyla, kendi tabanı ile demokratik ilişkilerini ve politik gücünü geliştirirken, diğer yandan, belediye birlikleri kurarak, daha üst ölçekteki teknik-ekonomik sorunları çözmeye çalışmak diye özetleyebiliriz, bu iki gelişmeyi.

Halkın katılımını, sorunların çözümünde başlangıç noktası olarak almak, yeni bir düşünce olmasa gereklidir. Ayrıca, bu konuda belediyeler tarafından gerçekleştirilmiş önemli bir örnek de yaşanmadı. Türkiye gibi referandum alışkanlığının bulunmadığı toplumsal-kültürel ortamda katılımın anlamlı bir düzeyde sağlanması bir çok güçlüğü olduğu açıktır. Kent ölçüğünden mahalle ölçüğine kadar, bir çok proje için, maliyetini ve faydalarnı bilerek karar verme ve seçme uygulaması, veya doğrudan demokrasının gerçekleştirilebileceği diğer örnekler bakımından, büyük belediyelerde bir gelişme olmamasına rağmen, çevre belediyelerinde, nisbeten küçük ve homojen olan nüfus grupları için bu anlayışa yaklaşılan gelişmeler görüldü. "Katılma" 1973-80 dönemi için, kavramsal olarak önemli, uygulama çeşitli nedenlerle geliştirilememiş bir alan oldu.

Belediye birliklerinin kurulması da, bu döneme rastlayan ilk gelişmeyi tamamlayan ikinci önemli gelişme olarak düşünülebilir. Birlikler sadece bir üst kuruluş değil, belediye örgütlenmesinde yeni bir yaklaşım olarak görülebilir. Belediyeler, merkezleşme - yerelleşme tartışmasında, merkezin varlığını zorunlu yapan öğelerin etkisini azaltıcı, bir anlamda, merkezi yönetimin koordinasyon sağlama işlevini yerel yönetimsel bir yapıya devrederek, alternatif bir örgütlenme gerçekleştirmiş oluyorlardı. Belediye birlikleri, belediye gelirlerindeki yetersizlik, merkezi yönetimle bağlılık, vb. gibi sorunları çözmek üzere düşünülen, ancak ne belediyelere göre daha geniş yetkilerle donatılmış, ne de kural koyma yetkisine sahip olan (vergi koymak, toplamak, vb. gibi devlet benzeri hiyerarşik bir yapısı olmaksızın) örgütlenmeler olarak kuruldu.

Belediye birlikleri de, gerçekleştirmek isteyen bir karar verme erkeninde tutmak isteyen bütüncül ve hiyerarşik merkezi yönetim anlayışına ters düşmektedir.

uygulama imkanı bulamadı. Buna rağmen, 1973-80 arası, belediye birlik anlayışının gelişmesinde, dikkate değer bir hareketlilik, yaratıcılık, yenilenmenin gerçekleşmesinde katkısı oldu.

Belediye, kavramsal olarak, daha mikro ve makro ölçeklerde, kendi konumunu sağlamlaştıracak ve geliştirecek demokratik ve hiyerarşik olmayan, sivil toplumun güçlenmesini sağlamak için yeni örgütlenme kanallarını bu gelişmelerle yaratmayı başlamıştır.

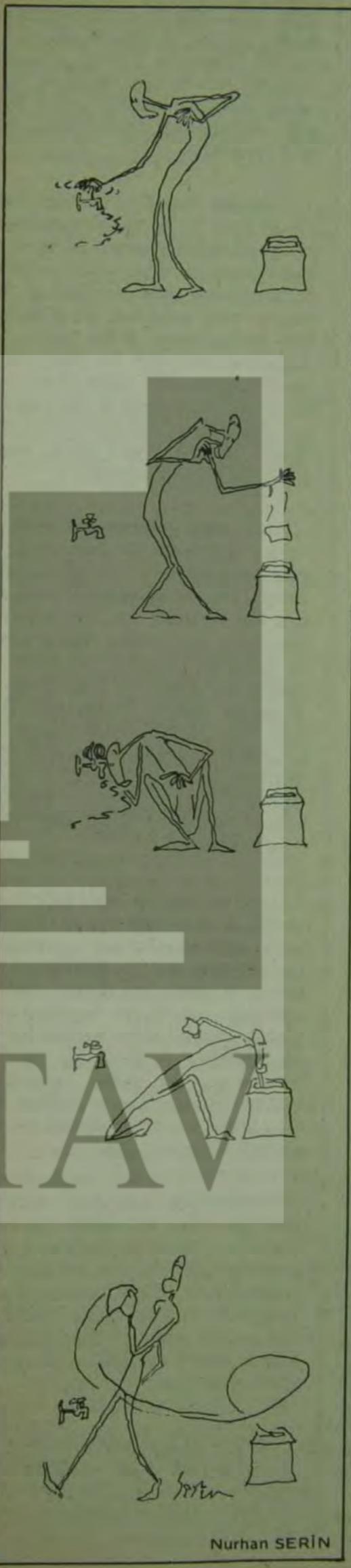
Böylece, bir yandan, "belediye", dıssallıkların, ölçek ekonomilerinin ve planlama - eşgüdüm ihtiyacının gerektirdiği oranda, daha üst ölçeklerde, merkezi yönetimin dışında ve hiyerarşik olmaksızın örgütlenebileceği görüldü. Bu her bakımdan "yerel kalmaya mahkum" yürütmüş bir birim olduğu anlayışının aşıması arayışı olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan da, bu dönemde yabancılaşmaya karşı kentsel-toplumsal kesimlerin ve grupların, yaratıcılığını etkin bir biçimde ortaya koymayı争取 örgütlenme arayışlarının altı çizilebilir.

SONUÇ

1980'lere kadar gelişmesi üzerinde çeşitli düşünceler ileri sürülen yerel yönetimler, 1984 yılında merkezi yönetimde daha da bağımlı hale getirilmiş, ancak değerlendirilebilecek önemli bir birikime sahip olmuş bir konumdadır.

Tartışmaların ortaya koyduğu gibi, bir yerel yönetim seçimi arifesinde, Türkiye'de bu alanda irdelemesi gereken pek çok konu bulunmaktadır.

Yerel yönetimlerin, demokrasi, katılım, özyönetim gibi kavramları canlandırmak ve etkinleşmesi için, politik ve ideolojik olarak, önemli bir işleve sahip olabileceği ortaya çıkmaktadır. İnsanların, kendi yaşadıkları çevrenin, konutlarının, mahallelerinin, kentlerin nasıl olacağı, nitelikleri, hizmet standartları ve yerine getirilmesi, vb. konularda karar verme istekleri ve bu tür bir uygulama içine girmeleri, diğer bir deyişle "sivil toplum" olarak giçenmeleri, "yönetilen" konumundan uzaklaşabildikleri alanların genişlemesi; otoriter yönetim ve karar verme erkeninde tutmak isteyen bütüncül ve hiyerarşik merkezi yönetim anlayışına ters düşmektedir.



Nurhan SERİN

İKİ YASA, BİR TEK ve BELEDİYELER

■ Bülent TANIK

Türk Mühendis ve Mimar
Odaları Birliği Genel Başkanı



Fotoğraf: Kamuran ÖZBERK, Yeni Fotoğraf, 1978 - Türk Fotoğraf Yıllığı

ANAYASA Mahkemesi iptal yönünden bir karar vermezse, 2972 Sayılı "Mahalli İdareler... Seçimi Hakkında Kanun" uyarınca Mart ayı içinde yerel seçimler yapılacak. Belediyelerimiz atamalı başkanlardan ayrılp, seçimli başkanlarına kavuşacak.

"Mahalli İdareler... Seçimi Hakkında Kanun", üç yıllık aradan sonra, yerel yönetimlerin belirlenmesinde biraz daha geniş bir çevrenin seçime katılmasını öngörüyor. Bu durum, yerel seçimleri, genel seçimlere katılmayan siyasi partilerin, güçlerinin sinandığı bir yanş alanına dönüştürüverdi. Öyle görünüyor ki, bu seçimler genel seçim kamuoyu yoklaması niteliğini çok öplanda tutarak, yerel seçim olma özelliğini kazanamayacak.

Oya yerel yönetim seçimlerinin özgün önlemleri de küçümseneceğin boyuttadır. Genel siyasal güç dengesi için ancak ipuçları verebilecek bu seçimler ile, beş yıllıkna tüm yerel yöneticiler belirlenecektir. Ankara, İstanbul ve İzmir'de oturan seçmenler, bu seçimlerde şu organlara "seçim" yapacaklar: Mahalle muhtarlığı, mahalle ihtiyar heyeti, ilçe belediye başkanlığı, ilçe belediye meclisi üyeleri, il genel meclisi üyeleri, büyükşehir belediye meclisi üyeleri ve büyükşehir belediye başkanlığı.

Ulke nüfusunun beşte birinin yaşadığı "büyük kentlerde" ve tüm belediyelerde adayları parti merkezleri belirleyecek. Son söz parti genel yönetim ve karar organlarının. Seçimi yapılacak, meclis ve heyetlerin ne işe yaradığının bilinmemesi bir yana; seçimene, tercih ettiği partinin hazırladığı, bir yığın tanımıdağı isimden oluşan, çarşaf listeleri sandığa atmaktan başka siyasal katılım olanağı görünmemekte!

Belediyeler, etinden, suyunu (elektriği artık kalmadı), çöpünden ulaşımına kent yaşamının günlük gereksinmelerinin pek çokundan sorumludur. Bu böyle bir sorumluluk atmosferi ki, "iş bitirici" iktidan, "faturası bana çıkar" diye doğrudan atama yolu ile yönetimye gitmekten alıkoymaktadır.

Seçim sonucu oluşacak yönetimlerin icraatından vatandaş sorumlu olacak, fatura da ona çıkacaktır! Şu halde vatandaş dikkatli olmalıdır.

Bu seçimlerin türevi olacak genel siyasal sonuçlar kadar; seçilecek yerel yöneticiler ve bu yöneticilerin seçileceği organların durumu, önem taşımaktadır. Hangi araç, yetki ve kaynaklarla donatılmış bir organda görev yapacağını bilmek adaylığın ön koşulu olsa gerek.

Son yıllarda önemli yapısal değişiklikler ve yasal düzenlemelere konu olan belediyelerde görevde "talip" olanlar için, durum belirleme daha da önem taşımaktadır.

Nasıldır belediyelerin durumu?

1930 tarihli belediyeler yasasının eskidiği sık tekrar edilir oldu. Ancak belediyeleri şekillendiren yasaların sayısı 60'a ulaşmıştır. Tüm bu yasalarla yeniden oluşturulan belediyeler; yakın geçmişte iki yasa ile daha "tadil" edilmiştir. Birincisi baştan beri sözü edilen Yerel Seçimler Yasası, ikincisi Türkiye Elektrik Kurumu Yasası.¹

Siyasi seçim tarihinin sözlüklerde geçmiş bir kavramı var; Elbridge Gerry. Bu bay 1813-1814 yıllarında James Madison'un Cumhurbaşkanı yardımcılığını yapmış. Massachusetts Valisi Gerry 1812'de, partisinin seçimleri kazanması için eyaleti öylesine bölmüştür ki, sonuca Webster, Redhouse ve benzetti sözlükler bir kelime kazanmıştır; "to gerrymander" ya da "gerrymandering", bu kelime eyalet valisi Gerry'nin adı ile Massachusetts haritasının bölünmesi sonucu ortaya çıkan kertenkele'nin (salamander) "mander'inin eklenmesi ile oluşmaktadır. "Gerrymandering" seçim bölgelerinin şekillendirilmesi ile, seçim sonuçlarını etkilemenin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Yerel seçimler yasası ve kanun kuvvetinde kararname çıkararak üç büyük kent belediyelerinin düzenlenmesi, seçim sonuçlarını etkilemenin ötesinde önem taşımaktadır. Kararname ile yapılan düzenlemeler, ne kadar titiz hazırlanırsa hazırlanın, seçim atmosferinde "gerrymander" şabesi taşıyacaktır.

Büyük küçük tüm belediyelerin bilinen en kârlı işletmeleri elektrik işletmeleridir. Bu işletmeler kârlı oldukları kadar, nakit döndürerek de belediyelere kaynaklık eder. Elektrik işletmelerinin tahsil ettiği paralar belediyelerin çeşitli yatırımlarına, otobüs alımı gibi harcamalarına hemen kullanılabilecek hazır akçe olmaktadır.

Özellikle büyük belediyelerde seçim sonuçlarının belirsizleşmesini getirecek böylesi düzenlemeler, yonetisel karmaşıklıklara da neden olabilecektir. Sonuçta 10 milyona yakın kentli etkilenecektir. Aceleye, kararnameye ve seçim yasasında "yapılacak" bir düzenlemeye gö-

re daha iri bir sorundur, metropoliten kent yönetimi! Kaldı ki, bu beledielerde görevde talip olanların kendilerini ne tür bir sorumluluk ortamının beklediğini adayıktan önce bilmeleri en doğal haklardır. Bunlar görev alanlarındaki yetki ve kaynaklarını muhtemelen seçimlerden pek az bir süre önce öğrenmiş olacaklar. Böylece ne gibi bir görevde aday olduğunu bilmeden aday olma işlemi için de, belki biz bir kelime üretmek zorunda kalacağız.

Bir yandan ilçe belediyeleri ihdas ederek belediyeleri şekillendiren seçim yasası; bir yandan da, zamanlama, adayların belirlenmesi, eksiltmeli baraj sistemi ve büyük kent yönetimlerini esrarengizleştirmesi ile kamu oyunu genel seçim atmosferine itmektedir.

Kuşkusuz her düzenleme belirli bir gereksinmenin ürünüdür! Belediyelerin bugünkü durumunun net bir fotoğrafının çekilmesi halinde buralara aday bulmak güç de olabilir!

Belediyelerin son durumlarının anlaşılması faydalı olacak ikinci yasa, Türkiye Elektrik Kurumu Yasası. TEK Yasası ile Belediyelerin ne ilgisini olduğu sorusu aklı gelebilir! Şöyle; Bu yasa ile eskiden belediyelerin elinde bulunan tüm elektrik işletmeleri TEK'e devredildi. Basında zaman zaman belediyelerin TEK'e borçlu olduğu haberleri çıktı. Artık çıkmayacak! Belediye elektrik işletmelerinin devrinde temel rol oynayan bu borçluluk savı, tam da bazı kamu alacaklarının af yoluyla tasfiyesinden önceye denk geldi. Malzeme ve şebeke yatırımlarında standardizasyon gibi teknik gereklilikler de TEK'leştirmede ileri sürülmüştür. Alacakların tahsili ve teknik gereklilikler ılışkin TEK uygulamasını değerlendirmeye girmeden³ yasanın belediyelere etkisi nelerdir? Bunlara bakalım.

Büyük küçük tüm belediyelerin bilinen en kârlı işletmeleri elektrik işletmeleridir. Bu işletmeler kârlı oldukları kadar, nakit döndürerek de belediyelere kaynaklık eder. Elektrik işletmelerinin tahsil ettiği paralar belediyelerin çeşitli yatırımlarına, otobüs alımı gibi harcamalarına hemen kullanılabilecek hazır akçe olmaktadır.

Özellikle büyük belediyelerde milyar düzeyine varabilen bu nakit, yapılan yatırımlar sonuçlandı-

labiliyor, işletmeler sürdürilebiliyor, bir kısım ücretler ödenebiliyor. Kismen geri dönen paralar, kısmen de İller Bankası ya da Maliye Bakanlığı hisseleri ile belediyeler borçlarını eritebiliyor. Bazı geçikme ve borç birikmelerine karşın belediyeler iş görürlerdi. Yasa çarken, İETT yetkililerinin "bazar" feryatları da bu yüzdendir.

TEK Yasasının belediyeler üzerindeki etkileri, yalnız maddi kaynak kaybı değildir. Belediyeler, imar uygulamalarında ya da çeşitli denetim görevlerinde, enerji tahsis eden konumları ile sağlam bir yere basıyorlardı. Elektrik alamayan, sahne enerjiden ya da aydınlatmadan yoksun kalmaz, belediye su vermezse suyu da bulamaz. Oysa Elektrik varsa kuyu ve pompa ile kişiye özel su bile sağlanabilir. Belediyelerin böylesi etkin bir denetim aracı, kaybetmesi, sahiksiz kentleşme ve plansız yapışmadan son derece şikayetçi olan kentlerimizde denetim işlevinin aksamasına yol açacaktır. Böylece belediye zabıtalarından başka kontrol organı kalmayacak, zabita aşısı yüklenecektir. Elektrik dağıtım yetkisinin belediyelerden alınmasının ötesinde, bir de geçen yıl yayınlanan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tebliğ var. Bu tebliğ ile elektrik bağlanabilmesi için eskiden gerekli görülen İmar ve İskan Bakanlığı, planlara uygunluk "ön olur" belgesi aranması kaldırılmış; TEK'in enerji bağlama usulü iyice "libere" edilmiştir.

İşte yerel seçimlere gidilirken belediyelerin "encamı" biraz böyle.

Tanrı bir heykeltraş inceliği ile yontulan belediyeleri, seçim sonucunda "kazanacak" yöneticileri ve en önemlisi kentli vatandaşları korusun!..

1- Turgut Ozal, Hürriyet 10 Ocak 1984

2- Belediyeler yasasını doğrudan etkileyen çok sayıda yasa bulunmaktadır. Son çıkan Belediye Gelirleri Yasası, Toplu Konut Yasası, İmar Afı Yasası, Kültürel Varlıklar ve Doğal Varlıklar Koruma Yasası, Boğaziçi ve Çevre Yasaları, Bakanlıklar ve Kamu kuruluşlarını düzenleyen yeni yasa ve Kararnameler ve diğerleri. TEK yasası okurlara, belediyelerle en ilgisiz görünebilecek bir yasa olduğu için seçilmiştir.

3- Bu değerlendirme, dağıtım şebekelerinin TEK'den de özel sektörde maddi temel devir işlemini hızlandıracaktır.

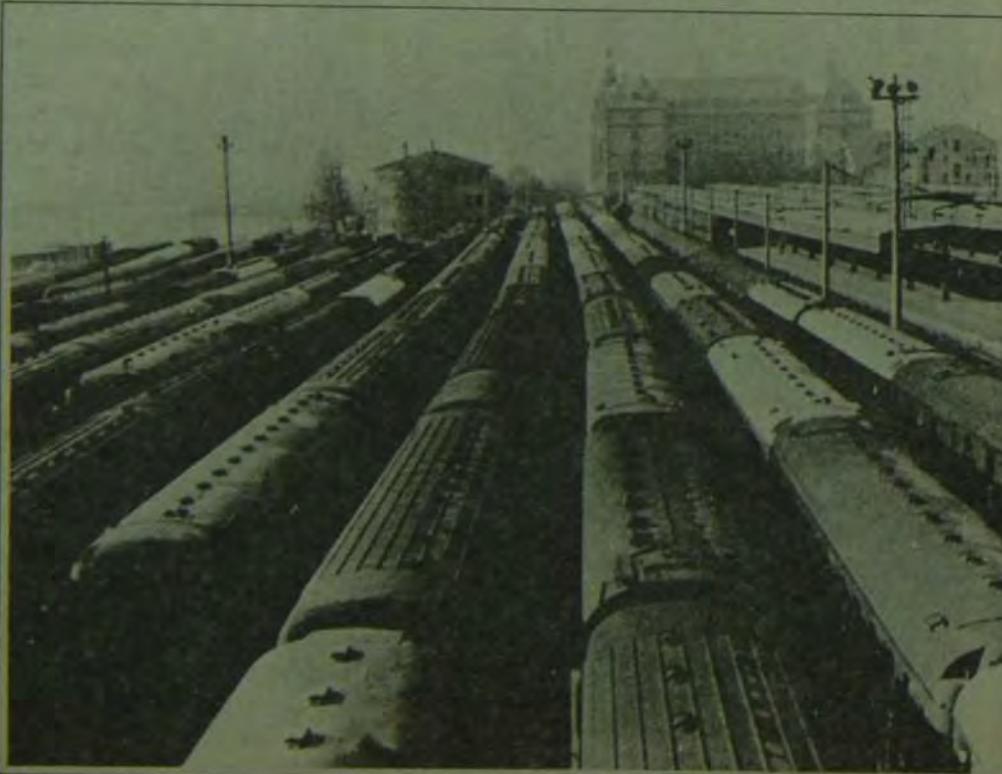
TÜRKİYE'de büyük kentlerin fiziki sorunları çoğu zaman öne plana çıkmaktadır. Özellikle sosyal ve kültürel sorunlar gerekpli planda kalmaktadır. Oysa, başta İstanbul olmak üzere, bütün büyük kentlerimizde özellikle bir "kimlik" sorunu ve buna bağlı olarak da önemli bir kültür sorunu vardır. Kültür sözcüğünün burada dar anlamda değil, bir toplumun tüm yaşam biçimini şeklinde anlaşılması gereklidir. Kültür yalnız geçmiş birimleri değil, oluşmaka olan ve olacak yaşam öğelerini de içermektedir.

Kültürel açıdan bakıldığından İstanbul düzensiz ve birbirine kapalı bir mozaik görünümündedir. Uzun yillardan beri devam eden, iç göç sonucunda İstanbul'a sonradan gelenlerin sayısı "doğma büyümeye" İstanbulluları kat kat aşmıştır. Bu olgu bazı sorunları içeriği gibi zaman içinde bazı fırslatları da yaratır. Türkiye'nin dört bir taraflından kente göçenler kişisel eşyalarının dışında önemli kültür zenginliklerini, gelenekler-görenekler biçiminde beraberlerinde getirmektedirler. Yani Anadolu'nun yaşam biçimleri, alt kültürleri büyük bir çeşitlilik çerçevesinde İstanbul'a taşınmaktadır. Sorun da burada başlamaktadır. Bu alt kültürler, çoğu zaman, birbirlerinden kopuk ve herhangi bir karşılıklı etkileşim içine giremeden dağınık "kültür adacıkları" biçiminde kent içinde serpiştirilmiştir. Hatta bu adacıklar kentteki fiziki, sosyal ve ekonomik sorunlara karşı, bir sa-

İSTANBUL'DA KÜLTÜR BÜTÜNLÜĞMESİ VE YEREL YÖNETİM

■ Korel GÖYMEN

vunma mekanizması haline dönüştürülmüştür. İstanbul'a aynı yorelerden göç edenler bir neden-soñuc ilişkisi içinde kentteki tüm düzensizlik, dağınıklık ve olumsuz yaşam koşullarına karşı "hemşehrilik" kalkanını geliştirmiştir. Böylece, İstanbul'a ayrı yorelerden gelenler özellikle gecekondu semtlerinde aynı mekana yerleşerek kent çevresinde içine kapalı "kültür adacıkları" oluşturmuştur. Her biri mahalle veya semt ölçünginde olan bu adacıklar, o insanların göç ettikleri yörenin birer küçük modeli olmaktadır. Böylece İstanbul aslında, özellikle gecekondu semtlerinde, küçük birer Erzurum, Sivas, Trabzon, Gaziantep vb'den oluşmaktadır. Bu tür bir yerleşim, kent yaşamının getirdiği güçlükler ve bilinmezliklere



karşı bir sosyal dayanışma sistemini harekete geçirmektedir. Fakat bu durum, aynı zamanda bu insanların "kentileşmelerinin" ve "İstanbullulasmalarının" en önemli engellerinden biri olmaktadır. Çözüm, zaman içinde bu kültür çeşitliliğinden yola çıkarak, yeni bir "kent kültür sentezi"ne varmakta geçmektedir. Bu sentezi, bir kültür aynlığını değil, yine kültür çeşitliliğini içerecektir. Oluşum, zorlamalarla değil, uygun fırsatların, mekanların, olanakların sağlanması sonucu ortaya çıkabilecektir. Yerel yönetimlere bu alan da düşen görev bu oluşumu hızlandıracak, kolaylaştırabilecek ve daha sağlıklı olmasını sağlayacak mekanizmaları harekete getirmektedir. Herseyden önce bu alt kültürlerin birbirlerini tanıtmalarını, karşılıklı etkileşime girebilmelelerini sağlayacak ortak mekanların yaratılması gereklidir. Bu mekanlar parklar, spor alanları, kültür merkezleri, sosyal lokaller, düğün salonları, dinlenme ve eğlenme alanları olabilir. Bu etkileşimden, sonucta "alışverisi" sağlayacak biçimde önlemlerin yerel yönetimlerce alınması gündeme getirilmeli dir. Yerel yönetimler, bir kültür politikası çerçevesinde, kente oturanların önce yaşadıkları mekâna, sonra da çevredeki kendilerinden farklı diğer alt kültürlerle uyum sağlamalarını kolaylaştırırlar. Bu oluşum sonucunda da İstanbul'un çok yönlü kimliğini 'belirleyecek bir "kültür bütünlüğü" zaman içinde gerçekleştirebilir.

TÜSTA

Anadolu'nun yaşam biçimleri, alt kültürleri büyük bir çeşitlilik çerçevesinde İstanbul'a taşınmaktadır. Çözüm, zaman içinde bu kültür çeşitliliğinden yola çıkarak yeni bir "kent kültür senteze"ne varmaktan geçmektedir. (Fotoğraf: Mehmet SİSLİ, Yeni Türk Fotoğraf Yıllığı)

Ord. Prof. Dr. Ernst E. Hirsch'in 1982 Haziran'ında yayınlanan "Yeni Türk Yüksekokullar Yasası" ("Das neue Deutsche Hochschulgesetz") adlı makalesinden bazı bölümleri okurlarımıza sunuyoruz. Bu makale Federal Almanya'da yayınlanan "Wissenschafts-Recht, Wissenschafts-Verwaltung, Wissenschafts-Förderung" dergisinden (15. cilt, sayı 2, Haziran 1982) alınmıştır.

1933 Öncesi Durum

MECLİS'in aldığı bir karara dayanılarak, 1932 yılında yüksek öğretim reformu konusunda İsviçre'li Prof. Albert Malche'a hazırlatılan rapor şu sonucu varıyordu: 'Üniversite denildiği zaman, bilginin aktarılmasına yönelik bir kurum değil, bilimsel düşünme yöntemlerini öğreten bir kurum akla gelmelidir. Bir kurumun üniversite sıfatına hak kazanabilmesi için, bilimsel düşünceyi üretebilmesi gereklidir.' ... Raporun her sayfası, bu koşul yerine getirilmeden gerçek bir üniversitenin ve gerçek düşünsel faaliyetin olamayacağını vurguluyordu.

1933-1946 dönemi

"Üniversitelerin merkeziyetçi yönetimi, otoriter tek parti sisteminin ve 1945'e kadar izlenen koyu

Ernst E. Hirsch 1902'de Friedberg'de doğdu, 1924'te hukuk doktoru, 1930 yılında doçent olan Hirsch, medeni hukuk, ticaret hukuku ve devletler özel hukuku alanlarında uzmanlaşmıştır. Üniversitedeki görevinin yanı sıra Frankfurt Eyalet Mahkemesi yargıçlığında bulundu.

Hirsch 1933 yılında Hitler döneminde hem üniversite öğretim üyeliği hem de yargıcılık görevlerini kaybetti. Amsterdam Üniversitesi'nin kendisine önerdiği görevi kabul etmeyerek 1933'te İstanbul Üniversitesi'ne geldi ve Hukuk Fakültesi'nin Ticaret Hukuku kursusunda 10 yıl çalıştı. 1943'ten beri Türkiye Cumhuriyeti uyuşturmadır. 1943'ten 1952'ye kadar Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyeliği yaptı.

1952'de Berlin Freie Universität'ta görevi başayan Hirsch,

"ARTIK ÜNİVERSİTEDE BİLİM ÖZGÜRLÜĞÜNDEN SÖZ EDİLEMEZ"

■ Ord. Prof. Dr. Ernst E. HIRSCH

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu

"1932-33 yıllarında Atatürk'in etkisi ve doğrudan desteklemesiyle Türkiye'de Avrupa üniversitelerine denk bilimsel kurumların oluşturulması isteği belirleyici ilke oldu. Bu üniversiteler birer meslek yüksek okulu olarak değil, birer bilim kaynağı olarak, bilimsel gerçeği araştırmak, derinleştirmek, biriktirmek, düzenlemek ve aktarmak için kuruluyorlardı... Atatürk'ün DTCF'nin duvarında hâlâ yazılı duran 'Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir' cümlesini ancak bu temel bakış açısından kavramak olanağıdır.

1946 Üniversiteler Yasası

"Bu yasanın tanıdığı özerklik teşadüfi değil, koşulları ve sonuçları önceden ayrıntılı biçimde düşünmüştür bir temel ilkeydi. Siyasal düzeye parlanter demokrasiye geçiş ve otoriter merkeziyetçilikten vazgeçmeye denk düşüyordu. Aynı zamanda batı Avrupa tipi üniversiteler yaşamın açıkça kabulü ve 13 yıl önce yabancı profesörlerin yardımıyla ve başarısıyla gerçekleştirilen reformun onaylanması anlatırda gelişiyordu... Milli Eğitim Bakanı yasanın temel ilkesinin, üniversite yaşamının özerklik ve mes-



1953-1955 arasında bu üniversitenin rektörlüğünde bulundu.

Profesör Hirsch'in 20 Almanca, 22 Türkçe kitabı, çok sayıda makalesi yayınlandı. Hirsch 1974'te Avrupa Konseyinde ve uluslararası örgütlerde Türkiye'ye yönelik eleştirileri cevaplandıran bir kitap da yayınladı. Türkiye'nin üniversiteler yaşamını çok yakından tanıyan Prof. Hirsch'in Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi adlı iki ciltlik bir kitabı da bulunuyor. Halen de yürürlükte bulunan 1 Ocak 1952 tarihli Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nu da tümüyle Hirsch hazırlamıştı.

İstanbul Üniversitesi 1979 yılında Prof. Hirsch'e Türk bilim yaşamına yaptığı katkıları nedeniyle fahri doktorluk unvanı verdi. Yine İstanbul Üniversitesi tarafından Ord. Prof. Dr. Ernst E. Hirsch onuruna bir Armağan Kitap yalandı.

İki özyonetim çerçevesinde üniversiteler tarafından düzenlenmesi olduğunu vurguluyordu. Bakana göre 1933 yasası görevini tamamlamış, üniversiteler olgunluğa erişmiş, bilimin özgürlüğe olan ihtiyacı açıkça ortaya çıkmıştı."

1981 Yükseköğretim Kanunu

"... Yüksek öğrenimin tümü bir tek yasa ile düzenlenmek istediği için... Üniversiteler yasasından yüksek okullar yasasına geçildi. Bunun bir sonucu da farklı üniversite, yüksekokul ve akademilerden alınan ve elde edilmeleri farklı koşullara bağlı olan tüm ünvanlar eşit kılındı... Yasadada egenen olan görüş, tüm yüksek öğrenim alanının tipki askerlik alanı gibi, bir bütün olarak, devlet yaşamının bir parçasını oluşturma doğrultusundadır ve bu alan çeşitli yönetim kademelerine bölünmüş olmakla birlikte yukarıdan aşağıya hiyerarşik olarak düzenlenmiştir."

Yükseköğretim Kurulu

"Piramidin tepesinde yer alan Yüksek Öğrenim Kurulu, yüksek öğretim alanında adeta bir kurmay işlevi görmekte, tek tek üniversiteler, yüksek okullar, fakülteler ve enstitüler, tipki birer birim gibi ona bağımlı kılınmaktadır... Milli Eğitim Bakanı devreden çıkarılmakta ve yüksek öğretim alanında parlamentoaya karşı sorumluluk ortadan kalkmaktadır... Yasanın temel amacı olan, ülkenin yüksek okullarını vesayet altına alma ve öğretim elemanlarının üniversite yaşamında etkide bulunma olanaklarını ortadan kaldırma amacı, ancak bu kadar açıklıkla ortaya konabilirdi. Bu yasa Türk üniversite ve yüksek okul elemanlarının suratına indirilmiş ağır bir tokattır. Fakülteler dekanlarını seçme hakkına bile sahip değildirler... Böylelikle üniversitenin bağımsızlığı, özerkliği, kendi üyelerince yönetilmesi gibi ilkeler ve genel idarenin üniversite içi yaşama karışmaması ilkesi terkedilmiş olmaktadır. Üniversiteler ve onlara eşit kılınmış olan yüksek okullar dışardan yönlendirilen ve yönetilen kurumlar haline getirilmiş, profesörler ve doçentler sıradan memur düzeyine indirilmiştir.. Prof. Doğramacı'nın açıklamalarıyla daha önce sözünü ettigimiz Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in 1946'daki açıklamalarını karşılaştırır ve her iki durumda da bu açıklamaların gerceği ifade ettiğini kabul edersek, bu takdirde son 35 yilda Türk üniversitelerinin düzeyi ve hocalarının

niteliği çok düşmüştür. Eğer bu doğrusa, yabancı üniversitelerin bu durumda artık Türkiye'nin bilimsel kuruluşlarını kendilerine eş saymaları olağanı kalmayacaktır. (Not: Dünya Üniversiteler Birliği'nin 1950-51 yılında Lyon'da yaptığı toplantıda Türk rektörler, 1946 tarihli üniversiteler yasasına dayanarak Türkiye'deki yüksek öğretim kuruluşlarının Avrupa üniversiteleri grubuna kabul ettirmişler ve sürekli konseyde birer üyelik hakkı elde etmişlerdi.)"

Universite Denetleme Kurulu

"Bu kurulun görevi, üniversitelerde eğitim ve diğer faaliyetlerin ya-

sanın septadığı amaç ve ilkeler ile YÖK'in septadığı ilkeler çerçevesinde olup olmadığını denetlemektedir. Böylelikle, yasadaki amaç ve ilkeler her türlü yorumu açık olduğuna göre, karalama ve ihbar yönteminin işlemesine olanak tanımaktadır. Artık böyle bir üniversitede bilim özgürlüğü ya da bilimsel özerklikten söz edilemez... Bu koşullar altında Hacettepe Üniversitesi eski rektörü Prof. Doğramacı'nın bilim özgürlüğünün yasa tarafından güvence altına alındığını alenen nasıl iddia edebildiği bir muammadır. Bu yasa ile... Avrupa'da yüzyıllar içinde gelişmiş bulunan üniversite idealinin tarihsel temelleri Türkiye'ye taşfiye edilmiştir."

"gelenek ve yenilikte süreklilik"

DE YAYINEVİ
YENİ
YAYIN DÖNEMİNİN
ILK KİTAPLARINI
SUNAR

SOLHOTTOV
Yazarın
Sorumluluğu

LUBOMÍR LEVČEV
KURSUN ASKER

TÜST

Aleksandr Kolegov
satrançta turuncu
hazırlığı
Hasan İzzettin DINAMO
İkinci Dünya Savaşı'nda
GERÇEKÇİLĞİN
EVRENSEL
MİRASI

her öğretim üyesine asgari ders verme yükümlülüğü getirilmiştir. Öğrencilerin devam mecburiyeti ve arasınavları yoluyla verimlilikleri artırılmış, bilgisayardan da yararlanarak üniversitelere bağlı birimlerin ve öğretim elemanlarının eğitim-öğretim, araştırma ve yayın faaliyetleri etkin bir şekilde izlenebilmiştir. Mali kaynak ve kadroların üniversiteler arasında daha dengeli dağılımı imkan dahilinde girmiştir, bunun yanında bazı merkezlerin ülke çapında ve kendi alanlarında örnek teşkil edecek biçimde mükemmel duruma getirilmesi gibi yeni uygulamalarla geçilmiştir. Bütün bu faaliyetlerin yükseköğretim alanında üniversiteye sağladığı tartışma kabul etmez büyük yararlarına rağmen, kendilerini hiçbir makam veya kuruluşu karşı sorumlu görmeyen bazı kişileri memnun etmemiş olması da (ab) tabii karşılaşabilir." (s. 34-35)

REKTÖRLER NE DİYOR?

YÖK: "BAŞARI" NIN ANATOMİSİ

Dinçer ERTEN

C ALIŞMAYA başlayışının 3. yılında YÖK üzerine tartışmalar yine yoğunlaşmıştır. Konu yasa organında da gündeme geldi. Meclis soruşturması açılması istemi iktidar partisi benimsenmedi. İktidar partisi yöneticilerine göre YÖK ve uygulamalarını değerlendirmek için "vakit henüz erken". "Aksayan, hatalı tarafları varsa" ortaya çıksın diye bir süre daha beklenememiş. Oysa başarısızlığı YÖK kadar belgelendirilmiş bir başka kurum bulmak olanağın değil. Üstelik, YÖK, üzerine ne kadar kalın bir zırh örmeye kalkarsa kalksun, işleyiş ve uygulamalarını ne kadar saklasa saklasın, durum böyle. Böyle, çünkü sonuçlarına toplumca katılmak zorunda kahyorum. YÖK'in televizyonu kullanımı dahil yoğun karşı propagandası da durumu gözlerden saklamaya yetmiyor. Ne var ki bir İstanbul gazetesinde "Siyasete girişinin nedenlerinden başlıcası" olarak YÖK'ti gösteren, "YÖK'ten sonra üniversitelerde çalışmanın fazla anlamlı yanı kalmadı, bu durumu düzeltmeye çalışmak gerekliliği savunan iktidar partisi Meclis Grup Başkanvekili Prof. Konukman ise "Elde henüz yeterli kafı doküman bulunmuyor" diyor. (Cumhuriyet, 3.2.1984)

Bu yazımızın YÖK uygulamalarının bir değerlendirilmesi gibi kısıtlı bir amacı vardır. Amaç, demokratik, katılımcı, özerk, çağdaş üniversite anlayışı çerçevesinde Yükseköğretim Kanununun eleştirisini yinelemek değildir. Ulaşılması gereken ve arzulanan bu hedefe yönelik bir değerlendirme gereksiz olduğu sakın düşünülmüş. Aksine bükmeden bunların ortaya konulması toplumsal sorumluluğun gereğidir. Ne var ki tek bir yazida her şeyin ortaya konulması elbette olanaklı olmayacağıdır.

da sadece YÖK uygulaması karşısındadır. Durum tespitine katkıda bulunan kimi olaylar, olgular üzerinde durulacaktır. Bunların ortaya konulması ise bugün yükseköğretimimizi düzenleyen yasanın temel niteliklerinin belirlenmesinin ve değişmesinin de ilkesel bir sorunluluğunu göstermeye katkıda bulanacaktır.

Yazının konusu olan kimi YÖK uygulamaları tartışılmıştır. Değerlendirilirken izlenecek yöntem YÖK ve onunla özdeşleşen başkanının, uygulamaları haklı kılabilmek için dayandıkları görüş ve savılar olacaktır. Başka bir deyişle, yazının sistemiği YÖK ve başkanının uygulamalar ve kurumlarının tanıtımı için kullandıkları malzemelerin bir irdelemesi üzerine kurulacaktır. Bu amaçla kullanılabilir en uygun ve son belge yaygın bir dağıtıma kamuoyuna sunulan, TV'de de okunan "1981 Yükseköğretim Reformu ve İki Yıllık Uygulama Sonuçları" başlıklı broşür-kitapçık olacaktır.

YÖK NE YAPMIŞ?

İşte temel bir belirleme ile başlamakta yarar var. Soru söyle: Nedir üniversitelerinizin şu andaki görünümü? Sözü YÖK'un propaganda broşürüne bırakalım. Sonuç bölümünde söyle yazıyor:

"Yüksekokretimin ülke çapında yeniden planlanması ile yükseköğretim çağındaki gençlere daha geniş eğitim-öğretim imkanının yaratılması ve böylece diğer ülkelere kıyasla çok düşük olan yükseköğretim okullaşma oranının bir ölçüde yükseltilemesi mümkün olmuştur. Öğretim üyeleri bakımından yetersiz durumda bulunan üniversitelerin öğretim elemanları artırılabilmiş,

az." İstanbul Yıldız Üniversitesi Rektörü: "Artan öğrenci sayısı karşısında yemek ve yer sağlamak en büyük sorunumuz. Öğretim üyesi ve yardımcısı sıkıntısı çekiyoruz." İstanbul Üniversitesi Rektörü: "Bazı yatırımlar hızlı yükleniyor. Personel ve teçhizat eksikliklerimiz var." Ankara Üniversitesi Rektörü: "En büyük sorun yer konusudur. Sınıflar çok kalabalık. Öğretim üyesi, araç, gereç, laboratuvar malzemesi eksik. Para yok." Ankara Hacettepe Üniversitesi Rektörü: "Öğretim üyesi açığı var. Bina ve makine-teçhizat sorunu dertlerimizin başında geliyor. Para gerekiyor. Hastanelerde kaloriferleri yakamıyoruz. Darlık ve yokluk nedeniyle açık kalp ameliyatlarına iki yıl sonrası için gün verebiliyoruz." Ankara Gazi Üniversitesi Rektörü: "En büyük sıkıntımız fizik alan sorunudur. Öğretim üyesi sıkıntısı var. Laboratuvar ve iyi yemek verme sıkıntılısı mevcut." Adana Çukurova Üniversitesi Rektörü: "Öğretim üyesi sıkıntımız var."

Evet Sayın YÖK yöneticileri, açıklamalısınız: Öğretim üyesi sıkıntısı halledildi mi? Ancak çok dikkat etmelisiniz. Her zaman olduğu gibi "Aktarma yaparak sorunu çözdük" diyemeyeceksiniz. Çünkü "sıkıntı" var diyenler, görüldüğü gibi büyük kentlerin üniversitelerinin tümü. Yani sizin kaynak için başvurduğunuzu sık sık yinelediğiniz yerler. Buraları çökertmek gibi bir kasıt yoksa, dokunamazsınız artık oraları.

Şimdi bir de bir başka olguya, Bilim ve Sanat'ın geçen sayısında yayınlanan üniversiteden ayrılan yüzlerce öğretim üyesinin yer aldığı tabloyu hatırlayalım. İbret için.

ONARILMAZ ADIMLAR

İlgili herkesin bildiği bir gerçeği dile getiren rektörleri "Kendilerini hiçbir makam veya kuruluşla karşı sorumlu görmeyen bazı kimseler" saflarına yerleştiren YÖK'ün yukarıda belirtilen resmi yayını karşısında "N'olacak şimdi?" sorusunun yanıtını Sayın Doğramacı ve rektörlere bırakarak biz devam edelim. Çünkü durum, tablo, çok daha karamsar olmayı gerektiriyor. Çünkü üniversiteden ayrılanların sayısı, 900'u aştiği kesin olan sayısı, durumu eksik yansıtıyor. Aslında bu tabloya üniversitelerden izinli olarak ayrılanları da katmak gereklidir. Hem de bu izinlilerin çok önemli bir bölümünün, YÖK böyle sürerse, bir daha geri dönmeyeceğini bilerek. Geçmiş de-

neyler, bitmiş izinlerden dönmeneler bunu böyle bilmemizi gerektiriyor. İyimser olmaya yer yok. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin en son kataloguna bakıldığında izinli olanların sayısı toplam sayının yüzde 15'ine yaklaşıyor. 150'den fazla öğretim elemanı izinli bu üniversitede. Fiilen ders verme yetkisine sahip öğretim üyeleri ayrı olarak değerlendirilirse bu oran daha da fazlalaşıyor. Başka üniversitelerden izinli olanların, örneğin İTÜ'den izinle ayrılanların açıklanmasını da yetkililerden bekliyoruz. Açıklanması gereken bir başka liste daha var. Üniversitelerde "kısımlı statü"ye ayrılanlar. Bunların da önemli bir kesiminin kesin ayrılış için ilk adımı attıkları konusunda hiç kuşku olmasın. Bugünkü konumlarıyla da "ders vermeleri" dışında onları üniversite içinde saymak ne derece doğru olur sorusu da çok haksız değildir. Kısımlı statüye ayrılanların listesi hiç açıklanmadı.

"Uçan profesörler"den yakınınlıydı... Şimdi, uçan profesör, olmayan profesörden daha kötü değil, denirse nasıl yanıt verecek? Dahası, şimdilerin gezen, dolaşan hocalarını nasıl açıklayacağız? En büyük iki kente kimi hocalar üniversite üniversite gezip ders veriyorlar. Ders yükü akademik verimlilik ölçütlerinde tutuluyor olsa yakınlaşacak bir konu değil aslında. Ama çok yazık ki fiili uygulama başka. Gezen hocalar haftalık işgünlerinin çoğunu ders vererek, ya da ders verir gibi yaparak geçiriyorlar. Nasıl bir rastlantı ise, bu gezginlerin önemli bir bölümünün bir ya da bir den fazla yönetsel görevleri de var.

retim üyesi, diğer personel ve fizik kapasite sorunlarını tartışacak, ülke koşulları gereği olan özveri ile minimum bilimsel ölçütleri yitirtmeden bağdaştıracak, belirleyecek ve kamuoyu ile tarih önünde sorumluluğu yüklenebilecek bir işleyiş, yönetim anlayışı Türk yükseköğrenimine lüks görülüyor. Acaba çare lüks malların ithalının serbest bırakılmasında mı aranıyor? Denendi. Yabancılara iki kat ücret ve diğer teşvikler tanındı geçtiğimiz yıl. Öğretim üyesi kolay yetişmediği gibi yetişmiş yabancılar da Türkiye'ye kolay gelmiyorlar. Sözü bu bölümde yine YÖK broşüründen bir alıntı ile bağlayalım. "Reform Hedefleri" bölü-

YÖK broşürünün başarı dediği ablonun önemli bir kısmı böylece döküldü ortaya. YÖK, kimi rektörleri de (20'den fazlasını) katarak, bu tabloyu tartışılanları "Hiçbir nakam veya karuluşa karşı sorumlu" görmüyor. (Aslında bunda yadırganacak bir şey yok, çünkü YÖK, kendisinden başka bir makam da kabul etmiyor.) Ancak bunlar tartışılacaktır. Çünkü bunlar, ulusuna, oplumuna, ülkesine karşı kendilerini sorumlu görenlerin vazgeçemeyecekleri yaşamusal önemi olan konuştur. Bu tartışma YÖK başkanı ve eseleri hiç duyulmayan diğer YÖK üyeleri'nin "başarılılarının" gerçek olduğunu hergün daha ayrıntılılarıyla ortaya çıkararak sürecektr. Bu bölüm sonuçlandırmak için şunları söyleyelim: YÖK, en büyük başarı- rın, ulkenin yükseköğretim görmüş insangücü ihtiyacını karşılamak yanında, yalnız eğitim gördükleri alanında değil, değişik alanlarda yararlı olabilecek, bilim anlayışına, inceleme ve araştırma yeteneklerine sahip sağlam düşünçeli aydınlar yetiştirmek gibi görevleri de vardır. Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için insangücü ihtiyacının karşılanması yanında, ülke nüfusunun yükseköğretim çağında bulunan genç kesiminin, yükseköğretimden yeterince yararlanılması zarureti de ortaya çıkmaktadır." Doğru ama, hemen hatırlatalım: Nasıl ki kişileri askere almakla, onları eğitip, yetiştirdip, silah ve diğer teçhizat verilmeden ordulu kurulamazsa, sadece kontenjan artırımı ile üniversite de olmaz. Tabii eğer YÖK, hocasız üniversitedi keşfedip rahatlamazsa...

si olarak öğretim üyesi dağılımının dengelendirdiğini ve üniversitelere alınan öğrenci sayısının arttığını iddia ediyor. Gerçekler ise öğretim üyesi sayısının yalnızca Türkiye gibi bu alanda esasen açığı bulunan bir ülke açısından değil, herhangi bir gelişmiş ülke için bile çok önemli ola- sek bir sayısal azalma olduğunu gösteriyor. Hal böyle iken ve yüksekoköğretim kurumlarının fizik kapasitelerinde de bir artış olmadan öğrenci sayısını artırmanın sonuçlarını düşünmek bile elem veriyor. İnsanın dilinin ucuna, sık sık yakındığımız "bizi içten yıkmak isteyenler" herhalde bu gelişmelerden çok hoşnuturlar diyesi geliyor. Çünkü YÖK ile bir yilda alınan yolla çağdaş bir yükseköğretim düzeyini sürdürmen ya da buna ulaşmaya çalışan üniversitelerimizin de hızlı ve onarılmaz bir öküze yöneldiği görülmüyor. Sorunun kaynağı ise, bilim özgürlüğünü sas alan, demokratik, katılımcı, zerk bir üniversite anlayışının lüks

HEDEF: HOCASIZ ÜNİVERSİTE

Gelelim YÖK broşürünün hedef olarak belirlediklerine. Önce hemen belirtelim, Gelişme doğrultusunda her hedef mutlaka paylaşılacaktır. Yeter ki gösterilen hedefler sadece süslü sözler olmasın. Bu nedenle konulan hedefleri haklı kilmak için anlamlı olmayan istatistikler vermek, karşılaşmalar yapmak, Türkiye'nin kimi konularda ne kadar sorunu olduğunu göstermek hiç gerekli değildir. Eğer bunlar kontenjan artırımına gerekçe olarak kullanılmak istenmeseysi de gerekli bile duyulmazdı. Söylenmesi gereken şey aslında çok basit: Boşuna kağıt tüketilmiş. Zahmete değmezdi, çünkü hiçbir şeyi kanıtlamıyor. Türkiye'nin başta Batılı gelişmiş ülkeler olmak üzere, birçok ülkeyle çok değişik konularda yapılacak karşılaşmaları bizleri üzse de, aydınlik olmayan görünümler sunacaktır. İşte bu bilinçledir ki Türkiye'nin yüksekokretim sorunlarına sahip çökmek bir zorunluluk haline gelmiştir. Broşürde bu çerçevede harcanan çabalara bakınca akla bazı sorular geliyor. YÖK "Bazı ülkelerde 20-24 yaş grubunun okullaşma oranları", "Gayri safi milli hasıla ve yüksekokretimde okullaşma oranının karşılaştırılması" gibi dökümler yanı sıra, nitelikli bir yüksekokretim için gerekli çağdaş normları da, örneğin öğretim üyesi/öğrenci optimal oranını, her türlü fiziksel donanım, kütüphane olanaklarını vb. vermeyece miydi? Broşürün bu bölümünün tek ilginç yanı var: Hiç uygulanmamış Dördüncü Beş Yıllık Kalınma Plani'ni hedef belirlemede dayanak gösteriyor! Beklenmeyen bu kadırbililik örneğini duyururuz.

Yeri gelmişken YÖK döneminin artan okullaşma oranı içinde oldukça önemli bir payı olan "Açık Öğretim" olayına da çok kısa biçimde değinelim. Son iki yılda buraya 53 bin 100 öğrenci alınmış. Dolayısıyla çok ciddiye alınması gereken bir konu. Başlı başına bir inceleme konusu, çünkü sorulacak sorular çok fazla. Ama şimdiden bununla öğrencilerin yanıtlaması gereken bir soru var: Haftada 6,5 saatlik, üstelik bunun en büyük kısmı gece yarısı yayınlanan TV programlarına dayanılarak ne yapılabileceği sanılıyor? Anlaşılan YÖK, "Kendi okulunu kendin yap" kampanyasına alternatif bir başka kampanyayı, "Kendi eğitimini kendin yap, diploma biz-

den" kampanyasını başlatmak üzere.

"TEK TİP" PROGRAMLAR KONUSU

Broşürün Hedefler bölümünde ele alınan ikinci konu "Eğitim düzeyinin yükseltilmesi." Bu bölümde de YÖK, "Kanunun öngördüğü hükümleri uygulamaya başlamış ve bu yönde iki yılda olumlu sonuçlar alınmıştır" deniyor. Ayrıca, öğrenim programları, "yatay, dikey geçiş" öğrenim süresi gibi konulara değiniliyor. Önce şu "yatay, dikey geçiş" sorununu ele alalım. Bu, YÖK'ün ders programlarına müdahtalesinin yasaya rağmen gerçekleşmesine yol açan, gerekçe hazırlayan konudur. Anlatılmak istenen, bir kurumdan öbür kuruma öğrencilerein naklinin sağlanması. Hemen söyleyelim, böyle bir gerekçeyle ders programlarının büyük ölçüde tek tip hale getirilmesi öğrencilerin nakil sorunlarını çözmemektedir. Şöyle ki, nakil iki biçimde söz konusu olabilmektedir. Birincisinde öğrenci devam ettiği öğrenim dalından başka, ancak yakın bir dala nakletmek istemektedir. Örneğin BYYO'dan SBF'ye, iktisattan işletmeye, ya da bir mühendislik bölümünden bir başkasına geçilmek istenmekte. Eski uygulama, birçok kuruluşta, başarılı öğrencilere bu olanağı vererek, giriş sınavlarında yapılan bazı yanlış tercihleri telafi etmek için zemin hazırlamaktaydı. Şimdi YÖK'ün belirttiği gibi, bu konularla ilgili

kadar artırıbilmeleri öngörülümüştür" sözlerini anlamsızlaştırmaktadır. Düşünen, bir öğrencinin bir yarıyılında kaç ders yükü ve saatini kaldırabileceğini de öngörür ve geriye bir şey kalmadığını anlardı. YÖK'ün "Bunları okutun, gerisini de siz ekleyin" demesi, "tek tip" leşitme gerektiğini ortadan kaldırırmaz. Çünkü biliimsel ölçütlerle göre davranışıldığından bu zorunlu programa anlamlı bir tek yapılamamaktadır. Ders programları ile ilgili söylenecek çok şey var, ama sözü kısa kesip fazla itiraz olmayaçına inandığımız bir "bilirkişi" ye konuyu havale edebiliriz: İnanımız odur ki, "atılım halindeki" pek çok holdingin yetkilileri çeşitli mühendislik, iktisat, işletme, yönetim bilimleri bölümlerine dayatılan ders programlarını görseler, ya gelecek için eleman ithali hazırlığına girerler, ya da ("ithal ikameci" safdarla iseler) kendi özel üniversitelerini kurmak için bir vakıfta birleşirlerdi.

**DUYMAYANLAR DUYŞUN,
OKUL AÇILMIŞ!**

Başka bir konu da 14 hafta olarak tespit edildiği iftiharla bildirilen varyil süreleri. Sürenin tespit edildiğinin söylemenmesinde sorun yok. Bu uygulanabiliyor mu? Sorun burada. Sözü en güvenilir tanıklara, öğrencilere bırakalım. 30 Ocak - 5 Şubat 1984 tarihli Nokta Dergisinde bir okur mektubu:

Sayın Doğramacı'nın televizyon
daki açıklamaları bazı gerçeklere
uyumamaktadır. Doğramacı öğretim
yılından 32 hafta olduğunu belirtmiş
dir. Oysa YÖK'ün üniversitelere yaz-
dığı bir yazda öğretimin 28 hafta-
da da yapılabileceği belirtilmiştir.
Zaten üniversitelerin büyük çoğun-
luğu 28 hafta öğretim yapmaktadır.
Daha az süreli öğretim yapanlar da
vardır. Gazi Üniversitesi'ne bağlı
Mesleki Eğitim Fakültesi birinci dev-
rede 11 hafta öğretim yaptı. Ger-
ekte fakülte 24 Ekim'de açıldı ve
6 Ocak'ta kapandı. Kağıt üzerinde
ise 14 hafta gösterildi. Öğretim ele-
manlarından da 14 haftalık yokla-
ma alındı ve öğretim yapılmış gibi
österilen haftalar için de ders ücre-
ti ödendi. Hakikat ise filen 8 haf-
ta ders gördük. Birinci hafta prog-
amlar olmadığından doğru düüst
lers görmedik, iki hafta vize sınavı
olduk. Böylece 11 haftalık sürede
8 hafta ders görmüş olduk. Acaba
Sayın Doğramacı bu duruma ne
der?

Nazlı Odaklı / Ankara

İkinci bir belge: Resmi bir ilan.

Ceşitli gazetelerin 1982 Aralık ayı sonlarında yayınlandı. Şöyle:

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN - EDEBİYAT
FAKÜLTESİ
DEKANLIĞINDAN**

Fakültemiz 1982-1983 öğretim yılı derslerine 30 Kasım 1982 tarihinde başlanmıştır.
Öğrencilerimize duyurulur.
BASIN - 26385

Bir üniversitede düşününüz; öğrencim yılının resmen başlamasından çok sonra öğrencilerine "Haberiniz olsun, okulunuz açıktır" diyebiliyor. Anlaşılan, açılış tarihindeki durum öğrencileri okulun açık olduğuna pek inandıramamış.

Bir başka okuyucu mektubu 5 Şubat 1984 günü Hürriyet Gazetesinden:

"... 1982-83 öğretim yılında ilgili okul, çok geç açılmasına karşın YÖK uyarınca Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'ne 'Maliye Yüksek Okulu' olarak bağlandı. Bu yıl ise tekrar ismi Maliye Meslek Yüksekokulu olarak değişti."

Biz çalışan öğrencilere başbağışın bir genelgesiyle 'ekstern' öğrencilik hakkı tanındı. Ancak devam eden öğrenciler gibi bir yıl içinde 14 dersten 4 vize, 2 final sınavı olmak üzere toplam 84 işgünü sınavlara girmek durumunda kaldık. Bunu yanında bir de bütünlemaleme girdigimiz ders sayılarını da eklersek, bu rakam asgari olarak 90 işgünü buldu. Oysa ki bizlerin devlet memuru olarak yılda 20 gün izin hakkımız vardı..."

Gazi Üniversitesi
I.I.B.F. Maliye Meslek Yüksekokulu
'ekstern' öğrencileri

Fiili gecikmeleri -nedenleri çok önemli ve aydınlatıcı olsalar da- bir an için görmezden gelsek dahi, Gazi Üniversitesinde ara sınavlar nedeniyle öğrenimin iki hafta eksik yapıldığını gözardı edemeyiz. Nedeni yine çok basit. Öğrenci sayısı ölüsüz tutulmuş, derslik bulunamıyor. Neden bu olunca, aynı durumun çok sayıda başka kurum için de geçerli olduğunu düşünmemek için bir neden yoktur. Anfilere sağlanan hukuk, tip öğrencilerini gazetelerde fotoğraflanıyla görenleri aksine inandırmaya YÖK'ün bile becerisi yetmez.

SORUNLAR BITMIYOR

Konular birbirleriyle çok bağlıdır. Değinilen bir sorun, bir başka sorunu ortaya çıkarıyor. YÖK öğünüyor: "Vize sınavları ile başarı oranını arttı." Yine hemen söyleyelim: Devam ve ara sınavlar öğrenim için çok önemlidirler. Ama bunlar yasa ile zorunluluk haline getirilir, sonra da gereken önlemler alınmazsa yardımından çok zarar verirler. Yeterli öğretim üyesi, derslik bulmadan devam zorunluluğu, ara sınavdan söz etmek, hele başından dem vurmak olmaz. Konu aslında göründüğünden de çok önemli. Yukardaki mektupta öğrenciler sınavlara 90 işgünü harcamak zorunda kaldıklarını yazmışlar. Bunun bir başka ifadesi üniversitelerde öğretim yerine sınav yapılıyor demektir. O halde hani başarı, hangi başarı? Dahası da var. Yapılan sınavlar sonrasında kağıtların okunup değerlendirilmeleri gereklidir. Anlaşılan öğretim üyesinin aslı görevi bundan böyle sınav kağıdı okumak olarak belirlenecek. Yüzlerce öğrencinin binlerce sayfa sınav kağıdının okunup değerlendirilebileceği hiç inandırıcı gelmiyor. Hele ürünlerinde çok sayıda ders yükü olanlar, özellikle bunlar arasında yöneticilik yapanlar için. Kağıtları, şimdi adına araştırma görevlisi denilen asistanlar okuyor olmasın? Önce, bu yasal değildir. Yasada araştırma görevlisinin tanımlanan görevleri arasında bu yoktur. Ama araştırma görevlilerine yasaya rağmen ders verdiren bir uygulama niçin sınav kağıtlarını okutturmasın? Sadece yasanın yükümlülük getiren hükümlerinin hatırlatıldığı, hak tanyan hükümlerinin ise hiç sözünün edildiği bir ortamda hangi araştırma görevlisi derse girmem, kağıt okumam diyebilir? Eğer yasa değiştirilekse ve yine sadece YÖK Başkanının "icraatını" keyfice yapmasına engel olacak yönde değiştirilecekse bu konu da unutulmasın!

Konuya ilgili bir ihtimal daha var. Bir çok yerde sınav kağıdı okutacak araştırma görevlisi bulmak da kolay olmuyor. Bulunsa bile hiyerarşik yapıda üstte yer alanlardan diğer hocaların kağıtlarına sıra gelmeyecek. Bu arada gerek yasalara saygıyı ilke edinen, gereksiz kendi mesleklerine duyduları saygı ile kimi hocalar kağıtları kendileri değerlendirmeyi yeğleyebilmektedir. Bu durumda olanların işleri çok zor. Çıkar yol "çoktan seçmeli test" uygulamasında. Düşünebiliyor mu-

sunuz, tip fakültelerinden böyle bir sınav sistemiyle yetişecek hekimleri, şantiyelerdeki sorumlular mühendisleri, işletmelerdeki yöneticileri? Yakında üniversitede öğrencileri için test sınavında başarı yollarını gösteren kurslar açılırsa hiç şaşırılmamalıyız.

SİHIRBAZLIK GEREK

Gerek YÖK broşürünün çağrıstdığı, gereksiz bu broşürden hareket edildiğinde gündeme gelmeyecek, ancak çok önem taşıyan çok sayıda konu var, sorun var. Ancak şimdiden kadar söylenenler YÖK uygulamasının başarısını değil, başarısızlığını tescil için fazlasıyla yeterlidir. Bu nedenle önem taşıyan pek çok konuya (şimdilik) geçerek YÖK broşüründeki bilgilerin inandırıcılıktan yoksun olduğunu değişim bir konuda bir örnekle göstererek yazımızı tamamlayabiliyoruz. Broşürün bir başka bölümü "Yönetimde ve Profesörlerin Seçiminde Reform" başlığını taşıyor. Beklenildiği gibi burada da değişik ilkelerden örneklerle, karşılaştırmalarla YÖK sistemi haklı kılınmaya çabalıyor. Prof. Doğramacı'nın çok sık başvurduğu bilinen bu yaklaşımı ise, elmalara armutların toplanamayacağını bilenler için hiçbir anlam taşıymıyor. Ama YÖK bu yöntemini kullanmakta oldukça haklı. YÖK ile kurulan yönetim sisteminin iyi olduğunu göstermek ancak olmayacağı, olmadığı herkesin bildiği bir şey olur gibi gösterebilme sihirbazlığına bağlıdır. Verilen örneklerin hemen hemen tümü bu durumu sergileyebiliyor. Ama burada özellik taşıyan Fransa örneği üzerinde duracağız. Daha önceki bir olayı da ele alma fırsatı vereceği için. Broşürde şöyle yazıyor:

"Fransa'da üniversite şehirlerinde, üniversitelerin hükümetle olan ilişkilerini düzenleyen ve Eğitim Bakanlığı'na atanmış olan bir akademik rektörü - üniversiteler sansöry'si vardır. Her üniversitede oldukça yetki sahibi olan, seçilmiş bir başkan bulunmakla beraber, bütün kadrolar Eğitim Bakanlığı'nın tasarrufunda tutulduğundan, üniversitede herhangi bir kadronun serbest bırakılması bakanın izni ile mümkün olabilecektir. Bakan, Fransız Üniversite Başkanları Kurulu'nun (Konferansı'nın) tabii başkanı olmakla birlikte, bu kurul toplantılarına genellikle aralarından seçilen bir başkan yardımcısı başkanlık eder. Üniversite başkanları ve profesörler izinlerini bakanın tarafından alırlar." (s. 27)

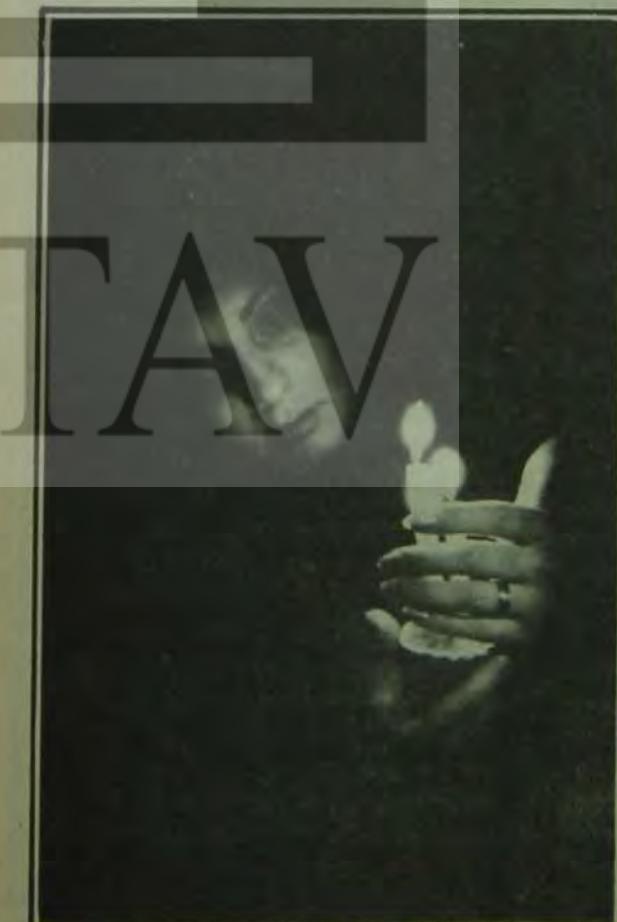
Bu sözlerle üniversite başkanından, yanı bizzatki rektöre karşılık olan en üst yöneticiden her türlü kuruluna kadar seçimle yönetilen bir özerk üniversite sistemi, kurullarında öğrenci ve idari personel temsilcilerine de yer verilen katılımcı bir model, YÖK'ten fazla farklı değilmiş gibi gösterilmeye çalışılıyor. Yine de broşürde yazılanın Prof. Doğramacı'dan bir adım daha gerçekleştirmesi istenilen eğitimi belirtmek zorundayız. Prof. Doğramacı YÖK'ü haklı gösterebilmek için Ankara'da "Rektörler Konferansı" adı altında düzenlediği bir toplantıda Paris Akademisi Rektörünü "Paris Üniversitesi Rektörü" olarak tanıttı, o da atamayla iş başına getirilmiştir. "Kura ile rotasyon" yönteminin değiştirilmesi de bir başka örnektir. YÖK'un yasada belirli objektif esaslara, "ihtiyaç olması", "ihtiyaç fazla bulunması", "kura" gibi yeterli olmasa da bazı koşullara bağlı rotasyon terkedilmiştir. Çünkü yöneticilerin rotasyonu, istenmediklerini cezalandırmak için kullandığı çabuk anlaşılmıştır. Şimdi yapılan değişiklik, yönetimin istedğini doğrudan görelendiğinden emeği alıyor. Üstelik, yeni düzenleme görelendiğindeki görevlerine girmek isteyenlerin yararlanmasını da hukme bağlıyor. Başka hiçbir kuruluşta görevden istifanın kamu hizmetlerinden mahrumiyetle sonuçlanması söz konusu değildir. Buna rağmen yeni görev yerlerine gitmeyenler, gittikten son-

Sakıncalarının rotuşları giderilmesi mümkün değildir. Ancak başka bir konuya da gözden kaçırılmamak önemlidir. Bu konu da yasanın uygulanış biçimini ve uygulayıcıların anlayışları, tasarruflarıdır. Çünkü sorunların bir kısmı da YÖK Yasasının kimi hükümlerinin uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Orta da çok açık keyfi bir yönetim anlayışı vardır. Yapılmak istenene yasa ya uygunmuş görünümü verme casası da belirginleşmiştir. Bu olanaklı olmadığı anda da yasa değişikliğine gidilmektedir. Orneğin, dekanların üniversitede dışından atanmasını, hatta profesör olmayanların dekanlığa atanabilmesini YÖK bu yolla sağlamıştır. "Kura ile rotasyon" yönteminin değiştirilmesi de bir başka örnektir. YÖK'un yasada belirli objektif esaslara, "ihtiyaç olması", "ihtiyaç fazla bulunması", "kura" gibi yeterli olmasa da bazı koşullara bağlı rotasyon terkedilmiştir. Çünkü yöneticilerin rotasyonu, istenmediklerini cezalandırmak için kullandığı çabuk anlaşılmıştır. Şimdi yapılan değişiklik, yönetimin istedğini doğrudan görelendiğinden emeği alıyor. Üstelik, yeni düzenleme görelendiğindeki görevlerine girmek isteyenlerin yararlanmasını da hukme bağlıyor. Başka hiçbir kuruluşta görevden istifanın kamu hizmetlerinden mahrumiyetle sonuçlanması söz konusu değildir. Buna rağmen yeni görev yerlerine gitmeyenler, gittikten son-

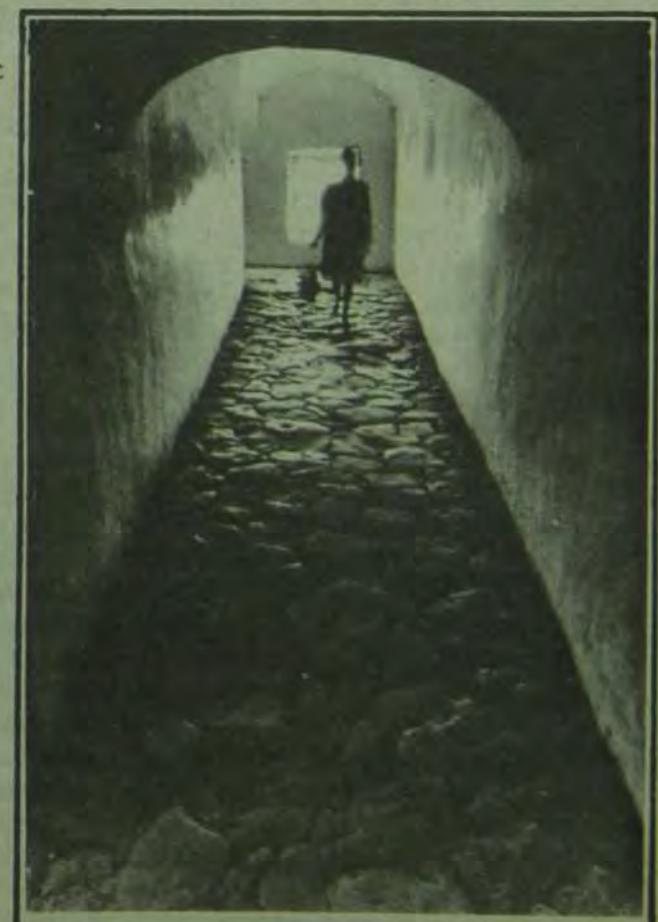
ra ayrılanlar olyorsa, YÖK konusunda düşünmenin zamanı çoktan gelmiş, geçmektedir. Bu konuda hâlâ tereddütler olyorsa, korkarız, Türk Yükseköğretim Kuruluşlarında yeniden düzenleme anıak bir otopsiden sonra mümkün olabilecektir.

Geçen sayımızda üniversitelerimizin öğretim kadrosunun durumunu gösteren iki listeyi okurlarımıza sunmuştuk. Bu listelerden birincisi son yıllarda görevlerine son verilen, ikincisi ise istifa, emeklilik gibi yollarla üniversitelerden ayrılan öğretim üyelerinin isimlerini içermekteydi. Bu listeler basında geniş yankı uyandırdı. Listelerdeki eksiklik ve yanlışlıkların giderilmesine katkıda bulunmaları için okurlarımıza yaptığı çağrı da büyük ilgiyle karşılandı; birçok okurumuzdan eklemeler ve düzeltmeler alındı, alıyoruz. Henüz bize yazmamış okurlarımızın da bu yoldaki katkılardır bekliyoruz. Bütün bunların ve kendi araştırmalarımızın sonucunda ortaya çıkacak ek listeleri ve düzeltmeleri gelecek sayımızda yayınlanacaktır.

Yılın fotoğrafı
(İFSAK):
Oral GÖNENC



Ayın fotoğrafı
(İFSAK): Orhan KARAALIOĞLU



BİLİM ve Sanat'ın geçen sayısının kapığı çok güzel ve bir o kadar da ilginçti. TV'nin 15. Yılı-Yakılan İlk Film mi? Sorunun yanıtını iç sayfalarda Varlık Özmenek veriyordu. Yorgun Savaşçı'nın yakılan ilk film olmadığını, yakın geçmişen örnekler göstererek anlatan Özmenek bununa yetinmiyor, olayın "bugünün sorunu" olmayıp, artık gelenekselleşen bir alışkanlığın doğal sonucu olduğunu, yine tarih ve olaylar vererek ortaya koymuyordu.

Yorgun Savaşçı'nın yakılması olayı, toplumun bilinçli bir döneme rastladığı ve TV'ye ilişkin olduğu için hemen her çevrede büyük tepkiyle karşılaştı. Oysa bu toplum TV'den 40 yıl öncelikli ve halen de en yaygın iletişim aracı olan "Radyo"su vardır. Ve bugün TV'de yaşanan bazı olumsuzluklar, yıllar önce hem de kat kat büyük boyutlarla Radyo'da yaşanmıştır. Özmenek arkadaşımızın yazısı bana bu olumsuzlukları anımsattı.

Radyo-TV hizmetleri dünyanın her yerinde büyük ölçüde "arşiv"e dayanır. Bu gerçek bizim yöneticilarımızce ne hikmetse çok geç anlaşılmıştır. Anlaşılmıştır da ne yapılmıştır? O noktadan başlayarak düzenli bir arşivciliğe mi gidilmiştir? Aynı kayıtsız tutum yıllar yılı süregelmıştır. Ne olduğu belirsiz bir arşivcilik anlayışının yanı sıra, var olanların da yok edilmesi akıl alı şey değil. Bugünkü durumu yakından bilememiştir ama, bu yapılmıştır geçmiş dönemlerde. Öteki radyolarda kısa süreli çalışmalarım olduğum için, oradaki durum hakkında iddiyalı konuşamayacağım. Ama uzun yıllar görev yaptığım Ankara Radyosu'nda, bırakın başkalarını, yalnızca kendi yaptığım programlardan örnekler versem, hayli kabarık bir sayı çıkar ortaya, silinen bantlar konusunda.

Jülide GÜLİZAR

Uzun yıllar görev yaptığım Ankara Radyosu'nda, bırakın başkalarını, yalnızca kendi yaptığım programlardan örnekler versem, hayli kabarık bir sayı çıkar ortaya, silinen bantlar konusunda.

riyet'i anlattılar. Program yayınlandı. Aradan bir yıl bile geçmemiştir ki, söz konusu seslerin silindiğini öğrendim.

Ünlü Ozan Aşık Veysel Ankara Radyosu'nda... Programını tamamlandıktan sonra kendisiyle bir konuşma yapmam istendi. Geçitik mikrofonun başına. Konuşma 15 dakika olacak. Ama Aşık öylesine coşkun, öylesine coşkulu ki... Anlattı da anlattı. Şiirlerini okudu, sazin çaldı. Teknisyen arkadaşlar yanmış saatlik üçüncü bantın sonuna yaklaştırmayı bildirdiler. Bantları ayıkladık, temizledik ve üç ayrı konuma çıkardık ortaya. "Biri yayına, öteki arşive kaldırılır ve gerektiğinde yayınlanır" diye düşündük. Bantlar bir dizi halinde üç akşam üst üste yayıldı ve... Ve sonra silindi gitti.

45'er dakikalık üç bölüm halinde

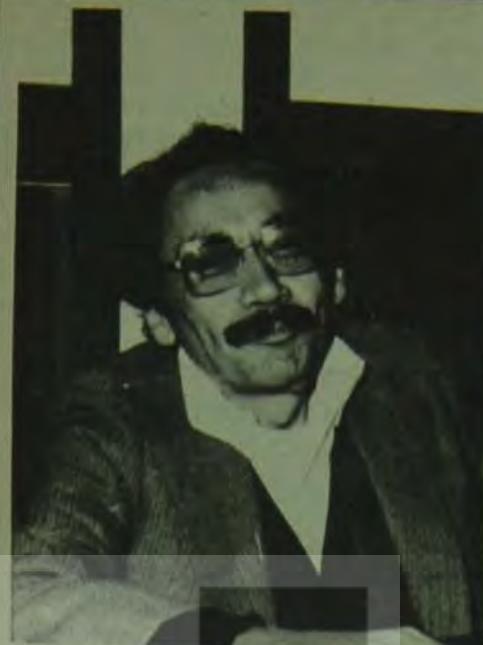
hazırladığımız ve içinde Neyzen Tevfik'in neyinden ve sesinden tutun, şimdi çoğu hayatı olmayan birçok yetkilinin konuşmasına yer verdigimiz Neyzen Tevfik programı da kendisini bu acı sonda kurtaramadı.

Şimdi daha ilginç bir olay anlatacağım. Hazım Körmükçü için hazırladığımız programın da, insafsız ellerde yok edilmesinden korktuğum için, yayınımdan çok kısa bir süre sonra, gereksinmem olduğunu söyleyerek ve imza karşılığı aldım. İlk iş olarak bir kopyasını yaptırdım ve inanır misiniz tam dört yıl bu bandı -denemek için- geri vermedim. Merakla bekledim ne zaman isteyeceklerini. İstemediler ve ben Radyo'dan TRT Haber Merkezi'ne geçerken götürüp iade ettim.

Çok örnekler verilebilir daha. Hele öteki programcılar da kendi örneklerini sıralamaya kalkarlarsa, altından çıkmaz olur. Bağışlanamaz ya, haydi diyelim ki birçok bant ihmali, kayıtsızlık, bilincsizlik nedeniyle silindi. Peki ya siyasal nedenlerle silinen ve bir daha yerine konulması olanaksız sesslere ne diyeлим? 27 Mayıs ve 12 Mart'ın "tu kaka" ettilerinin (12 Eylül dönemini bilemediğim için) çoğu sonradan akıldalar ve bu kişilerin adlarına TRT'de yer verilmeye başlandı. Ama sessleri gitti gider. Sanılır ki bu sessleri susturmakla, o sesslerin sahiplerini yok edebilirsiniz. Bir işgürün, bir zamanlar tarih kitaplarından İnönü'nün adını silmeye kalktığını herhalde anımsarsınız.

Bu kıyım-kırın yazısını, birçok radyocunun hâlâ içini sizlətən bir olayla bitirmek istiyorum. Birgün birçok meraklıının, yüksek fiyatlar ödemek antika niyetine aldığı 78 devirli taş plaklar var ya. Bir zamanlar Ankara Radyosu'ndaki yayınların büyük bölümü o plaklarla yapıldı. Sonra bir gün, hâlâ öğrenemedigimiz bir nedenle bu taş plakların tümü Ankara Radyosunun arka bahçesinde imha edildi. Seyyan Hanım' dan Hafız Burhan'a, Sadi İslay' dan Fokstrot Orkestrası'na, Malatyali Fahri'den Osman Pehlivan'a, Tango Orkestrası'ndan Fikriye Hanım'a kadar bildiğiniz bilmediğiniz birçok ses o plaklarla yok olup gitti. Elde kalan, bu kıyımdan bazı meraklı radyocuların kurtarabildiği birkaç plak...

TRT'DE YOK EDİLEN BAŞKA ŞEYLER ÜSTÜNE



NAZİF TEPEDELENLİOĞLU: "KİM KORKAR MATEMATİK'TEN!"

Geçtiğimiz kasım ayında Nazif Tepedelenlioğlu'nun "Kim Korkar Matematikten" adlı kitabı Bilim ve Sanat Yayınları'nın ilk kitabı olarak yayınlandı. Halen ABD'de Florida Teknoloji Enstitüsü Elektrik Mühendisliği Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktak olan Dr. Tepedelenlioğlu ile yaptığımız söyleyişi okurlarımıza sunuyoruz.

★ Sayın Tepedelenlioğlu, neden böyle bir kitap yazma gerektiğini duyduyunuz?

★ Neden olmasın? 1981-1982 yılında Bilim ve Sanat'ta matematiğin çeşitli konularını içeren, matematiğin tarihini, kaynaklandığı konuları, sorunlarını anlatan yazılar yazdım. Bu yazılar -en azından benim bekleydiğim şekilde- oldukça geniş ilgi uyandırdı. Ben de bu yazıları bir kitap halinde toplamaya karar verdim.

★ İçerdeği konuların yanı sıra kitabı adı da ilginç: "Kim Korkar Matematikten". Kim korkar matematikten sizce?

★ Akile düşünme alışkanlığı olmayan herkes herhalde. Şimdi bakın. Endüstriyel süreçini tamamlayamamış ülkelerin ortak bir yanı var: Çağımızın teknolojisini kavrayamamak, ona dışardan bakmak. Teknoloji üretmeyen, onu geliştirecek, yenileyebilecek, teknolojiyi serpilen, yenileyen, biçimleyen altyapıya gereksinimiz var: Bu altyapı genel olarak temel bilimler, özel olarak da matematik. Bana teknoloji üretip, hiçbir ülke gösteremeyeniz ki temel bilimlerin önemi kavramamış olsun. Üniversitelerinde matematikte, temel bilimlerde önemli araştırmalar yapılmıyor olsun. Matematikçilere saygınlık kazandırmak, onlara karınlarını doyurabilecekleri bir iş bulma olanağı sağlayabilmek için "matematikçi" yerine "matematik mühendisi" denmek zorunda kalınmış olsun. Şimdi burada yanlış anlaşılmak istemiyorum. Dolmuş şoför gibi uçak kullanıyorsun, hamam işletir gibi kömür madeni işletiyorsun, deve sürer gibi araba sürüyorsun, istemiyorum. Ama matematiğin ve temel bilimlerin bu denli horlanması da ağırlaşıyor doğrusu. Hele ortaöğretimde...

★ Evet, özellikle ortaöğretimde...

★ Biraz önce matematiğin önemini kavramaktan söz ettik. Matematik neden teknoloji üretiminde altyapı görevi görüyor? Çünkü matematik herseyden önce doğru düşünme, akıl yürütme yöntemidir de ondan. Şu halde matematik öğretiminin murat da bu olmalı: Doğru düşünmeyi, akıl yürütmemeyi öğretmek. Kalıcı olan budur. Yoksa bu amaca hizmet için kullanılan formüller ve simgeler değil. Ama bakın bizim ortaöğretimimize, matematik deyince önce sınıf geçmek sonra da üniversitede girmek için katıldığımız birtakım bezdirici denklemler, şekiller, formüller geliyor akla.

★ Biraz da kitaptan söz edelim.

★ Bilim ve Sanat 1981'de dergiye her ay matematik konusunda bir yaz擠mam önerdi zaman önce den yapılmış belli bir hazırlığım yoktu. Sonra ne tür bir okuyucuya sesleneceğimi de bilmiyordum. Ko nu üzerinde biraz düşününce genel olarak Bilim ve Sanat okuyucusunu dışlamayacak, ama özellikle matematik öğrenmek zorunda bırakılan(!) öğrenciye seslenen yazıların en uygun olacağı kanısına vardım. Bu yazılar herseyden önce okuyucun hoşuna gidecek, konudan tat almasını sağlayacak yazılar olmalıdır. Böylece "Matematik Nasıl Matematik Oldu"da matematiğin insanlığın yaşamında bir araç olarak nasıl yaratıldığını, "Bilim Zincirinde Bir Halka"da ortaçağ Araplarının matematik, astronomi, fizik ve coğrafyada eski Yunanlılarla Rönesans Avrupası arasında nasıl bir köprü görevi gördüklerini, "Leonardo Fibonacci"de uyanan Avrupa'nın tarihsel mirası Araplardan devralışlarının bir örneğini, "Pi'nin Öyküsü"nde pi sayısının tarihin başlangıcından günümüzde matematiğin gelişiminin nasıl aynası olma görevini gördüğünü anlattım.

★ Başka?

★ Başka konular da var ama bu söyleyi yeterince uzadı sanırım. Son olarak bu yazıları yazmama on ayak olduğu için Bilim ve Sanat'a teşekkür ederim.

★ Söyleşi için teşekkürler.

Kırk yıl önceki dergilerimizden: NAMIK KEMAL ÜZERİNE C.E.ZADE'NİN BİR İRDELEMESİ

Bilim ve Sanat Dergisi'nin 11. sayısında (Kasım 1981) geniş ölçüde tanıttığımız bir dergi vardı; Projektör. Bu dergi 1936 yılının Mart ayında tek sayı olarak çıkmıştı. Sahibi, yönetmeni ve başyazarı Sabiha Zekeriya Sertel idi. Dergide ilginç bulduğumuz çok yazı içinde, Namık Kemal'i irdeleyen bir yazı* özellikle dikkatimi çekmişti. Yazarı C.E. Zade'yi epey araştırdığımız halde, kim olduğunu öğrenemedik. Şubat 1984'de Ankara'ya gelen yılların yazarı Aziz Nesin'e sorduk. Projektör'ü anımsadı. "Bende de olacak o dergiden" dedi. Sözkonusu yazıyı anımsattı. Düşündü, sonra "Kerim Sadi olabilir" dedi. Bize de uygun geldi doğrusu. Çünkü toplumsal bakış açısını yanı bilimsel yöntemi o dönemde edebiyata en çok uygulayan yazarımız Kerim Sadi idi (1900-1977). Büyük olasılıkla o olabilir. Yine de araştırıyoruz.

Bir edebiyatçımızı bilimsel yöntemle irdeleyen bu yazımı, yayımlanışından tam 48 yıl sonra (hem de bir rastlantıyla yine bir Mart ayında) okurlarımıza sunuyoruz. Namık Kemal'in kişiliği ve yapıtlarına, yaşadığı dönemden yola çıkarak eğilmek ilginç geldi bize. Yazının saptamalarına, verdiği sonuçlara katıldım katılmayalım, bizce önemli olan, o yıllarda böylesine ciddi bir eleştiri yapılmamıştır. Ülkemizde ilericili ve çağdaş düşüncenin akşamdan sabaha oluşmadığını, bizden çok önceleri büyük acılarla, sonsuz özverilerle ağabeylerimiz tarafından başlatıldığını ve geliştirdiğini unutmayarak daha tutarlı ve sabırlı çalışmamız gerektiğini de vurgulamak istedik böylece.

İleride, kırk yıl ve belki de daha önceki dergilerimizden ilginç bulduğumuz yazıları okurlarımıza sunmayı düşünüyoruz. Şimdi okuyacağınız yazının, asına bağlı kalarak, yalnızca dilini sadeleştirildik.

Remzi İnanç

IİR edebiyatçının, özellikle, Namık Kemal gibi çeşitli yönlerde ünlenmiş bir kişinin çalışmaları ve değeri üzerine doğru bir yarında bulunabilmek için, onu, döneminin ve çevresinin dinamikleri içinde, toplumsal biçimlenmesini etkileyen koşullarında incelemek gereklidir.

Sanatçı (düşünür ve bilginler de) öbür insanlar gibi, hepimiz gibi, yanı sınıflı toplumda yaşayan her birer gibi, belirli bir sınıfın ve belirli bir katmanın ürünü, aynı zamanda ve zorunlu olarak belirli bir sınıfın begeni, duyu, düşünce ve isteklerinin yanlış, sözcüsü ve savunucusudurlar.

Toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal yetişimi ve bu yetişime göre ortaya çıkan sınıfsal biçim ve sınıfların karşılıklı ilişkileri ile sanat, felsefe, din, bilim gibi ideolojiler birbirinden ayrılmaz; diyalektik bir birlik oluştururlar. Daha doğrusu ideoloji maddi bünyenin, maddi ko-

şulların insan dimağında yansıyan ve gerçekleşen maddi görünümleridir. Maddeyle bilinc birbirinden farklı, birbirinden bağımsız değildir; bir şeyin iki yüzü gibi bir bütündür. Toplumun çeşitli sınıflarındaki ekonomik ve sosyal özelliklerin aynı sınıfın beyinlerinde özel yansımalar yapacağı doğaldır. Bu yansımalar bilim ya da sanat biçiminde olur ve ortaya çıkar. Demek ki, her sanat yaptı, belirli bir sınıfın duyu ve düşünce birliğinin estetik bir anlatımından başka birsey değil. Bu diyalektik birliği anlayamayanlar, edebiyat ve sanat sorularında mutlaka çarpıklık yaparlar. Yalnız edebiyat ve sanatta değil, her tür felsefe sorularında da... Bundan ötürü bir edebiyat yapımı, bir yaratıcıyı, hatta belirli bir edebiyatı incelemek demek, belirli bir toplumsal çevreyi, yani insan topluluğunun belirli bir gelişme aşamasında, birbirile çarışan madde ve bilinc zıtlıklarını, daha açıkçası, belirli gelişme aşamasındaki sınıfların ideolojilerini incelemek, irdelemek de-

mektir. Bir sınıfı anlamak ve tanımak için o sınıfın özel yarattığı sanatı ve edebiyatı tanımak ne denli doğrusa, bir edebiyatı ve sanati anlamak için de onu yaratan sınıfı tanımak gereklidir.

II SANATÇIYI TANIMAK İÇİN TOPLUMU(NU) TANIMAK GEREKİR

Feodal Osmanlı hayatının, eski yaşayış koşullarının yavaş yavaş kesin yıkılmasına, dağılıp, parçalanmaya doğru gittiğinin açık görülüğü bir dönem olan 19. yüzyıl, gerçek bilim için hemen hemen kapalı bir kutudur. Birçok siyasi, askeri, mali ve ekonomik sarsıntılar ve değişimlere sahne olan o yüzyıl, bize pek yakın olmasına karşın, bugüne dek esası ve bilimsel yönteme araştırılmış, irdelemiş ve açıklığa kavuşturulmuş sayılamaz. Sarayı yaşatan katmanlar, özetle aristokratlar ve soylular, yeni meydana gelmeye olan ya da ilerlemekte olan ticaret kesimi, ticaret burjuvazisi, saldırgan kapitalizmin yürüyüşü ile kapitalistleşmeye dönük küçük atolye sahipleri, esnaf; yerel sanayii yasatan işçi; çokluk saraya, bazen de birbirine karşı aydınlar; bütün bunların sosyal, yani sınıfsal kimlikleri, dayandıkları ekonomik temeller incelemiş ve açıklıkla saptanmışlardır. Bunların bilinmesi gereklidir. Toplumsal yapı bilinince, yaşamının estetik plandaki yansımıası olan sanat da, sanatçısı da kolay anlaşılır. Bunlar olmadan, daha doğrusu toplumun sınıf ilişkilerini gösteren ölçüler ele alınmadan, bir sanat ürünü gereğince değerlendirilemez.

Böylece aristokrasi ekonomik temelden yoksun kalınca, politik olarak da sarsılmış oluyordu. Tutunmak için yeni yeni çarelere başvurmak zorunda idi.

İkinci katman dediğimiz burjuva sınıfı, Avrupa burjuvazisinin geniş ve hızlı gelişmesine paralel ve biraz da bağlı olarak ilerlemekte idi. Ama kendisi Türkiye koşullarında pek garip bir iç karışıklık ve zıtlıklar içindeydi. Çıkarları çatışan üç ayrı grubu aynılmıştı.

a. Doğrudan doğruya yabancı olan ve kapitülasyonlardan yararlanarak ülkenin ekonomisini elde tutmak isteyen Avrupalı burjuvazı.

b. Avrupalı burjuvazı ile eleve ve islam burjuvazisinin gelişmesine engel olan Türk'ü 'müslüman olmayan' burjuvazı.

c. İslam veya Türk burjuvazisi.

Avrupalı ve "müslüman olmayan" kapitalistlere karşı durabilmesi için, bu sonuncular bir zamanlar devlet tarafından "Hayriye Tüccarları"



Namık Kemal'in gençlik resmi.

adiyla bir ölçüde örgütlenilmiş olmakla birlikte, istenen gelişmeye sağlanamamıştı. Bunlar ulusal ekonomiye, yani kendilerinin rekabetten kurtulmalarına, devletçe de önem verilmesini istiyorlardı. Buna karşılık yabancı ve "Türk olmayan" tüccarlar, dış burjuvazinin politik ve askeri müdahalesini istemekten bile çekinmezlerdi. Çünkü ülkenin politik ve hukuki durumu, bu sınıfın da ha da serbest davranışmasına ve gelişmesine engel görünecekti. Bu sınıfın bütün katmanlarında yeni ve özellikle Fransız burjuvazisininkine denk ve benzer bir ideoloji doğmakta ve ilerlemekte idi.

Üçüncü katman (küçük burjuvazi) eski feodal koşullarına göre kurulmuş ve olmuş olan bir yaşama biçiminin, bu yaşama bağlı olan bir ideolojinin (din, ahlak, güzellik duygusu gibi toplumsal ilintilerin) tutucu çerçevesi içinde idi; ekonomik temelinin sarsılmasıından doğan bir güçsüzlük, artık yerini ve yaşama gücünü koruyamaz hale geliyor ve özellikle birinci katmana ve hatta ikinciye de bir dayanak ve güç kaynağı olmaktan uzaklaşıyordu. Öteden beri olduğu gibi, yine yakınması, yine isyancıydı. Ama gerçek düşmanını hâlâ göremiyordu.

Dördüncü katman, (işçiler) Avrupa'da, önemli roller oynamaya başladığı ve ideolojisini oluşturmaya sürdürdüğü halde, Türkiye'de henüz onu örgütlenecek ekonomik bir temele sahip değildi. Büyük fabrikalar, tröstler ve sanayi merkezleri oluşmamıştı.

19. yüzyıl Osmalı aydınları, özellikle de şair ve yazar gibi belirli bir topluluğun düşüncesiyle beslenen ve doğal olarak belirli bir okuyucu kitlesiyle yaşayanlar, ister istemez bu kitlelerin dışında kalmazlardı. Kesinlikle belirli bir sınıfın ideolojisini sözcüsü olmak durumundaydalar.

III NAMIK KEMAL HANGİ SANATIN DÜŞÜNÜRÜ VE IDEOLOGU İDİ?

Namık Kemal'i 19. yüzyılın ikinci yarısını dolduran bir şair, bir düşünür, bir ideolog olarak gösteren tarihçiler ve edebiyat tarihçileri esaslı bir sorunun yanıtını vermiyorlar:

— Namık Kemal kimin ve hangi sınıfın ideologu idi? Daha açık söyle-

leyelim: Namık Kemal kibar tabakanın mı, büyük ticcar sınıfının mı, küçük esnafın, tarlaşı ve öküzü olan köylünün, küçük dükkanının mı, yoksa şehir ve kırsal kesim işçisinin mi düşünürü iddi?

Edebiyat tarihçisi işte bu önemli soruyu yanıtlamamıştır.

Bu önemli sorunun yanıtını verebilmek için, nesnel olarak, yani duygusalıktan kaçınarak ve tarafsız düşünülebilmek koşuluyla Namık Kemal'in ortaya çıkışındaki özellikleri araştırmak ve o özelliklerin çeşitli sınıflara olan ilgisini belirlemek gereklidir. Aynı zamanda kendi sınıfı ve sanatını da gözden uzak tutmamalı.

1. Soylu amcasıyla Anadolu'nun ve Rumeli'nin birçok yerlerini gezmiş olan Namık Kemal, 18 yaşında Sofya'dan İstanbul'a geldiği zaman kibar yazıcıların ağızına yakılan gazeller söylemeyecekti. Hersekli Arif Hikmet'lerle, Leskofçaklı Galip'lerle, Ziya ve Nuri Beylerle kurdukları içki meclislerinde, hep o gazel ağızı egemen ve geçerliydi. Bu meclisler, bu şair toplantıları, zamanına göre, aristokrasije yabancı olmayan aydınlar özgürceydi. O yol çokluğa Saray'a giden bir yoldu.

Bu dönemde ve daha sonra yazdığı şiirlerin pek çoğu Namık Kemal kaderci ve mistikti.

Namık Kemal yaşamının sonuna dek dinci olarak kalmıştır. Dikkat edilmeli, dindar demiyorum, kendisi bizzat dindar değildi sanırım. Yaşam öyküsünün bu yönü çok dikkate değer. Osmanlı Padişahlarına Halifeliği miras bırakan İslamiyete dehşet bağıydı.

Sarayın siyasal etkinliğine alet olan ve Namık Kemal'in bağlı olduğu sınıfça da korunan din, onun yapıtlarında sanksi bir düşünce ekse-ni niteliği almıştır.

Bilineceği gibi, din konusunda aristokrasi ile burjuvazi adeta tahtaravallı oynar. Devrimci burjuvazi aristokrasinin toplumsal durumuna göre dindar ya da dinsiz görünür. Örneğin İngiltere'de aristokrasi dinsiz olduğundan, Cromwell ve partisi dinci idi. Fransa'da aristokrasi dinci olduğundan, Fransız devrimini gerçekleştiren burjuvazi dinsizdi. Türkiye'de aristokrasi dine dayandıktan, devrimci burjuvazının dinsiz olması pek doğaldır. Nitekim zamanımız bunu göstermektedir. Ama Namık Kemal dinci idi. Bu olayı

Türkiye'nin o zamanki ekonomik koşullarıyla açıklayabiliriz. Müslüman olmayan ve yabancı burjuvazideye karşı olan islam burjuvazisini savunabilmek için yazımızın din konusunda sarayla el ele veriyor ve küçük burjuvazinin dindeki tutuculuğunu kendi amacı yolunda sömürüyor, kullanıyor, o kadar! Onun bütün yapıtlarında kendini gösteren din öğesi böylece, müslüman fabrikatör ve banker yetiştirmekten, oluşturmaktan başka ciddi bir amaç gütmüyordu.

2. Namık Kemal "Ali Osman'in ufak bir kilise" herseyi feda edecek denli Padişahçı idi. Padişahçı, ama Parlamentodan yana... /Monarşist fakat meşrutiyetçi./

Ama nasıl bir Parlamentoculuk? Devlet yönetimini bütün halk kesiminin denetimine verecek kadar ileri gitmeyen ve ancak toplumda güven ve onur duyulan seçkin kişilere denetleme hakkı tanıyan bir Meclis'ciliğ... Cumhuriyet'i ilke olarak kabul etmekle birlikte, onun ülke için feci olacağını düşünen bir Meclis'çi... Demek ki Namık Kemal, Fransız burjuvazisinin ideologu olan Monteskiyö'nün "Kuvvetler Ayrınlığı" görüşünü Osmanlı burjuvazisi için en uygun bir reçete olarak sunmaktadır öteye gidemiyordu.

3. Aynı ölçüde Namık Kemal özgürlükü idi. Baskıya, zulme şiddetle saldırmır, özgürlüğü putlaştırdı.

"Ne efsunkâr imişsin ah ey
didarı hürriyet
Esiri aşkin oldu gerçi
kurtulduk esaretten."

mışralıyla özgürlük tutkusunun (yani özgürlüğün de) bir tutsaklık olabileceğini farkına varmadan söylemiş oluyordu.

Böyle bir çelişkiye düşmekle birlikte o sürekli özgürlüğü dile getirmiştir. Ama onun böyle bir hırsı sarıldığı özgürlük nedir, kimin özgürlüğüdür?

Yanıtı kolay: Özgürlüğün yokluğunda kim zarar çekiyorsa, özgürlüğün olmasında kimin çıkar varsa, onun; yukarıda andığımız katmandan ilki, yani kibar ve egemen katman bundan pek zararlı değildi. Zaten zulüm ve baskıyı yapan da kendisi değil miydi? Merkezde (İstanbul'da) vezirleri, paşaları ile, taşrada yüksek memurlar ve beyleriyle özgürlüğü zincire vuran bu katman, kendi egemenliğini doğrulamak için

gerekligi gördüğü her şeyi yapıyordu. Dördüncü katmanın sesi henüz Namık Kemal'in ve arkadaşlarının kulagina gelmekten uzaktı. O halde kim kalyordu? İlk ve üçüncü katmanlar, yani büyük ve küçük burjuvazi. Eski feudal hukukundan, tekkişi yönetiminden, özgürlükten kurtulmak bu sınıfın çıkarları için çok gerekiydi. Avrupa'da da özgürlük savasını veren onlar değil miydi? Hatta Tanzimat Fermanı'nda da ana sorunlardan biri, özellikle burjuvazinin özgürlüğü değil miydi?

4. Namık Kemal "vatan" ve "millet" aşkıının bir simgesi gibi görülmektedir. Ama bu vatan neresidir, bu millet kimdir? Bu vatan geceli gündüzlu çalışan, ama emeğiñin karşılığını artırdığı biçiminde ona buna kaptıran aç ve çıplak işçilerin vatanı değildi. Bu ulus, Osmanlı sınırları içinde servet artırmayı yoluyla yalnızca bir alet, bir makine gibi çalışan ve her çeşit insanı haklardan yoksun olanlar da değildi.

Bir kez onun gözünde "ümmet"le "millet" aynı şeyledi. İslam ve Sünni olan, Halifeliğe bağlı bulunan Osmanlı, ya da Müslüman, sarayını savunmak için canını vermelidir. İşte Namık Kemal'in "seçkin ve güvenilir" topluluklar diye nitelendirdiği ve özgürlükleri savunulan, elbette devlet aygitini denetlemesi istenen milleti... "Vatan yahut Silistre" bu eğilimin anlatısıdır.

Aristokrasi için de pek gerekli olan bu vatanım, bu ulusun savunulmasında büyükçe bir fırsatlığın, iki yüzlülüğün varlığı pek açıkta.

5. Bütün bu düşünce akışı dialektik olarak ulusal ekonomi kavrımı ile bağlıdır.

Ülkeyi yarı sömürge halinde tutan Avrupa kapitalizmine karşı ulusal sermayenin hızla oluşması ve yükselmesi Namık Kemal'in idealidir. Ulusal Şirketlerin, ulusal bankaların, ulusal sanayii gelişmesini istiyordu. Devlet de bu sorunları ilgilendirmektedir.

Biliyoruz ki, Osmanlı Sarayı ve aristokratisi ta 16. yüzyıldan başlayarak ganimet dedikleri yağmadan ve çapuldan yoksun kalmaya başlamıştı. Halk da soyula soyula bitmişti. Bu durumda Saray ne eski görkemliye ve savrukluğuna devam edebiliyor, ne de ordu ve jandarmayı yeterince besleyebiliyordu. Temel sarsılmıştı. Egemenlik elden

gidiyordu. Yapılacak iş, ülkeyi önce ekonomik yöneden yükseltmekti. Fakat yine de "Hürriyet" gibi, "İsyancılık" gibi egemenliği yaratabilecek akımlara olanak verilmemişti.

Tehlikeli bir iştı bu. Ama Namık Kemal bu sorundan yine de yararlanabilmiş, burjuvazi için gereken vatan ve millet davasını aristokrasının ekonomik durumu ile telif etmiş, bir araya getirmiştir.

6. Namık Kemal Türk romantizminin babasıdır. Onun edebi yapıtlarındaki "millet" de, "vatan"da, millet ve vatanı savunan "kahramanlar"ı da, "aşk" da hepsi romantiktir. "Vatan yahut Silistre"de İslâm Bey tipi başka bir yapıttı dönüp Akif Bey oluyor, sonra dönüp "Zavallı Çocuk" oluyor. Hep aynı tip, hep aynı hayal... Özellikle tiyatrolarındaki şematizm de bundan ileri gelmektedir.

Fransız devrimiyle birçok ümitlere kapılan aşağı tabakalar, özellikle küçük burjuvazi, büyük burjuvazının egemenlik tahtına oturduğunu görünce "romantizm"ibir akım halinde benimsenmiş ve yaşamıştır. Türkiye'de de Tanzimat hareketlerine büyük güven besleyen burjuvazi ümitlerinin boşa gittiğini görünce tabii romantikleşecekti. Dinde, felsefede, politikada idealist olan Namık Kemal, doğaldır ki, sanatta da romantik olacaktı. Bu, sanatının ana duygusu idi.

7. Yüzyıllardan beri Saray çevresinde yaşamış, hükümdarlarla hizmet etmiş, bir aristokrat aileden gelen Namık Kemal, bütün alışkanlıklarını ve ruhuyla aristokrattı. Özel hayatında, kişisel tavırda, ne bileyim bir şovalye ruhu taşıır. Tipki ortaçağ aristokrati gibi... Parayı küçümser, bir zorunluluk olmazsa paraaya elini sürmezmiş. Aldığı maaşı hemen evi yönetenlere verirmiştir. Bir gün arabacuya yanlışlıkla bir mecidideye yerine verdiği beşibirligi, arabacının geri vermesine karşın almamıştır. Bu tavrı gerçek kişiliğine bağlarlar. Yapıtlarında sanksi feodalite döneminin kahramanlığını dile getirir! Kendisine ait sorunlarda alabildiğine özveriliyim... Falan filan... Namık Kemal kişisel tavırlarına, çalışmalarına, yaratılışına göre demek oluyor ki, bir ayağı ile sağlam biçimde aristokrasi kiyisine basarken, öbür ayağı ile burjuvazi kiyisinde iddi. Yetiği, yaşadığı çevreye göre aristokrat olan Kemal, zaman geçtikçe burjuvalaşmış ve hat-

ta burjuvazının her halde duruma egemen olacağına inanmış bulunuyordu. Bir şiirinde:

Hüküm atı ne fakirin, ne
şehnişanındır.

diyordu. Bu söz rastgele söylemiş değildir. O da vakityle, Şekspir eserlerinin yaratıcısı gibi, bizzat aristokrat iken burjuvazının egemenliği ele alacağına pekala farketmiş bulunuyordu.

Burjuvazi devrimine rastlayan gelişenin içinde bu olgu pek karakteristiktdir. Şekspir'in Hamlet tipi işte bu örneklerden biridir.

Aristokrat duyu ve düşüncesinin tamamından ayrılan ve burjuva anlayışını tam olarak benimsenmemen bu tiplerin alnyazısı biraz Hamlet'in alnyazısı gibi açıklı olur. Çünkü hiç bir tarafa sağlam olarak dayanmıyorum. Kendi sınıflarını yırtımlar, karşı sınıfça da tamamen benimsenmemiştirler.

Namık Kemal, aristokratlarca büyük tehlike sayılmamıştı. Ölümü de o çevrede büyük bir sarsıntı yapmadı. Onun hayatı burjuvazi için bir değerdi. Ama teknik açıdan büyük bir değer değildi. Ölümü söyle böyle bir yitik sayılmıştır. Ama kendisi gibi düşünən arkadaşları için hayatı da ölümü de çok önemlidir.

Sonraki genç kuşak, Meşrutiyet geneli ve ondan sonra gelen gençlik bir ölçüde onu idealize etmeye eğilimlidir. Çünkü, gençliğin düşmanı olan tekisi yönetiminin amansız düşmanı o. Çünkü, gençliğin çok istediği, ama çevre koşulları içinde elde edemediği cesaret ve özverinin onda en çok vardı. Saraydan da, zindandan da, aşırı yoksulluktan da çekinmemiştir.

Namık Kemal bir gazeteci, bir romançı, bir tiyatro yazarı, bir şair ve eleştirmendi.

Gazeteci olarak çevresine ve sınıfına kuşkusuz çok hizmet etmiştir. Onun liberal bir burjuva toplumu kurmak yolundaki yayınları kendi kuşağına ve sonraki kuşaklara devrim ateşini yakmış ve cesur bir kalemle çok çekici bir örneğini vermiştir.

Romanları tarihlerine, tarihleri romanlarına karışmıştır. Dil anlayışı ve romantiklik kavramı yönünden birer prototip gibidir. Romanlarının propaganda ruhuyla dolu sayfalari

Namık Kemal'in açıkça sanat anlayışını sergiler.

Tiyatro yazarı olarak güçsüz bir sanatçı ve büyük bir propagandacıdır. Yapıtları şematiktir. Tipler ve tezler hemen hemen birbirinin aynıdır.

Şiiri bir kaç gruba ayınlabilir. Gençliğinde yazdığı şiirler mistikcedir; "vahdeti vücut" felsefesini çok güçlü çizgilerle yansıtır.

Daha sonra gazel edebiyatı yapmıştır. Bu dönem ürünlerini ortacardır... Ama gazellerinde yavaş yavaş "vatan" ve "milli" dedikleri anlatıma geçer. Ünlü kasidesi gibi toplumsal sorunlara degenen şiirlerinde güçlü, ara sıra bir dinamit gibi dehet misralar ve beyitler vardır. Dinamik bir ruh üzerinde bomba etkisi yapabilir.

Eleştirmenliğine gelince... Edebiyat tarihinde bir eleştirmen olarak anılmaktan öteye bir şey yapığına emin değilim. Eleştirmen olabilmek için her şeyden önce nesnel olmak ve geniş bilgi sahibi olmak gereklidir. Oysa ki, Namık Kemal özellikle bu konuda pek özneldir... ■

* C.E. Zade, "Milli Edebiyat Yok, Sınıf Edebiyatı Var!", Projektör, sayı 1, Mart 1936.





"MEYDAN OKUYAN" BİR OZANIN ARDINDAN

Aziz ÇALIŞLAR

TANIĞIM olun!
Fırlattığım yumruğu
zorbanın suratına!

Tanığım olun!
Öleceğim, biliyorum.
Hiç kılıç taşmadım
ben ömrümde.
Öleceğim, biliyorum.
Öleceğimi bile bile
savaşacağım bu savaşta.
Öleceğimi bile bile.¹

Evet, öleceğini bile bile yaşama ve şire sarıldı, öleceğini bile bile "meydan okudu".

Adı: Muin Besieso.

Yurdu: Filistin.

Şiri: Filistin.

Kavgası: Filistin

Bir an için geri kalmadı yurdandan, şirinden, kavgasından. "kör bir yazgı", "bilinemez bir dünya", "anlamsız bir yaşam" için değil. Bilinen bir yazgı için, emperyalizmin Ortadoğu'da ördüğü. Bilinen bir dünya için, binlerce yurtsever insanın göz göre göre öldürüldüğü. Anlamlı bir yaşam için, yurdunda ve dünyada özgürlük ve barışın hüküm süreceği.

Adı: Muin Besieso.

1930'da Gazze'de, işgal bölgesinde doğdu. 1952'de "Kavga" adlı uzun şiriyle Kahire'de sesini yük-

bir başak size,
bir başak bize.
Burada,
barikatlarımız yükseliyor burada.²

İsrail halkını, İsraili çocukları, İsrail askerini kendi yazısıyla bir tuttu, ayırmadı onları giriştiği kavşadan, özgürlüğünü, barışı paylaşmaya çağırıldı, ama ödünlü vermedi "meydan okumak"tan. Kendisi gibi Filistin Kurtuluş Hareketi'nin önsaflarında dövüşen yakın arkadaşı, tüm dünyanın tanıdığı bir başka ozan, Mahmud Derviş'le oturdu, "Bir İsrail Askerine Mektup" yazdı:

"Bir mektup yazıyorum sana", dedi.
"En son teslim olacak olanlardan en
son teslim alacak olana yazılan bir
mektup,
Bir şarapnel yoketmeden önce,
ya bizi ya sizi.

Şunu sormak için
yazıyorum sana:
Daha ne kadar kazip da
İçine gireceksin mezarın?

Yıktın yıkacağını.
Öldürdün öldüreceğini.
Gördün göreceğini.
Seni de uçurdular havaya.
Seni de yerle bir ettiler.
Nasilsin, iyi misin hâlə?

Harman nasıl gitti bugün?
Kan mı fişkırdı her yerden?
Gökyüzünü yangına çevirecek,
misirları kavuracak
Kaldı mı yeterli petrolünüz,
bombaınız?



Aziz Çalışlar, Muin Besieso ve Aziz Nesin Asya-Afrika Yazarlar Birliği bir toplantısında

Ey tankçıbaşı!
İnsan tankta okuyup yazabilir mi
hiç?
Güvercin uçurabilir mi tankın
içinden?
Sevişebilir mi bir kadınla?
Dikebilir mi ağaç, tankta
otururken?

Bizler aynı cesedin
İki ayrı yüzümüz, aramızdan ölüm
urmağı akıp giden.
Daha ne kadar taşıyacaksın sırtında
su tabutu?

Hey tabutçubaşı!
Nasilsin, iyi misin?
Gerçekten iyi misin?³

Belki de bu yüzden kitaplarından üçü İsrail işgali altındaki topraklarda yayınladı ve elden ele dolaştı Muin'in. Belki bu yüzden "Zirgi'nin Başkaldırısı" adlı kitabı Unesco Yayınları arasından çıktı. Belki bunun için dünyanın birçok dillerine çevrildi, birçok ülkede en çok okunan şairlerden biri oldu. Kavgasını, "meydan okuyuşu"nu yalnız kendi halkı için düşünmedi çünkü Muin. Tüm Asya-Afrika halklarının, tüm ezilmiş halkların savasını bir göründü. Filistin'i savunurken onurlu bir direnişi, onurlu bir dünyayı savundu; onları savunurken de Filistin'i. Belki de o yüzden 1979'da Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin Lotus Edebiyat Ödülü'nu verdiler ona. Belki de onun için tüm Asya-Afrika yazarlarının saygın ve sıcakkanlı dostu oldu. Ama en çok Türk ya-

zarlarına sevgisini belli etti. Belki de annesi İstanbullu olduğu için. Belki de Nazım'ı kendisine en büyük usta saydığı, şiirine hayran olduğu için. Belki de onun için Beyrut bombalığı, yardımcı yönetmeni olduğu "Lotus Dergisi" yönetimevi bombardardan sarsılıp çöktüğü bir sırada kurtardığı şirler onunkiler oldu. Tüm Türkiye'nin ve yazarlarının kendi yanlarında yer aldığı çok iyi biliyordu çünkü. Lotus'un Filistin Özel Sayısı'nda en iyi yazıların Türklerinki olduğunu herkese onuruyarak söyledi. Türkiye'de Filistin davası ve şireyle ilgili çok sayıda yayın onu çocuk gibi sevindirdi. Kadehini bu yakınığa kaldırdı hep, "ihtiramât" çekti.. Ama, tıpkı halkı gibi, ömrü boyunca yurdunu aradı, oradan oraya göç etti, sonunu bile bile. Bir başka ozan da sanki bunu önceden kestirmişcesine bir şiir yazdı, "Şiiri Savunmak ya da Özgürlük İçin Toprağa Düşmüş Filistinliler Onuruna Üç Dakikalık Saygıduруşu" başlığını taşıyan ve bunu Muin'e armağan etti geçen yıl.

"Konuğumuz, Filistinli ozan,
suskun.
Vatanı yas bağlamış...
Kadın, erkek, çocuk dememiş,
Binlerce insana kıymış siyonistler
Sabra Şatila kamplarında.

Belki oğlu da onlar arasında
Katledildi, geleceğin katledilişi
gibi.
Kapayın şu televizyonu.
Üç dakikalık bir sessizlik olsun.
Büyük bir savaş öncesinde
Ne güzeldir o sessizlik".⁴

Evet, o sessizliğe kavuştu O şimdi.
Adı: Muin Besieso.

24 Ocak 1984 günü, yurdundan uzakta öldü. Öleceğini bile bile.

Bu çok kısa sayılacak yaşama "uzun bir kavga"yı sığdırarak.

Uzun uzun "meydan okuyarak", daha da sürecek olan.

1- Muin Besieso, "Meydan Okuma", Filistin Şiiri, çevirenler: A. Kadir-Süleyman Salom, Yazko Yayıncıları, 1982, 3. basım.

2- a.g.e.

3- Muin Besieso - Mahmud Derviş, "Bir İsrail Askerine Mektup", Lotus Dergisi, sayı 52, 1983.

4- a.g.e.

* Ulkemizden Aziz Çalışlar'ın yazı kurulu üyesi olduğu, editörlüğünü Faiz Ahmed Faiz'in, editör yardımcılığını Muin Besieso'nun yaptığı, Asya-Afrika Yazarlar Birliği yayın organı "Lotus" Dergisi amblemi.



Muin Besieso, Lotus ödülü alırken. Yanındaki Faiz Ahmed Faiz.

Dergimiz 6-9 Kasım 1983 günlerinde İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan ve 100'den fazla uluslararası kuruluşun katıldığı "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: Başarılılar, Engeller" konulu toplantıya katılan Allende Hükümetinin Çalışma Bakanı Bayan Mireya Baltra ile bir söyleşi yaptı. Okurlarımıza sunuyoruz.

★ Bize kendinizi tanıtır misiniz?

★ Bir süre gazete satıcılığı yaptım. Daha sonra, Gazete Satıcıları Sendikası Başkanı oldum. Ülkemdeki İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun çeşitli üst kademelerinde çalıştım. Şili Parlamentosunda bulundum ve 1971-72 yıllarında Salvador Allende Hükümetinde Çalışma Bakanı olarak görev yaptım.

★ Allende Hükümeti neler yapmak istediler, neler gerçekleştirebildiler?

★ Allende yönetiminin ana hedefi geniş bir özgürlük çerçevesi içinde Şili'de toplumsal, ekonomik ve siyasetin dönüşüm gerçekleştirmekti. Şili halkı, ülkemizin bu kökten değişimi gerçekleştirebilmesi, ABD'ye ve uluslararası şirketlere olan bağımlılığın kırılabilmesi için Allende'yi özgür seçimler sonucu kendi iradesiyle seçti. Toplumsal, ekonomik ve siyaseti değişimini amaçladığını gösterdi.

Başta bakır olmak üzere ülkenin doğal zenginlikleri uluslararasıleştirildi. Tarım reformu genişletildi ve derinleştirildi. Sendikal harekete her türlü yasal ve anayasal haklar verilerek özgürce örgütlenme hakkı tanındı. 5000'den fazla sendika yasal statüye kavuşturuldu. İşçilerin işten çıkarılması konusunda, çıkarılmayı önlemek için yasal düzenlemeler yapıldı, haklı ve yasal gerekçeler olmaksızın işten çıkarılma önlenmiş oldu. İşçilerin örgütü birliği güçlendirildi. Ücretler ve emeklilik maaşları artırıldı. Erkek işçiler için 65 olan emeklilik yaşı 55'e, kadınlar içinse 60'tan 50'ye düşürüldü. Özet olarak, toplumsal yaşamın her alanında bir iyileştirme, geliştirme gerçekleştirdi, hükümetin tüm ülkeleri yerine getirdi, programı uygulandı.

★ Programınıza ve amaçlarına karşı ne tür karşı tepkilerle karşılaştınız?

★ Tabii, siyaset, ekonomik ve toplumsal gelişmeye karşı burjuvalar ve gericiler emperyalizm ve çokuluslu şirketlerle birlikte hareket ederek kendi çıkarlarını korumaya çalışılar. Bir toplum değiştirilmek istenince, her zaman için gericilerin çıkarlarını bir karşı tepkisi

ALLENDE HÜKÜMETİNİN ÇALIŞMA BAKANI MIREYA BALTRA ILE SÖYLEŞİ

söz konusu olur. Aynı şey Şili'de de oldu. Biz de deneylerimizle şunu öğrendik: Değişen toplum aynı zamanda kendini ve kazanımlarını da korumak zorundadır. Halk tarafından seçilen meşru hükümetin her türlü önlem alınarak korunması gereklidir. Biz programımızı geniş özgürlikler içinde yürüttük. Parlamen toto tüm işlevlerini demokratik bir biçimde yerine getirebiliyor.

Tüm siyasal partiler serbestçe çalışabiliyor. Her ülkeyle diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkiler geliştirildi.

★ 10 yıllık darbenin bilançosu nedir Şili'de?

★ Darbeyle birlikte her şey tamamen ortadan kaldırıldı. Parlamento feshedildi, partiler kapatıldı, sendikalar yasa dışı ilan edildi. Emekçilerin birliğini dağıtmak, parçalamak için atomize bir toplum yaratılmaya çalışıldı. Ülkede 30 bin kişi öldürüldü 2 bin 500 kişi ise kayıptır. Hapishaneler ağızna kadar dolduruldu, yüzbinlerce insana işkence yapıldı. Ekonomik ve siyaset haklarının bilincinde ve örgütlü olan Şili halkına karşı şafizm ancak böyle şiddetli bir karşı koymaya üstün gelebilirdi.

Allende Hükümeti çokuluslu şirketlerin çıkarları için bir tehditkeydi. Ayrıca, Şili öteki Latin Amerika ve Üçüncü Dünya Ülkeleri için bir örnek olma yolundaydı. Askerler yönetime el koyar koymaz, "Chicago boys" denen iktisatçılara ilke ekonomisini teslim ettiler ve Friedmanism dediğimiz yeni bir ekonomik model getirdiler. Bu modeli sürdürbilmek için ülkede hâlâ insanları öldürmeye devam ediyorlar.

10 yıllık deney sonunda ülkenin üretim gücü yok edildi. Sadece 1982-83 arasında 4000 ulusal sanayi kuruluşu kapandı. Tekstil, ayakkabı-deri sanayii, elektro-mekanik, metal endüstrileri tamamen fel oldu. Küçük ve orta büyülükteli işletmeler yok oldu. Ülke ta-

rımı mahvoldu. Açıkk ve yokluslu tüm ilkeyi sararken, viski, hali, otomobil, parfüm gibi lüks madde ithal edildi. Halkın satın alma gücü tamamen ortadan kaldırılmışken, sosyal güvenlik devletten alınarak özel sektörde devredildi. ABD bankalarından sağlanan tüm mali destek, ulusal endüstriyi güçlendirmeye değil de, özel sektörde, dış alima, tüketime ve özel sektörün borçlarına harcandı. Sosyal açıdan tek kuruş kullanılmadı. Bugün, ülkedeki 3,3 milyon kişilik aktif ısgucunun 1,5 milyonu işsizdir. 280 bin işçi ise ayda sadece 20 dolar ücret alabilemektedir. Dış borçlar 21 milyar doları bulmuş halde ve Şili Latin Amerika'da kişi başına en çok dış borç düşen ülke durumundadır. Kısaca, şafizm bir korkunç deprem gibi ülkede herşey yerle bir etti.

★ Şili'deki muhalefetin durumu nedir, gelecekte umutlu musunuz?

★ Bugün Şili'de halkın çoğunluğu Pinochet rejimine karşı muhalefet saflarındadır. Şimdiye dek yapılan gösterilere milyonlarca yurtaş katıldı. Ülke içinde her çeşit protesto yolu kullanılmaktadır. Tencere kapaklarından, gecekondu'larda kurulan barikatlara, Santiago kiliselerinde çanların çalınmasına kadar. Örneğin, her akşam saat 20.00'de araba kornaları, ziller, çanlar çalınıyor, tencere kapakları vuruluyor... Tüm kent mührü bir gürültü içinde kahıyor. Bundan ırken tüm köpekler de havıyor, uluyor; böylece onlar da gürültüye katılmış oluyor.

Gelecekte çok umutluum. Halkın gücüne ve birligine inanıyorum. Pinochet ulusal ve uluslararası düzeyde tam olarak tecrit edilmiş durumda. Tabii görevini gönüllü olarak bırakmayacak. Ülkedeki iki muhalefet bloku bir ortak program üzerinde anlaşmış durumdadır. Gerçek birlik ise tabandadır. Şili halkı diktatöri altetmek gereğini biliyor, tüm yaratıcı gücünü ve muhalefet deneyimini bugurda kullanıyor. Artık taban kendi kendini koruyor.

Halkı birleştiren ortak talepler söyle sıralanabilir:

a) Pinochet'in istifa etmesi; b) Gizli polisin kaldırılması; c) Ülkenin başta bakır ve madenler olmak üzere doğal zenginliklerinin dış güçlere bırakılmaması; ve d) Yurt dışına sürülenlerin geri dönebilmesi.

Bizim mücadeleümüz mutlaka başarıya ulaşacaktır. Umudumuz uluslararası dayanışmanın da muhalefetimiz ortak ülkelerini savunmasıdır.

UNESCO bir bunalmış geçiriyor. Amerika 1984 sonunda Unesco'dan ayrılacagini bildirdiğinden beri Batıda Unesco'ya karşı büyük bir kampanya açıldı. Yıllardan beri bu örgütte düşman olanlar ağızlarına gelen söylüyorlar. Amaçları Unesco'yu yok etmek değil, kendi dilekleri biçimde sokmak. Bugün bu örgütün 161 üyesi var. Bunların içinde Batılıların sayısı 25'i geçmiyor. Çoğunluk ise Üçüncü Dünya ülkeleri ile sosyalist ülkelerden oluşuyor. Kendilerini Üçüncü Dünya ülkesi saymayan Latin Amerika ülkeleri de bu çoğulluğun içindeler. Bu 136 ülke elbette Batılıların istediği biçimde yaratılmamış. Ne yapalım ki dünyanın durumu böyle. Bu ülkelerin kendilerine göre bir demokrasi ve düzen anlayışları var. Bazılarında "demokrasi"nin "d"inden bile söz edilmiyor. Kabul ama, kolay mı bunu değiştirmek? Unesco, devletlerüstü bir örgüt olmadığı için devletlerin iç işlerine karışmaz. Karışmaya da hiç kalkmıyor.

Şimdi Unesco'ya saldırınlar "İşte, diyorlar. Unesco'da böyle bir çoğunluk egemenidir!" Doğru, Birleşmiş Milletlerde olduğu gibi Unesco'da da Batılı ülkeler azınlıkta kalıyorlar. Üstelik, Beş Büyüklere veto hakkı da tanınmamış. 1945'te Unesco'yu yalnız Batılı ülkeler kurmuştu. Ama, bu örgüt tüm ülkelere açık olduğu için zamanla Batılılar azınlıkta kaldılar. Amerika'nın da tutumu değişti.

Unesco dünyada neler yaptı? Bunu bilançosu birkaç sayfaya sığdırılamaz. Ben ilk aklıma gelenleri özetlemeye çalışacağım. Unesco geriye kalan ülkelerde okuma yazma bilmeyenlerin sayısını azaltmak için eğitim kampanyaları açtı. Üçüncü Dünya ülkelerinde öğretmenler yetişti. Okulların, araştırma merkezlerinin açılmasına yardımcı oldu. İrkçılıkla savaşı. İrkçılığın dayandığı temeller yıkmak için bilimsel çalışmaları düzenledi. Çokmekte olan tarihsel anıtları, sanat yapıtlarını kurtardı. Çalışan yapıtların geri verilmesini sağlamak için çalışmalar yaptı. Doğayı kurtarmak ve çevre kirlenmesini önlemek için çeşitli tasarılar oluşturdu. Evrensel düzeyde daha dengeli bir haber dolaşımının sağlanması için yeni ajansların kurulmasına yardımcı oldu. Geriye kalan ülkelerde iletişim araçlarının kurulmasını ve gazetecilik eğitiminin desteklenmesi. Bilim, kültür ve sanat adamlarını, eğitim uzmanlarını, sosi-

1974'te, sonra da 1980'de Bay M'Bow'u oybirliğiyle siz seçmediniz mi?

M'Bow'u yillardan beri tanıyoruz. Bu adam ör.ce Senegal'de Eğitim ve Kültür Bakanlığı yapmıştır. Sonra Unesco yönetim kuruluna üye oldu. Daha sonra genel müdür yardımcılarına getirildi. Kendisini yakından tanıdiniz. Neler düşündüğünü anladınız. Neden şimdi şaşıyorsunuz.

Aynı bir uyduru daha: Unesco merkezini sosyalist ülkelerden ve Üçüncü Dünya'dan gelen memurlar yönetiyor. Yalnız Batılılar mı yöneteceklerdi? Dünyayı sizler hâlâ kendi sömürgeniz mi sanıydınız?

Bugün Unesco personelinin yüzde 40'ı Batı Avrupalı ve Kuzey Amerikalı memurlardan oluşuyor. Kommunist ülkelerden gelenlerin oranı yüzde 8'dir.

Çeşitli ülkelerdeki Unesco projelerinin uygulanmasında çalışan uzman ve danışmanların sayısı da söyleşidir: Amerikalı 17 uzman, 50 danışman; İngiliz 29 uzman, 10 danışman; Fransız 25 uzman, 151 danışman; Sovyetler Birliği 3 uzman, 7 danışman; Çekoslovak 1 uzman, 5 danışman; Demokratik Almanyalı 2 uzman; Macar 2 uzman, 8 danışman! Bunların yanında her alanda sayısız İsviçre, Norveç, Danimarkalı ve Hintli uzman ve danışmanlar da vardır. Bu mudur Batılıların azınlıkta kalması?

Şimdiden ortaya su çeşit sözler de atılıyor: Eğer Genel Müdür çekilirse Unesco programı politikaya atedilmezse, Amerika ayrılmaktan vazgeçebilir mi?

Unesco'nun 1984-85 bütçesi 374 milyon dolardır. Bunun yilda yaklaşık 50 milyonunu Amerika öder. Eğer ödemezse ne olur? Unesco batmaz. Bazi projelerden vazgeçilir. 200 memur kadrosu boş durumdadır, buralara kimse atanmaz. Unesco'nun kasasında geçen yılardan 70 milyonluk bir birikim kalmıştır; o kullanılır. Yine petrol üretten Müslüman ülkelerden borç para alınır ve Unesco kendini kurtarır. Ama bunun için çok güçlü bir dayanışma gereklidir.

Bakalım M'Bow bu dayanışmayı sağlayarak son bunalmı da atlatabilecek mi?

UNESCO'DA BUNALIM

■ Hıfzı TOPUZ

yal bilimcileri, iktisatçıları, hukukçuları her fırsatta biraraya getirerek dünya sorunlarının tartışılmaması için ortam hazırladı. Ayrı ayrı görüşlerde olan ve zıt politikalar izleyen bilim, kültür, eğitim adamlarını birbirlerine yaklaştırırmaya çalıştı. Bunlar arasında bir diyalog kurdu. Gerilimlerin azalmasına hizmet etti. Az mı?

Ama, bunların yanı sıra Unesco hiç yapılmayacak şeylerde de yapmayı kalktı, fincanı katırlarını ürkütüdü! Barış ve silahsızlanma konularının üzerine eğildi. Unesco'nun 1982 sonunda oybirliği ile onaylanan beş yıllık 1984-89 dönemi planında nükleer silahların üretimine karşı bir barış havasının yaratılmasından ve gençliğin barışçı bir anlayış içinde yetiştirilmesinden söz ediliyor. İşte bu barış eğilimleri bazı çevrelerde geniş tepkiler yarattı. Sen misin nükleer silah üretimine karşı gelmek isteyen! Buna dopedüz politika yapmak denir! Sen dünya barışına ve silahsızlanma işlerine ne diye burnunu sokuyorsun? Unesco aldı başına belayı!

Dahası da var, Unesco Filistinli göçmen çocukların eğitimi için FKO'ye yardım etmiş. FKO bu paraları yerinde kullanmış mı acaba? Senin nene gerek Filistinli çocukların? Nene gerek Filistin Kurtuluş Örgütü?

Unesco İnsan Hakları kavramını genişletip "Halkların Hakları" sorununa eğilmiştir! Olacak iş mi bu?

Genel Müdür M'Bow sömürgecilik düşmanlığını Batı düşmanlığına dönüştürmüştür! 42 üniversitede kendisine "Onur doktorası" vermiş. Biz de verdik. M'Bow "istemem" mi diyecekti? Örgütü diktatör gibi yönetmiş. "Megoloman"lığı kapılmış! Peki, siz, bugün genel müdire karşı olanlar, aklınız neredeydi? Önce

Latin Amerika örneğinde ARTAN BASKI ve DİRENEN SANAT

■ Gürhan UÇKAN

BAZI sayılar vardır, en yüksek sesle bağırın konuşmacılarından, en güzel kağıtlara baskı yapan rotatörlerden ve at gözlüklerinin en koyusunu takan insanlardan daha çok inandırıcıdır. Onların ilettiği gerçekleri örtmek için akıl almaz yollara başvuranlar olur; boş kafalarının boş edebiyatını yapan "kalemşörler" sütunları doldurur. Bir bakarsınız ki, çevrenizde saygı duyulan insanlar, eski tanıdıklar, gerçeklerden habersiz gibi dolaşır dururlar. Ya saygı kavramınızı değiştirmeniz gereklidir, ya da kendinizi. Ama değişim您en tek şey, insanların gerçekliğidir.

Brezilya'da her dakikada bir bebek ölü, 25 milyon çocuk bitki gibi kendi başlarına yaşamaya terk edilmiştir ve 12 milyon kötürum ülkede yok sayılır. Ve bu ülkenin başındakiler, atom bombası sevdasındadırlar!

Arjantin'de "kayıplar" diye anılan 30 bin kişinin artık öldü kabul edilebileceğini yönetimi elliñde tutanlar açıkladılar. Kocalarını, evlatlarını soran kadınlar, her gün Buenos Aires'teki başkanlık sarayının önünde sessizce dolaşır hesap soruyorlar.

Ulke nüfusuna göre en yüksek oranda politik tutuklulu bulundurma rekorunu elinde tutan Uruguay, ayrıca okulda yetişmiş işkence uzmanlarının en çok görev yaptığı ül-

ke. Halkın yüzde 10'u başka ülkelere göç etmiş durumda.

Şili'de geçenlerde kanlı darbenin 10. yıldönümü yaşandıken çalışabilir nüfusun yüzde 23'ü işsizdir ve dış borç tutarı 18 milyar doları aşmıştır.¹

Porto Rico'da ülke topraklarının sekizde biri ABD'ler ve yerleşme yerlerine ayrılmıştır. Nüfusun üçte biri, ABD'de geçici işler peşinde koşmakta ve gettoları doldurmaktadır. Bölgedeki en büyük yoksulluk yaşandığı bu ülkeden Amerikalı politikacılardır, "kurtarılmış ülke" olarak söz ederler.

El Salvador'da ülke yöneticileri, kendi halkını kırmakta Franko'nun verdiği yere yakında varacak haldeyler. Uzun süredir yaşanan kanlı iç savaş, artık ilericilerin denemeyecek görüş sahiplerine bile yeter artık deiricek boyutlara ulaştı.

Latin Amerika gerçekini yansıtma daha ne kadar örnek vermek gerekiyor? Komşusuna göz diken Honduraslı yöneticilerin ülke sınırlarını eşkiyalara açmalarını mı, Guatemala'daki yerli halka uygulanan soykırımı mı anlatalım?

Sayılar diyorduk. Bir bakımyoruz, hangi ülkede işsizlik, enflasyon oranları ve bütçe açığı ile dış borç artıyor, o ülkede görüyorum ki, askeri giderlere aynan para, ABD ve di-



Daniel Viglietti (Uruguay): "Sürgündeki sanatçı için en önemli şey, kendi inancından ve sanatından sürgünde olmamak."

ginç: "Sürgündeki sanatçı için en önemli şey, kendi inancından ve sanatından da sürgünde olmamak. Öldürülenlerin, tutuklandıkten sonra 'kaybolanların' ve hücrede çürüyenlerin arasında olmadığı için onlardan daha iyi durumda olan sürgündeki sanatçı, disiplinli çalışma yapma görevini aksatmadan yerine getirmelidir. Çünkü inançtan ve umuttan yoksun kalmak, ortada ceset olmayan bir intihar gibidir."²

"Yoksulluk hep ayı, umutlar bir yurtüp atmak istedigim bu haritada
her renkten insanın kardeşe
yaşadığı
yepenyi bir dünya çizmek için..."

"Sizi görevye çağırıyorum
arkadaşlar
uzatın ellerinizi, çekinmeyein
tek bir damla çok değil ama
yeter birleşince barajları
taşırmaya..."³

Yukardaki çağrıların benzeri bir başka ses de Şili'de genç bir ozan olan Carlos Pulgar'dan geliyor. Yaşamını İsviçre'de sürdürmek zorunda olan bu sanatçı şöyle sesleniyor:

"Sili'yle şarkı söyle sen de
arkadaşım,
çok uzaklara ulaşacak şarkın,
çok uzaklara,
yeryüzünün güney ucuna
günlerin karanlık olduğu
yaşamın sustuğu vatana..."⁴

Manlio Argueta, El Salvador'dan geliyor. Genç bir edebiyatın temsilcisi. Bakın bu konuda ne diyor:

"Nikaragua, El Salvador ve Guatema'daki diktatörlere karşı verilen ve bu son iki ülkede hâlâ verilmekte olan savaş sırasında, kökleri halk direnişinde olan yeni bir Orta Amerika edebiyatı doğdu. Yaşı edebiyat, yaşı yazarları ile birlikte ortadan çekiliyor. Bu yazarlar, diktatörlere karşı tavır takımlarını istemek için, ya da takınmadıklarından, yazmayı bırakırlar. Eski den bir takım ödüllerle bu yazarları kollayan yöneticiler, şimdi tüm olağanlıklarını silaha, baskiya ve yakıpyılmaya yönettiler."⁵ Manlio Argueta, romanlarında başlangıç noktası olarak aldığı belgesel verilerin öyle inanılmaz bir baskının sonucu olduğu görüşünde ki, bazı gerçekleri, salt inanılır olmaları için biraz "yumuşattığını" söylüyor. Birlikte



"Fakir's Night" (detail), Diego RIVERA

uğraş verdiği Guatema ozan dostu Otto Rene Castillo'nun⁶ ülkesi uğruna can veren ne ilk ne de son sanatçı olduğunu belirtiyor.

Bolivyalı yazar Victor Montoya da memleketine dönenmeyen sanatçılardan arasında. Latin Amerika'daki diktatörlükler ve edebiyattaki büyük patlama üzerine görüşlerini söylemektedir:

"... Denebilir ki, kitanın içinde bulunduğu gerçeklik, yazarlarının yaratıcı gücü için kaynak oluyor. Eğer 60'lann yazarları nihayet Latin Amerika romanının yolunu değiştirdiyseler, bunun nedeni, kullandıkları yeni teknik değil, yansıklıkları büyütleyici gerçekliklerdir. Gerçekin nerede başladığını ve düşgünün nerede bittiğini tanımlamak güçtür çünkü. 'Latin Amerika edebiyatında patlama' olarak adlandırılan olay, Roa Basto'nun 'İnsanoğlu' adlı romanı ile başlar, Ernesto Sabato'nun 'Kahramanlar ve Gö-

mütlər', Juan Onetti'nin 'Tersane', Alejo Carpentier'in 'İşık Yüzyılları', Carlos Fuentes'in 'Artemio Cruz'un Ölümü', Vargas Llosa'nın 'Kent ve Köpekler' ve Garcia Marquez'in 'Yüzyıllık Yalnızlık' adlı romanları ile süreler. Zirveye henüz ulaşmamıştır. İnsanın bedeninden yüreğini koparıp gibi, bu yazarları ve yapıtlarını halktan söküp çıkarmaya çalışan baskı rejimlerinin tüm çabalarına karşın, giderek güçlenmektedir.

Halkların kıyımının başladığı Santo Domingo emperyalist girişiminden (1965), Şili'deki darbeye (1973) dek geçen zamanda birçok genç yazar hamle yaptı ve verilen şehitlerin kanından güç aldı. Gözlerinde yapışip kalan korkunç sahneleri öylesine büyük bir beceriyle anlattılar ki, örneğin Arjantin ve Uruguay'da yapıtları, yalnızca aydınlarla ulaşmakla kalmadı, halkın elinden düşmez hale geldi. Halkın tavır ve düşüncelerinin bir bölüm haline gelmiş edebiyat, ne hapse tıkalıbilir ne de kurşunlanabilir. İnsan bilincinin olduğu her yerde, özgürlük ve hak eşitliğinin edebiyatı da bulunur."⁷

Victor Mantoya, Latin Amerikalı yazarların kendi kitapları ile dayanışmaya çok önem verdiklerini de belirtiyor ve bu nedenle sayıları 10'u bulan Latin Amerikalı yazarların uluslararası edebiyat ödülleri kazanmış olmalarının rastlantı sonucu olmadığını vurguluyor. Mutlu günler hep birlikte görülene dek...

1. S. Sönmez, "Friedman'ın Şili Tutkusu: Bir Model Denemesinin İflası", Bilim ve Sanat, No: 33, s. 18.

2. Index on Censorship, Mart 1982.

3. Yarın, Kasım 1982.

4. Pulgar, C., Chile: Förbjudet att sjunga och Leva, Stockholm, Eylül 1975.

5. Ny Dag, Stockholm, 6.10.1983.

6. Yarın, Eylül 1983

7. Författaren, Stockholm, No: 5, 1983.

YENİ SAFAK KİTABEVİ ve DAĞITIM

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - Sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar
- Kıtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE

Adres: Birinci Beyler Sokak,
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

• Ders kitapları
• Bilimsel - Sanatsal yayınlar
• Süreli yayınlar
SÜREKLİ İNDİRİM
Adres: Muvakithane Cad. No.30
(Hacıbekir sırası)
Kadıköy - İstanbul

TÜRK-İŞ

13. GENEL KURULU ve ÖTESİ

İzlenimler-Anılar

■ Şaban YILDIZ

TÜRK-İŞ Kurucularından
ve ilk Genel Sekreteri

L 6 ARALIK 1983. Posta dağıtıçısı Türk-İŞ özel damgahı, "Demokrasiye Bağlı, Kanunlara Saygılidir" sloganı zarfı uzattı, gülümseyerek. Zarfin ağzı açıldı. İçinde basılı bir davetiye. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İŞ) Genel Başkanı Sayın Şevket Yılmaz'ın, Türk-İŞ'in 21 Aralık'ta Ankara Ari Sinemasında yapılacak 13. Olağan Genel Kurulunu "onurlandırmam" ricasında bulunan nazik davetiyyidi bu.

Türk-İŞ'in, yasa gereği, Genel Kurul toplantısı hazırlığı içinde olduğumu basından izliyordum; ama özellikle 'duyarlı bir zamanda davet alacağımı aklımın köşesinden bile geçirmiyordum doğrusu...

1970'lerde, hatta daha da eski yıllarda beri Türk-İŞ protokolünün kara listesinde bulundugumu biliyordum. Ne var ki Seyfi Demirsoy'un başkanlığı süresince "kara liste" pek uygulanmadı. Örneğin 1970 Genel Kuruluna davet edilmemiştim. Ama Seyfi Demirsoy, kongrenin toplantısından önce, özel olarak, neden davetiye göndermeyeceğinin, kendisine göre gerekçesini bana açıklamıştı. Ben de 1970 yılının sıcaklığında ve koşullarında gerekçesini haklı bulduğumu söylemiştim kendisine.

1973'te yapılan Türk-İŞ Genel Kurulu için Seyfi Demirsoy bana gönderdiği resmi davetiyyenin hemen arkasından kendi el yazısı ile yazdığı kısa mektubunda aynen söyle diyor: "Sevgili kardeşim, dave-

tiyi gönderdim. Geleceksin. Masafla bize ait. Bekliyorum, arkadaşlar sevinir. Özledim de. Keyfimiz yerinde, iyi. Sağlık ve neşeler diler, yanaklarından operim kardeşim. 17.5. 1970, Seyfi Demirsoy (imza)"

Ve de Genel Kurul'a katılmışım. Ömer Ergün'ün kulakları çınlasın.

Mustafa Ekmekçi dostumuzun yazdığını doğru; Seyfi Demirsoy ile eninde sonunda süt kardeşi idik.* (Süt kardeşliğimin gerçek öyküsünü ilerdeki yazınlarda ayrıntıları ile anlatacağım.)

Seyfi Demirsoy (benim iki yıl öncesinden haberdar edildiğim) kantere yakalandı, kurtulamadı, öldü (14 Ocak 1974). Ve böylece Tunç devri başladı Türk-İŞ'te.

Türk-İŞ'in embriyonunun (ilk tohum anlamında) ana rahmine verilmesi anından, resmi doğuş tarihi olan 31.7.1952'ye ve ilk (İzmir) kongresinin tamamlandığı 8.9.1952'de yeni yöneticilerine devredildiği güne dekin, geçici bir İcra Komitesi'nin var olmasına karşın, zamanın koşulları ve zorlukları nedeniyle, İcra Komitesi'nin de kabulü ile, bütün sorumluluğu üstlenen, yürütün; içten ve dıştan gelen çeşitli engellemlere, maddi-manevi baskılara göğüs geren, Türk-İŞ'in kurucusu ve ilk Genel Sekreteri, bekçisi, Şaban Yıldız için hazırlanan kara liste böylesi yürürlüğe girmiştir.

İşte böyle bir ortam içinde, Türk-

* "Ankara Nodarı", Cumhuriyet, 9.1.84

İş Genel Başkanı Sayın Şevket Yılmaz'ın Genel Kurul toplantısı için davetini alısanız ne yaparsınız?

Kararını verdim. Türk-İŞ Genel Kurul toplantısından iki gün önce Ankara'ya vardım. Sabah trenden iner inmez, ilk uğrak yerim Türk-İŞ merkezi oldu. Dış kapıda Seyfi'nin oğlu Levent ile karşılaştım, hoşbes konuştuk. Müsaat bir zamanını kolayarak Sayın Şevket Yılmaz'ı makamında ziyaret ettim, teşekkür borcumu eda ettim. O da duygulandı, lütfukar sözlerle görevini ve gerekini yaptığıni söyledi. Kongrede görüşmek üzere ayrıldım.

Türk-İŞ'in Genel Kurullarının (özellikle 1964'ten sonra) açılışları ihtişamlı olur. 21 Aralık'taki açılış de her hali ile ihtişamlı geçti, bana göre. Protokola dahil, dış ülkelerden davet edilen sendika kuruluşları temsilcilerine doğal olarak özel ilgi gösterilir, ağırlanırlar. Yurt içinde çağrınlardan da ilgilendirilir. Başkent Ankara'nın davetlilerinin ise tamamen ayrı bir yeri vardır. Bunların başında devlet erkanı gelir. Devlet protokolu sırasına göre mutlaka davetiye gönderilir, hele bakanların kongrede bulunulurulmaları için öncelikle çaba harcanır. Çünkü "Ankara'da parlamento var, hükümet var ve de Türk-İŞ vardır." O halde Genel Kurulda buluşulmasında büyük yararlar da vardır, Türk-İŞ için. Bunun pek söylenmeyen başka nemli, yararlı bir yanı da, Türk-İŞ'i oluşturan üye sendikaların büyük çoğunluğunun temsil ettiği işçilerin KİT'lerde çalışanlardan oluşmasıdır. Diğer bir deyimle, Kongreye davet edilen bakanların doğrudan ya da dolaylı olarak devlete ait işyerlerini yöneten, karar veren zevat olmalıdır.

Seyfi Demirsoy (benim iki yıl öncesinden haberdar edildiğim) kantere yakalandı, kurtulamadı, öldü (14 Ocak 1974). Ve böylece Tunç devri başladı Türk-İŞ'te.

Son Genel Kurulda da başta Bakan ve ANAP Genel Başkanı Sayın Turgut Özal ve hemen hemen bir-iki istisna ile hükümet erkannının tümü, ANAP'ın milletvekillерinden 40-50 kişilik bir grup, parlamentoda temsil edilen HP ve MDP'nin Genel Başkanları, SODEP ve DYP Genel Başkanları, ön iki sırada yanyana veya arka arkaya, fakat bir arada bulunuyorlardı. Nitelik SO-DEP Genel Başkanı Sayın Erdal İnönü konuşmasına başlarken bu "bir arada bulunmaktan" duyduğu memnuniyeti belirttiğinden sonra ki, metindeki konuşmasını yaptı.

Türk-İŞ Genel Başkanı, iyi hazırlanmış açılış konuşmasından sonra, Başbakan Turgut Özal'a söz verdi.

Özal'ın konuşmasına ilk tepki, başkandan söz istemek suretiyle, Türk-İŞ eski Başkanı Sayın Halil Tunç'tan geldi. Sırası ile HP, MDP, SO-DEP ve DYP Sayın Genel Başkanları konuşular.

Sayın parti liderlerinin her biri, doğal olarak, temsil ettiğleri partilerinin programlarını, eğilimlerini, politikalarını anlatabacaklar, Türkiye'nin her yanından gelmiş sendika delegeleri ile diyalog kurmaya çalışacaklar, propagandalarını yapacaklardır. Öyle de oldu.

Parti genel başkanlarından sonra, Türk-İŞ Başkanı, Sayın Halil Tunç'u konuşması için kürsüye davet etti.

Sayın Tunç'un bir-iki aydır yeni bir partinin kuruluş hazırlıkları içinde bulunduğu basından izleniyordu. Doğrusu, Halil Tunç'un konuşmasını merakla bekleyenlerden biri de bende. Basından okuduğumuza göre, Tunç ve arkadaşları "Demokratik Sol" bir parti etrafında toplanacak, partinin "doğal liderini geniş taban oluşturacak, 1961 Anayasasının ilkeleri tavizsiz savunulacak"tı. Eh, olur mu olur...

Ve Sayın Halil Tunç, kürsüye çıktı, mikrofonu kendine göre ayarladı. Heyecanlı görüntüsü ile:

"Ben alışılmış, bilinen konuşma üslubumu huzurunuzda bir kenara bırakarak, gerçek bir işçinin, öneğin deniz seviyesinden yüzlerce metre derinlikte elinde kazması kömür üretiminde özür tüketen bir maden işçisinin; kahredici çalışma saatlerini tamamlayıp, kilometrelerle yol yürüdükten sonra, ocağın çıkış tünelinde güneşle yüz yüze gelen o hüznülü, kederli kasvetli yüzün acılı ifadesi ile, burada konuşması istense ve konuşşa idd kullanacağı üslup ne ise iste ben de böyle bir üslupla konuşacağım" diye söze başladı. Kelimesi kelimesine olmasa da anlamsı bu iddî giriş konuşmasının. Ve devamla, TBMM'ye verilen ve henüz müzakeresi yapılmayan Hükümet Programının, 24 Ocak kararlarının, serbest-liberal ekonomi modelinin eleştirisine girdi. ANAP milletvekillerinin, hükümet erkanının protesto gösterileri ile konuşması zaman zaman kesilmesine rağmen, Tunç "Kurulan siyasi partilerin hiçbirinin 1961 Anayasasının felsefesine sahip olmadığını, kendisinin 1961 Anayasasının savunucusu olmakta devam edeceğini" vurguladı. Ve de, haklı olarak, delegelerin en çok alınlığı hatip oldu. "Hafiza-i beşer

nisan ile malüldür" değil mi?

Sayın Halil Tunç'u dinlerken, ANAP'lıların protestoları kulakları çınlatırken kendi kendime: 1973 ve öncesi yılların (1970 dahil) Türk-İŞ Genel Sekreteri Halil Tunç, 1974 ve sonrası Türk-İŞ Genel Başkanı Halil Tunç'lar, bir an için hafızadan silinmiş olsa da; şu anda Türk-İŞ kürsüsünde "işçiye özgü" üslubu ile dinlediğim ve ilk kez tanadığım bir Halil Tunç'la karşı karşıya kaldım, kimbilir ne kadar mutlu olurdum diye düşünmekten kendimi alamadım.

Türk-İŞ Genel Kurulu, eski İcra Kurulu'nun dört üyesine bir yenisi de ekledi ve yeni Yönetim Kurulu'nu seçerek dağıdı.

Yılmaz-Side ikilisi için kongre süresince çok şeyler söylendi, yazılıdı. Bana sorarsanız, Sayın Şevket Yılmaz, "Sadık Side ile bir kurulda çalışamam" konusundaki direnişinde samimi idi. Ama bu isteğini gerçekleştiremedi. Çünkü, Genel Kurulu oluşturan delegelerin genel yapısı böyle bir operasyona hazır değildi, bu bir. Sayın Yılmaz, bence, Türk-İŞ Genel Kurulu Başkanlığı görevini üstlenmesi ile, denge unsuru olma şansını en azından azalttı, bu iki. En önemli, "sol, sosyal demokrasi" sözcüklerine bile, maalesef, tahammül etme hoşgörüsünü bile gösteremedi, bu üç. Eh... Böyle olunca, Sayın Şevket Yılmaz'ın sağ koluna ve kollarına talip genel sekreter adayı Sayın Sadık Side'nin seçimi kazanmaması hayli sürpriz olurdu, bence.

Sayın Şevket Yılmaz, Türk-İŞ Başkanlığı için tek adaydı. Delegelerin coğulluğu oylarını aldı gerçi, ama büyük bir delege azılığı da boş oy attı seçim sandığına. Bu durumun Sayın Yılmaz'ı üzüldüğünü tahmin ediyorum. Bilirim, bu hal Türk-İŞ'in İzmir'de yapılan 1. Genel Kurulunda, nitelik farkı ile, benim de başıma gelmişti. Genel Sekreterlik adaylığını geri çekmiştim bu yüzden.

Türk-İŞ'in 13. Genel Kurulu'nun Türk işçilerine, özellikle sendikasız kalan işçilere etkisi ne olacak? Bekleyeceğiz, göreceğiz.

Demir dövile dövile şekillenir. İşçilerin çözücekleri sorunlar güçleşikçe, karışıkça ve "sefalete" doğru itildikçe, er veya geç kendilerini koruyacak örgütünü, savunacak liderlerini yaratır, bulurlar. Tarih hatırladı.

YENİ YAYINLAR

- o İ. Mert Başat: VİRA
Şiirler, 250 TL.
- o Burhan Günel: DÜNYANIN
EN GÜZEL KADINI
Öyküler, 250 TL.
- o Gültekin Emre: BİZSİZ GİBİ
Şiirler, 150 TL.
- o Esma Ocak: KERVAN -
SERVAN
Roman, 500 TL.
- o Özkan Mert: İSTE HAYAT,
İSTE ÖLÜM VE TARİH
Şiirler - Çıkıyor

GENEL DAĞITIM:
Adas, Mithatpaşa Cad. 28-A, ANKARA
Cumhuriyet Kitap Kulübü - İSTANBUL
Dayanışma Yayın Üretim Kooperatifi;
İnkılap Sok. 26-1/A, Kızılay/ANKARA

HANCER VE LİRİK

METİN DEMİRTAŞ



bu aşamada

Şakran KURDAKUL



DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

DEMOKRASİYE Geçiş Dönemi başlıklı yazımada, 1946'da henüz sekiz on ana kente örgütlenen iki sol partinin kapatıldığını anlatırken şöyle demiştim:

"Demokrasiye geçiş aşamasının yarattığı ilk bunalım aynı zamanda, kırsal kesimde toprak reformu, endüstri kesiminde toplu sözleşme, grev hakkı isteyen 1940 kuşağıının ilk büyük acısını oluşturur."

Şimdi düşünüyorum: Mehmed Kemal'in daha sonra "Acılı Kuşak" olarak nitelendiği bu dönemin düşün ve sanat adamları, 1946-50 yılları arasında çağdaşlaşma savaşımının ön saflarındaki yerlerinden bir adım bile geri çekilmeler. Son dönemini yaşayan tek parti zihniyetiyle de, Demokrat Parti'yi örgütleyen büyük toprak sahipleri + liman burjuvazisi muhalefetiyle de tarihsel hesaplaşmasını yaparken gücünü, yaşadığı evrenin koşulları içinde, birleşme bilincinden aldı bu kuşak.

Özellikle 1923'ten sonra emperyalizm karşısında dize gelmeyen/getirilemeyen bir ülkenin yeni insanlarına özgü kazanımları vardı.

Büyük çoğunluğu tabana en yakın kesimden gelmemiştir.

Güncelle tarihselin gerçeğe en yakın analizleri yapma becerisi kazandığı için savaş sonrası gereksinmelerle karşın Amerikan yardımına tuzağına yaratacağı tehlikeleri görebiliyor.

Dönemin gülmece dergilerinden Markopaşa'nın Vatan, Ulus, Cumhuriyet, Tasvir gibi çokbasılı gazetelerden daha fazla okunarak siyasal iktidarın gizli açık yasaklarına karşı yayımını Malum Paşa, Merhum Paşa vb. adlarla sürdürmesinin hem çikaranların, hem okurlarının direncini göstermesi yönünden ayrı bir önemi vardır. Yağmur ve Toprak, Yaprak, Genç Nesil, Yirminci Asır, Zincirli Hürriyet, Hür Gençlik, Barış vb. gibi çağdaşlaşma savaşımının öteki öncü organları da yazar-sanatçı-okur ilişkisinin tarihsel belgeleri niteliği taşırlar.

Andığım dergilerden Yaprak (1 Ocak 1949-15 Haziran 1950) Orhan Veli ve arkadaşlarının yönetiminde çıktı. İlk sayısında Sabahattin Eyüboğlu (Üç Yol), M. Firtinalı (İleri-geri), Erol Güney (Tarihin Hızlanışı ve Edebiyat), Orhan Kemal (İstasyonda) Oktay Rıfat (Kervan), Melih Cevdet (Bir Zenci Kız İçin Türkü adlı çevirişi), yazı, şiir ve öykülerle göründüler. Derginin sonraki sayılarında da dönemin ünlü şairleri, yazarları arasında M. Firtinalı'nın ilgiyle izlenen yazıları yayımlanıyordu.

M. Firtinalı, derginin 1 Nisan 1949'da çıkan 7. sayısında "Düşünce Hürriyeti" gibi hukukçularla birlikte insansal değerlerine sahip çıkma bilinci gösteren tüm temel hakları savunucularını ilgilendiren bir konuya söyle girer:

"Düşünce hürriyeti demokrasinin temel taşlarından biri, hatta birincisidir, derler. Fransız şairi Paul Valéry, düşünce hürriyetinin olmadığı yerde yaşamın tadı yoktur, demişti. Faşizmin ve nasional sosyalizmin her bakımdan geri, iptidai hayatı felsefesinde, demokrasi dünyasına en çok dokunan ve onu isyan ettiren şey, Nazi üniforması giydirir gibi düşüncenin kalıp içine alınışı olmuştur."

II. Dünya Savaşı sonrasında düşünce özgürlüğüne kutsallık tanımın temel hakların gereği olarak kabul edildiğini belirten M. Firtinalı, özgürlüğün düşüncelerimizi başkalarına duyurabilmek ve savunabilmek demek olduğunu yazar. Çünkü tek başımıza düşünmenin yaşama herhangi bir katkısı yoktur. Önemli olan insanın kendi dışındaki dünyaya, insanlara, toplum ve sorumluna karşı takındığı durumdur. Bu nedenle bilgiye beslenmesi zorunludur. Düşüncenin bu özelliğinin göz önünde tutulunca, düşünce özgürlüğünün var olabilmesi için, kişinin doğru ve gerçek düşünüş olanağı sağlayacak bilgi özgürlüğüne sahip çıkması gereklidir.

M. Firtinalı'nın yazısı şu satırlarla biter:

"... Düşünce hürriyeti Fransız İhtilalinden beri herkese tanıtan bir hak olarak ilan edildi. Ama ne çare ki, düşünce hürriyeti diye tanıtan hak, aslında bir düşünmemek hürriyetinden ileri geçemedi."

Özellikle genç okurlarının soran gözlerle baklığını görüp gibiyim:



Nevzat Tanyeli'nin sergisinden

- Kim bu M. Firtinalı?

Yıllar önce Abidin Dino mu, Melih Cevdet mi söylemişti bana... M. Firtinalı'nın, şimdi kendisine sağlıkla dilediğim Mahmut Dikerdem olduğunu.

BİR RESSAM: NEVHİZ TANYELİ

SERGINİN defterine baktım, öykücü Mustafa Balel, karamsar gibi göründü bu resimler bana, diye yazmış. Edebiyatta da karamsarlık iyimserlik başat sorun durumuna gelmiştir çoğu zaman. Bana sorarsanız, umutsuzluk başkadır, karamsarlık başka.

Her karamsar umutsuz olmayı bilir. Her iyimser de mutlaka umut vermez insana. Bu nedenle Nevzat Tanyeli'nin resimlerine benim yaklaşımım bu açıdan olmadı.

Sanatçı döneminin insanlarına kendi gözüyle bakmasını biliyordu, bir. Kendi rengiyle somutlaşmasını da biliyordu, iki.

Özellikle ellişerden insana doğru gitme çabası öün değişim durumlarda öz-biçim ilişkisi içinde aradığı dengeye ulaşmasına da yardımcı olmuş göründü bana.

Nevzat Tanyeli'nin kişiliğini okurlarına tanıma isteği de sanırım bu izlenimden kaynaklanıyor.

Bu nedenle sözü sanatçıya bırakıyorum:

"Resimlerimin konusu hemen her zaman insan. Doğan, ölen, yaşamını sürdürmeye çalışan sorunlarını çözümleyecek, yetersiz yaştısını, daha doğru, daha anlamlı bir yaşama dönüştürecek gizli gücü hep taşıyan, gelişme yeteneği sınırsız olan insan.

"Çağdaş sanatçının tedirgin etmeyi de göze alarak, yeni sorular sorma, izleyicisinde bu soruları yanıtlama, gerçekleri anlama coşkusunu yaratarak yaşamı değiştirmeye olumluşanın sevincine katılmasını sağlayacak bir yöntem geliştirme sorumluluğunda olduğuna inanıyorum.

"Sanat yapımı izleyiciyi edilen bir özdeşleşme durumuna sokmak yerine, onu düşündürmek, karar vermesini sağlayıp, tanıklık etmenin ötesinde daha verimli bir davranışa yönlentmelidir.

"Sanatın yoğun ve gerçek bir yaştından doğası yetmez, ayrıca kurulması, nesnellik kazanarak bir biçim alması gereklidir.

"Sanatçının sorduğu soruların izleyiciye istenilen etkinlikte ulaşması alımlış biçimlerle olmayacağıdır. Bir sanat yapının biçimini içeriğinin tümüyle düzenlenmesinden başka bir şey değildir. Gelişme sürecinde olan gerçekleri verebilmek için değişimin biçimlerini bütün gelişim somutluğu içinde vermek gereklidir. Öz-biçim ilişkisindeki denge, yeni özler eski kalıpları aşip yeni biçimler yarattığında oluşur. Oluş ve sona erişin simgesini vurgulayan gerçekçi sanatçı yalnızca konularına karşı değil, seslendiği kitleye karşı da gerçekçi bir tutum takınmalıdır. Bireyin bütünle kaynaşması için vazgeçilmez bir araç olan sanatın insanın sınırsız birleşme, yaştıları ve düşünceleri paylaşma yeteneğini yansıtmasını düşünüyorum."

cem yayinevi



BEHQET NECATIGIL

BÜTÜN ESERLERİ 1

kapalı çarşı, çevre, evler, eski toprak, arada

BÜTÜN ESERLERİ 2

dar çağ, yaz dönemi, divanç, iki başına yürümek, en/cam, zebra

BÜTÜN ESERLERİ 3

kareler aklar, beyler, söyleşiz

DÜZYAZILAR 1

konuşmalar, konferanslar

DÜZYAZILAR 2

bile / yazdı, yazılar

bütün
kitapçılarda

ÖZKAYNAK Basın Yayın Dağıtım

Çocuk yayınlığında;

- * Yanlışlı söyle, doğrulu yapamazsınız dediler.
- * Yanlışla karşı çıktığımız doğrudur.

Doğrulu da yapmaya çalıştık.

Çocuğun;

Duygu, imge dünyasını kucaklayan, bedensel ve tinsel gelişimini gözeten, içerek ve biçim açısından nitelikli, özgün bir yaklaşım.

Özkaynak Yayın Yönetmeni
Sezai Kaynak

Dünya Çocuk Klasikleri Dizisi

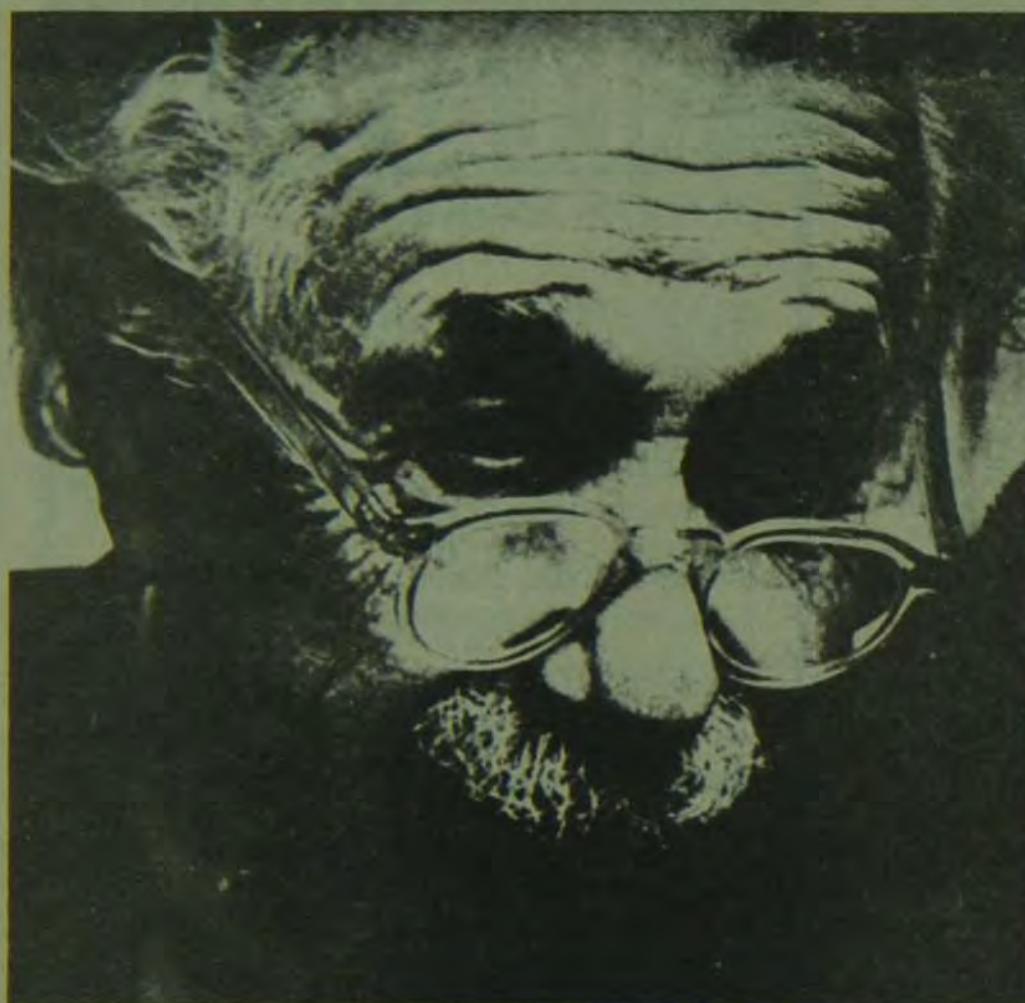
1. Yaşı Balıkçı ve Kırmızı Bahç (A. Puşkin)
2. Çocuklar İçin Öyküler (L. Tolstoy)
3. Yaz Masalları (Eno Raud)
4. Halk Masalları, Alyanuška ve Küçük Kardeş İvanuška (Anonim)
5. Kar Beyazı ile Gül Pembesi (Grim Kardeşler)
6. Yumak (Walt Disney)

Her Kitap 200 T.L.
Toplu isteklerde % 25 indirim.

Sümer Sokak 8/5 Kızılay - Ankara
Tel: 29 83 63

ALBERT EINSTEIN ve BİLİM

■ İsmail H. DEMİRDÖVEN



"Zaman sürecinde son felsefe, kendinden önce gelen bütün felsefelerin bir sonucudur. Hepsinin ilkelerini kendisinde bulundurmak zorundadır."¹

G.W.F. Hegel

1 1 Mart 1984 Albert Einstein'in 105. doğum yıldönümüdür. Yirminci yüzyılın başlarında adından çok söz ettiren Albert Einstein hakkında bildiklerimiz yirminci yüzyıla yaklaşırken gene de açık değildir.

Einstein'in "dahi" olduğunu biliyoruz ve bu "deha"nın arkasında anlayamayacağımız, gizlerle dolu bir dünya bulunduğu düşünürüz. "Görecelik Kuramı"nın hayalgıcıımızın çalışmasına dolayı olarak katkıda bulunmaktan öteye bir işlevi olmamıştır. Televizyonda, bilimkurgu dizilerini izlerken onlarda olanaklı kılanın birçok olayın nasıl

yayın bir bilim anlayışıdır. Ancak onu, belirli bir bilim görüşünün temsilcisi saymak doğru olmaz. Ama yüzyılımızda karşımıza belirli bir bilim "fikri" olarak çıkan bir görüşün ön hazırlayıcılarından biri olarak görmek yanlış sayılmayabilir.

Bilimin ne olduğu konusundaki "fikir"ler yaygın görüşler olarak değişik bakış açılarından irdelemektedir.² Bilimden "modern bilimi" anlayan bu yaygın görüşlerden birisi olan "Mantıkçı positivizm" için bilim, "teorik-formel" bakış açısından "koşullu bir hipotetik deduktif önermeler sistemi" olarak tanımlanır.³ Bu sistemin düzenleniş yapısı, mantıksal türetme ilkesine uyar ve temelinde intersubjektif olarak sinanabilen deney (duyu verileri, protokol önermeleri, vb.) bulunur. Bu önermeler sisteminin mümkün doğruluğu, deneyel doğrulama ile mantıksal temellendirmeye dayanır: Bu sistemin geçerliliği artık mutlak değil, hipotetiktir.⁴

Yukarıdaki biçimde dile getirilen bir "modern bilim fikri"ne Einstein'in ne gibi katkısı olduğunu görebilmek için, onun bilimden ne anladığını bakmak gerekmektedir.

Her ne kadar Einstein'in "Bilim nedir?" sorusunu yanıtlayacak biçimde konuştuğu yerler son derece az ise de, bilimin işlevi ve bilimin kaynağı ile ilgili olarak söyledikleri az değildir. Einstein, doğrudan doğruya bilimin ne olduğu sorusunu yanıtlama yerine, bilimin oluşturucularından söz eder. Ona göre, "Bilim yalnızca bir yasalar dermesi (collection), bir bağlantısız olgular katalogu değildir. Bilim özgürce ulaşmış düşünceleri ve kuramları ile birlikte, insan aklının bir yaratıcısıdır (creation)."⁵

Bu görüş, bilimin bütünlük olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Gerçekten de "İnsan aklının yaratıcıları nelerdir?" sorusuna verilen yanıtta, bilimin oluşturucuları sayılır. Bunlar yasalar, olgular, düşünceler, kuramlar ve özellikle kuramlardır. "Felsefenin sınırlarında" dolaşan Einstein için, bundan öteye giderek, sıraladıklarının insan aklının ne tür yaratıcıları olduğu, ayrıca bunların birbirleriyle olan bağlantılarını araştırmak düşünmek gibi bir kaygı yoktur denebilir. Örneğin, Kant gibi, insanların anlama yetisi ile ilgili analitik bir işe girişmez Einstein. Dolayısıyla, bilimin oluşturucuları

olarak sunulan kavramların ve olguların açık ve kesin bir çözümlemesi yoktur. Çünkü o, kendi uğraştığı alanı anlamak ve bilinçli kılmak için, kendine yeterli olduğunu düşündüğü oranda dolaşmaktadır "felsefenin sınırlarında".

Einstein için, "insan aklının yaratıcıları" arasında kuramlar önemli bir yer tutar. Diğer "yaratıcılar", kuramla olan ilgileri dolayısıyla önemlidir denebilir. Çünkü bilimin asıl oluşturucusudur kuram.

Bilim bir bütünlükse, kuram da "insan aklının yaratıcıları"nın en üstünde yer alan, diğer kavram ve olguları kapsayan bir bütünlüktür. Ancak, kuram derken hep fizik kuramını anlamaktadır Einstein. Fizik kuramının fizikteki -bilimdeki- yarından, amacından, işlevinden, kuramın değişmesinden ve bu değişmenin ne anlamına geldiğinden söz eder.

"Fizik teorileri, bir gerçeklik (reality) tanımı geliştirmeye ve onuna duyumsal izlenimlerin engin alemi arasında bağlantı kurmaya çalışır."⁶ L. Infeld ile birlikte kaleme aldığı "Fizigin Evrimi"nin önsözünde bu düşüncesinin, "insan aklının, düşünceler alemi ile olaylar alemi arasında bir bağlantı bulma çabalarını" dile getirmek olduğunu söyler.⁷ Fizik aslında bu çabalarдан başka bir şey değildir. Dolayısıyla, Einstein için fizik "teorik fizik"tir. Öyle ki, "deney" bile, "ideal" ya da "düşünülmüş" deneyidir.

Genel olarak kuramın amacını açıklarken onun bize yeni deneyler düştürmek, yeni olayların ve yeni yasaların bulunmasında yol göstermek olduğunu söylüyor.⁸ Örneğin, "Maddenin hareket teorisı" söyle ifade edilebilir: "Bir gaz, her yönde hareket eden, birbirleri ile çarpışan ve her çarpışmadan sonra hareket yönünü değiştiren olaganüstü çok sayıda taneciğin, ya da molekülin, bir kümelenmesidir."⁹ Bu ifadeden kalkılarak kara tahtaya bir şema çizilip kolay bir anlamaya yardımcı olunabilir. Ancak, deney yapmak söz konusu olduğunda, asla deney yapılamaz. Bu, moleküllerin ve onların hareketlerinin gözlenmesine olanak bulunmaması demektir. Böyle oldukları düşünülmüşür. Dolaylı yoldan bazı deneylerle, bu deneylerin yardımıyla mantıksal bağlantılar kurulmuştur. Örneğin bu kuram, fizikte "Brown hareketi" diye bilinen deneyle kanıtlanmıştır.¹⁰ Aynı bi-

çimde ve matematiği yardıma çağrıarak bir gram hidrojendeki molekül Sayısının 303.000.000.000.000.000.000 olduğu saptanıyor.¹¹ İşte Einstein'in "teori ile öngörme ve sonra deneyle doğrulama" dediği ve "yaratıcı bilimsel çalışmanın özgünlüğü" dediği budur.¹²

Fizik kuramlarının bir "gerçeklik tanımı" gelişirebilmelerinin olanaklılığı da böylece açıklanabilir. Ama bu tanım mutlak değil, değişen ve yeni içerikler kazanarak açıklayıcılık gücü artan bir tanımdır. Çünkü ona göre, "bilimsel gerçek" sözüne kesin bir anlam vermek kolay değildir. "Gerçek" sözü kişisel deney için başka, matematik bir önerme için başka, ya da bir doğa bilimi kuramı için başkadır.¹³ O halde gerçeğin yapısının görelilik olduğu söylenebilir. Buradaki görelilik kişiden kişiye değişme anlamında bir görelilik değil, gerçeğin kendi içinde olan, bir görelilikdir. Ayrıca Einstein'in "Görelilik Kuramı"ndaki görelilikle de ilgili değildir.

Bu bilgininlığında, her kuramın ortaya koyduğu "gerçekliğin" de göreliği olduğu söylenebilir. Çünkü "her bilimsel ilerleme, eski teorideki bir bunalımdan, ortaya çıkan güçlükleri giderme çabasından doğar... Bilimde ölümsüz teori yoktur. Olağalen sudur: Her teorinin öngördüğü olguların bazıları deneyle yürütülür. Her teorinin adım adım geliştiği bir dönemi, bir başarı çağının, ve bunu izleyen bir çabucak değerden düşme çağının vardır."¹⁴ Bu durum, bir kuramın bilimden atılması anamina gelmez. Kuram işe yarar: Zamanca kendisinden sonra gelen bir başka kuramın anlam ve önemini kavrayabilmek için hareket noktası olur.¹⁵

"Eski teorinin geçerlik alanında kalan olguları söz konusu olduğu sürece, eski teoriyi gene kullanabiliriz. Ama yeni teoriyi de kullanabiliriz, çünkü bilinen bütün olgular onun geçerlik alanında kalmaktadır."¹⁶ Böylece, yeni kuramın eski sine göre önemli bir özelliği, kapsayıcılık özelliği ortaya çıkmaktadır. Yeni kuram, eskisinin açıklamalarını da içerir. Bilimsel "ilerleme", bir hedefe ve sonul bir amaca doğru bilgisel bakımdan yoğunluğu artarak giden bir ilerlemedir.

"Yeni bir teori yaratmak, eski bir ahırı yıkıp, onun yerine bir gökdeLEN kondurmayla benzemez. Bu iş, daha çok, bir dağa tırmanmak, görüş alanını yenilemek ve genişlet-

mek, çıkış noktamız ile onun zengin çevresi arasında beklenmedik bağlantılar bulmak gibidir. Ama çıkış noktamız gene olduğu yerde durmaktadır ve görülebilir, bununla birlikte, daha küçük görünür ve yüreklik isteyen tırmamızı sırasında karşılaştığımız engelleri aşarak genişlettigimiz görüş alanımızın küçük bir kesimini oluşturur."¹⁷ Görildüğü gibi, kapsamları gittikçe artan kurumlar, aynı zamanda bize "dedükтив" olma özelliklerini de hatalatlıyor. Örneğin, Einstein'in "Genel Görecelik Kuramı", "büyük koordinat sistemleri için geçerli fiziksel yasaları formülleştirmeye problemini" çözer.¹⁸

Bilimin, bu bitip tükenmek bilmeyen ilerleme sürecinin dinamikliğini sağlayan, onun hep dinamik olmasını olanaklı kıلان şey ise, Einstein'a göre, "dünyanın akla dayandığı ve kavranabilir olduğu yolunda dinsel duyguya benzer bir inanç"tır.¹⁹ Bu inanç, Einstein'i, dinlerin tanrısına benzemeyen bir tanrı kavramına götürüyor.

"Bu inanç deneye kendini gösterter yine bir aklın derin duygusuyla birleşince benim için tanrı kavramı olur."²⁰

Fizikçi olarak, fizigin dünyasında sürekli bir çalışmanın, onun içinde kaybolmak demek olduğunun bilincine felsefe ile varan Einstein, uğraştığı alana ve o alanın nesnesine yaklaşabilmiş bilim adamlarının başta gelenlerindendir.

1- G.W.F. Hegel, *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, par: 13, sat: 20-30.

2- "Modern Bilim Fikirleri" için Bkz. Krings H., Baumgartner M. und Wild C. *Handbuch Philosophischer Grundbegriffe*, Band 111, s. 1745.

3- Ali Kılıç, *Bilim kavramının geçmişi* üzerine bir inceleme, H.U. Bilim uzmanlığı tezi, 1979 s. 2

4- Aynı yer.

5- A. Einstein - L. Infeld, *Fizigin Evrimi*, s. 279 Onur yay., 1972.

6- Aynı yer, s. 279.

7- Aynı yer, s. 13-14.

8- Aynı yer, s. 79.

9- Aynı yer, s. 65.

10- Aynı yer, s. 68.

11- Aynı yer, s. 71.

12- Aynı yer, s. 191.

13- A. Einstein, *Dünyamıza Bakış*, s. 88 Can yay., 1965.

14- *Fizigin Evrimi*, s. 80.

15- Aynı yer, s. 80.

16- Aynı yer, s. 150.

17- Aynı yer, s. 150.

18- Aynı yer, s. 207.

19- *Dünyamıza Bakış*, s. 31.

20- Aynı yer, s. 31.

GALİLEO GALILEİ 1977 SAHNELEMESİ

■ Manfred WEKWERTH

Çeviren: Yılmaz ONAY

BİR kezinde Brecht, rejisörün çalışmalarını kısaca "somut anlam verme", diye nitelemişti. Bu yüzden de çok saldırmışlardı ona. Bu savın, zengin anlam taşıyan bir şeyi, anlaşılır, algılanır ve duymsanır kılmak demek olduğunu anlamak istememişlerdi çünkü. Buna karşılık, Brecht'e, tiyatro koluklarını okul sıralarına ve tiyatroyu da bir eğitim kurumuna çevirmek istiyor, biçiminde kuşkular yöneltmişlerdi. Böyle bir umacı yaratarak da (oysa Brecht en çok bundan kaçınırıdı besbelli) Brecht'i tiyatrodan kovmak için yeterli bir neden oluşturmışlardı. Hele şu en yakın dönemde, özellikle Batı Alman eleştirmenleri ve tiyatrocuları arasında (ama yalnız orada değil) düpedula Brecht'in yaygın kazanmasına karşı, evet doğrudan bu amaçla, bir de dernek bile kurulmuş bulunuyor. Dahası, şimdiden bağnazca Brecht'in sonunu ilan etmek isteyenlerin çoğu, kısa süre önce onu gene bağnazca yücelmiş olanlardır (Bu da bağnazlığın tehlike-

sini gösteriyor). Fakat bütün bunlar öncelikle, işte o "somut anlam verme" denen şeyin hiç bir biçimde bulunmayışından kaynaklanmaktadır. Aklin tiyatrosu ve Brechtlarındaki bu anlaşılık kılığı, niyet yepeni bir Brecht anlayışının çığır kanlığına kadar vardı ki, bunun başını da 1973'de Frankfurt am Main'deki "Kentlerin Fundalığında" oyuncunun uygulaması çekmiştir.

Burada sözünü ettiklerim, Brecht'i kafası üstüne çevirenler değil. Onlar, habire yeniden yarattıkları modalalarla birlikte göçüp gidiyorlar zaten; bu nedenle tehlikesiz onlar. Ben burada, kafaya hiç bakmayanlardan söz ediyorum. Bunlar kendileri artık dünyalarında hiç bir anlam bulamadıkları için, tiyatronun modern nesnesi diye de kestirme yoldan anlamsızlığı ilan ediyorlar. Böylesi pek de kolaylarına gidiyor besbelli. Bütün çabalıyla "bulunmazlığı arama" peşinde koşmaları, onlara kolayca "orijinal"lik ün-

sağlıyor. Oysa, başka bir yerden, diyelim gerçekliğin kendisinden aktarılan şeyler, onlara göre sahnede hiç bir şey sağlamamaktadır. Durup dinlenmeksizin anlatılamazın sözünü ettikleri için ve dilsizliklerinden başka bir şeye yaşılmadıkları için, cesur diye niteleniyorlar. İşte akılsızlığın bu vaftiz saatlerinin bir doruğu da bence o yukarıda adı geçen "Kentlerin Fundalığında" uygulamasıydı. Burjuva toplumunun kokuşup dağılmasını gösteren oyun, orada, tiyatro sanatının kokuşup dağılması olarak sunuldu. Örneğin, kapitalizmde insanların artık birbirlerini anlayamaz olmaları tezi, bu uygulamada düpedula söyle gösteriliyor: Oyuncular sahnenin en gerisine çekiliş, anlaşılmayacak biçimde konuşuyorlar. Ve birkaç dakika sonra seyirciler haklı olarak salonu terkedince de, tiyatrocular bunu, salonındaki küçük burjuvalara karşı kazanılmış bir zafer diye kutluyorlardı.

Aklin tiyatrosunun ve Brecht'in



Galile'in 1613'te yayınlanan "Istoria" adlı kitabının birinci sayfası. Sol üstteki melek Galile'in geometri ve askerlikte kullandığı pergeli, sağ üstteki ise ünlü teleskopunu tutmaktadır. Bu resim Galile'in 1623'te yayınlanan "Il Saggiatore" adlı kitabında da bulunmaktadır.

buradaki çığlığı, azman bir naturalizm hortlaysı olarak biçimlenmiş oluyordu. Kaçınılmaz sonucu ise şudu besbelli: Madem ki dünya bir hiçtir, öyleyse bunun tiyatroda en iyi biçimde gösterimi de, tiyatroda tiyatro oynamamak biçiminde olur!!

İşte Brecht'in "somut anlam verme" önerisi, "Galilei" gibi bir oyunda, hele ki "Brecht'in yolunda daha öteye gitmek" isteniyorsa, bu nedenlerle bir kat daha yararlı olmaktadır. Bu oyun, değişik zamanlarda ve değişik vesilelerle ilginç boyutlarda oynandı. Galile'in, aklın kibar egemenliğine inanışını dile getirdiği ünlü sözler kimin kulağında değildir ki? İnsanların aklı taşıyan varlıklar olup olmadığını bile kuşkulara boğan barbarca bir savaşın ardından bu sözler ne kadar tatlı gelirdi kulağa? Hiroşima'nın ardından, hiç değilse bir Galilei'nin, bilimin tek amacı olan "insanın yer yüzündeki varlığını kolaylaştırmaya" amacıyla ihanet ettiği için kendi kendini lanetlemesiyle yüreği ferahlamayan kaldı mı? Bilimin kötüye kullanılmasına karşı uyan yönündeki bu "somut anlam verme", yalnızca oyuncun kendisinden gelmiyordu, fakat daha da fazlasıyla, gezegenimiz için doğrudan bir tehlike olarak bilimin yayıldığı dehşetten kaynaklanıyordu. Oyun bugün de aynı anlayı vererek oynanabilir elbetteki. Bunun için nötron bombasını düşünmek bile yeter. Ne var ki, işte başta sözünü ettiğimiz o Brecht karşıtlarının "dernek"i, tam da bu "Galilei"yi, Brecht'in iyice eskimiş bir yazar olduğunu kanıtlıyor diye görmektedir. Neden mi? Çünkü Brecht, "atom bombası karşıtı" olmaktan ibaret bir oyun yazmışmış!

Oysa bugün "Galilei"yi okurken, Galilei olayının, yanı bir bilim adamıyla ilgili böyle bir olayın, nasıl başka başka alanlara uyarlanabileceğinin, öncelikle ve özellikle dikkatimizi çekmektedir. Bu olay nasıl da bir mesel gibidir bizim için, nasıl da örneğin bir durumdur! Hakikatin kendini nasıl kabul ettirdiği sorusu, büyük bir hakikati elinde tutan bizleri elbette ki ilgilendiriyor. Bugün bu soru bize, bir anahtar soru olarak görünmektedir. Hakikatin kendini kabul ettirmesi, yalnızca onun hakiki olmasından mı kaynaklanır? Bize uyarılsak: Toplumu dönüştürdük diye, örneğin çalışma moralı, sınıf bilinci, bilgiye susamışlık, mutluluk duygusu gibi her bir şey de kendiliğinden yenilenmiş mi olur? Yoksa biz hakikatin ne kadarını ka-



Galile'in "İki Dünya Sistemi Üzerine Diyalog" (1632) adlı kitabından. Soldan: Aristo, Batamyus, Kopernik.

runda kalacaktır: Belirleyici olan, teleskopun Jüpiter uydularına ilişkin sağladığı kanıtlar değildir, toplumsal çıkarlardır. Hatta, bir üçgenin iç açılarının toplamı bile, egenlerin çıkarlarına ters düşü mü, 180 derece değil, 90 derece oluyor... İngiliz felsefecisi Thomas Hobbes bunu pekala biliyordu ve Galilei'nin de çağdaşıydı Hobbes.

Burada, Galile'i okurken çok çarpıcı bir soru daha ortaya çıkıyor: Birinci sahnede Galilei, Brecht'in yazdığı o güzel sözleriyle, yeni bir çağın başlayışını tasvir etmekte: Hakikatin yolu açılıyor, bağnazlık çöküyor, halk aklın verilerine ekmek gibi sarıyor. Ancak Galilei şunu öğrenmek zorunda kalacaktır ki, tek düşman kilise de-

ğildir, fakat daha çok, yığınla sade insanın, kendi gerçek çıkarlarına karşı bile olsa, gene de kiliseyi desekleyen ön yargılardır düşman.

Marx diyor ki, hikmet için mücadele, hikmet olmaya karşı mücadelerdir aslında. Bunu bilmek önemli değil mi bizim için? Hele ki özellikle biz, sade insanların gerçek çıkarlarını temsil ettiğimize göre! Oysa, daha 1945 yılında, taa 1525'teki büyük köylü savaşında bile köylülerin talep etmiş oldukları şeyi, yani büyük çiftlik sahiplerinin topraklarının kendilerine verilmesini, çok sayıda yoksul toprak emekçisini nasıl inatla yadsıdıklarını görmedik mi?

Hiroşima'da, o dönemdeki fizik bilgisinin en yüksek ürünüyle, bir saniye içinde 400.000 insanın ölümesi, Brecht'in, "Galileo Galilei" oyununu değiştirmesine neden olmuştu: Brecht Galilei'yi, sözinden dönerken, bilimini, kullanılsın kullanılmayın, hatta istenirse kötüye kullanılacak olsun, hiç alırmaksızın egenlerin eline teslim ettiği için ödünsüzce lanetlemiştir. Galilei'nin lanetleneni, asla ötesine geçilmemesi gereken eşikleri koyarak, yıkılmış idealleri yeniden doğrultuyordu. Oysa "Galilei"yi bugün okurken, sorunun bir başka yanı da kendini gösteriyor: Bugün, gerçeklere karşı öne sürülmek üzere de idealler oluşturulmaktadır. Yaşanan (reel) sosyalizme karşı bir kamu tanığı gibi kullanılan Marx'tan tutun da, öznellikle içtenlikle gerçekliği yalnızca ideal ile ölçen genç insanlara varana kadar, geçerdi olabiliyor bu. Kısacası: Yaşanan sosyalizmden, barış içinde bir arada yaşamaya kadar, hiç bir şeyi, strateji ile taktik arasındaki diyalektik olmaksızın anlamayız. İşte ilk metin olan "Galileo Galilei", böyle bir bakış kazandırmayı amaçlamış görünüyor: Tanığı kesenkes lanetlemek olmaz. Galilei sözünden dönmeseydi, eserini de sürdürümeyecekti. Öte yandan, kurnazlığı ve taktiği gene kesenkes yükseltmek de olamaz: Galilei'nin eseri korunmuştur, ama büyük yıkıma uğramıştır; hatta eserinin korunması için Galilei'nin kendisi de yıkıma uğramıştır. İşte burada oyun, gerek her çeşit uzlaşmanın salt ahlaktan çıkılarak lanetlenmesine ve gerekse taktigin tek strateji haline getirilmesine karşı uyanda bulunmaktadır: Taktigin diyalektiği aykırı kullanılışı, her çeşit stratejik hedefi tehlikeye sokar.

Yeni çağ, çok ideal olmasıyla

değil, çok yeni olmasıyla ölçüülüyordur. Stratejik hedeflere taktik olmaksızın erişilemediği gibi, strateji olmaksızın da hedef bulanıklaşıyor, hatta yıkıma uğruyor. Bir kurnazlık, salt ahlaksal açıdan lanetlenmediği gibi, gene salt ahlaksal açıdan doğrulanamıyor da. Ancak sonuçlarıyla ölçüülüyordur.

İşte Galilei'yi bu gözle okuyunca ve ona günümüz açısından verilecek somut anlamı gözetince, artık oyuncunun tartışılmaz büyülüüğünü değil, fakat oyundaki tartışmanın kendisini yakalamak esas oldu bizim için; oyundaki tarihten çok tarihleri, öyküden çok öyküleri aradık; yeni çağın bir insanın verili karakterinden çok, onun oluşumunu ele aldık. (Örneğin, oyuncunun en başında Galilei'nin o "ünlü" soluyarak yakınından bile vazgeçtiğimiz. Çünkü, dünya "nemet"lerinden uzak bir kuru gökbilimci şablonunu kırmak üzere konan bu yıkı, giderek bir başka şablon'a dönüşmüştür ki, Brecht de "Galilei bir Falstaff de-

Galile'in Jüpiter'in uydularını kaydettiği detterinden, kendi el yazısıyla (1610)



gildir" derken bunu sezmiş olmalı. Biz, anımlılığı, bir düşünür olan Galilei'nin çevresini inceleyişindeki meraklılık, saflık ve somutlukta vermeye çalıştık. Gözlem yapmak Galilei için bir tutku olduğu kadar, bir zevktir de).

Somut anlam verme çabamızın "anlaşılırlık" ve "alganlılık, duyuşansırlık" yanlarına da böylece vardık biz: Sahnemiz "sabit bir alan" olmadı. Sahnemiz, yerine göre bir arena, bir tablo, bir dinlenme salonu, bir pazar yeri, dünyanın odağı veya ihtiyar Galilei'nin tutusakevi olabilen bir oyun iskelesidir. Bu iskele dokusunda biz, hiç bir şeyi sabitleştirmek istemiyoruz, fakat herşeyin oluşumunu sağlamak istiyoruz: Galilei'nin karakterinden karnaval alayına, Padua'daki çalışma odasından Papa'ya kadar.

Seyircinin, Galileo Galilei'yi, Katolik kilisesinden Brecht'e kadar, değerlendirilmesi bitip tamamlanmış bir anlamlı tarihsel olay diye gördüğünü (ki bu görüşte haklıdır) göz önüne alarak, daha baştan bir karşı görüşü harekete geçirmek istedik: Karnaval töreni maskalarını en başa aldık ve balad şarkıcılarını da oyun düzenleyici yaptık. Eşler'in çok güzel müziklerini koruyarak, aynı zamanda Brecht'in, biçim ve tavır yönünden halk şarkılara çok yakın olan bölüm başı dizelerini yansıtma çalıştık ve bu dizelerin, olaya, kör bir sayıyla değil, fakat dikkatlice, daha doğrusu, özenlice ışık tutan sağlıklı halsal bakışı vermek istedik.

Karnaval tören maskalarını en baştan beri sahneler, ara ara hareket ediyorlar, sona ise ağırlık kazanıyorlar: Bunlar, hükümdenlerin halk üzerindeki hayaletleridir. Goya'nın çizgisindekine benzer suretlere bunlar: Aklin düşü canavar doğuyor.

* Manfred Wekerth, Brecht'in 1949 yılında Helene Weigel ile birlikte Demokratik Almanya'nın başkenti Berlin'de kurduğu ve yönettiği ünlü "Berliner Ensemble" tiyatrosunun bugünkü yöneticisidir ve aynı zamanda başından beri Brecht'le birlikte çalışmış ama sonra onu salt model kahipları olarak değil, fakat en zengin bir çağdaş yöntem olarak sürdürmeye başırap kanutlamış büyük bir oyuncu yönetmenidir. Bu yazı, yönetmenin, Berliner Ensemble'deki pek çok "Galilei'nin Yaşamı" uygulamasından sonra bu kez "Galileo Galilei" metnini sahneleyişi üzerine program dergisine yazdığı yazdan dilimize aktarılmıştır. Ç.N.

Güncellliğini yarıyüzildir sürdüren bir başyapıt: “GALILE’NİN YAŞAMI”

■ Aysegül YÜKSEL

YAZAN: Bertolt Brecht
Yöneten: Rutkay Aziz
Cevre Düzeni-Giyisi: Yücel Tanyeri
Müzik: Timur Selçuk
Oynayanlar: Kerim Afsar, Jale Karadağ, Ertan Savaşçı, Adnan Erbaş, Levent Öz dilek, Şebnem Gürsoy, Volkan Keskinoglu, Altan Erkekli, Tarık Ünlüoğlu, Cezmi Basquin, Ali Güll, Ali Erkazan, Rutkay Aziz, Yaşa Akın, Meral Niron, Bersra Alaca, Altan Gördüm, Coşkun Ulgen, Ali Meriç, Teoman Özer, Yahya Tokdil, Rüştü Güner, Özlem Ataman, Mehmet Akay, Oktem Özses.

Ankara Sanat Tiyatrosu

"Galile'in Yaşamı", Brecht'in tamamlanmış kırk oyunundan yirmi yedincisi. "Epic-diyalektik" tiyatroya anlayışının kusursuz bir örneği olan bu başyapıtı Brecht iki kez yazdı: İkinci Dünya Savaşı'ndan az önce ve hemen sonra.

1937-38 arasında yazılan ilk biçimde "Galile'in Yaşamı", Hitler Almanyası'nda özgür düşünceye getirilen baskıya bir tepki niteliği taşıyordu; bu dönemde "düşünme eylemi", "gerçeğin"in ancak -oyunun sonunda Andrea'nın yaptığı gibi "paltolar altına gizlenerek" bir yerden bir yere ulaşırıldı bir ortamda sürdürülebilir. Aynı yıllarda Brecht, "Gerçeği Yazmak: Beş Zorluk" başlıklı denemesini yazmıştır; bu deneme de yazarın üsünde en çok durduğu "beşinci zorluk", gerçeğin iletilmesi için "Kurnazlığın" gerekliliğiydi.²

"Kurnazlık" olsusu Brecht'in, tüm büyük oyuncularının başkışılerrinde, alayçı-eştişrel bir yaklaşımla

yansıttığı bir özelliktir; kurnazlık, insanı bir böcekmişcesine ezip geçen toplumsal-ekonomik-politik düzenlerde, bireyin varlığını sürdürmek için başvurduğu bir "savunma-korunma" aracıdır. Brecht tiyatrosunda kurnazlık, "erdemilik" olgunun karşıtı olarak yer alır; düzenin koşullarının bilincinde olmayan erdemli kişiler hep "kurban", düzen tarafından un ufak edilmeden yaşayabilenler ise "oyunu kuralınca oynayabilen" kurnazlardır: Shui-Ta, Puntilla, Azdak, Cesaret Ana, Galile gibi kişiler... Galile tüm varlığını kasipti kavuran "gerçeği arama" tutkusunu ancak baskı güçleri karşısında kurnazca davranışarak sürdürbilir... Bilimsel gerçeği bulma adına, tüm engellemelere karşı direnerek geleceğin insanlarına katkıda bulunan yüce Galile... Aynı zamanda, korkaklıyla çağının insanlarına ihanet eden alçak Galile.. Brecht akıyla Galile'den yana, yüreğeyle ise ona karşıdır. Ancak, nesnel bir olgudur Galile'in ak-kara kişiliği; nesnel koşullarca belirlenmiştir; nesnel koşullarla değişmeden, değişmesi olanaksızdır; Brecht tiyatrosunun temelinde ise insanın insanca yaşamamasını engelleyen nesnel koşulların değiştirilmesi özlemi yatar.

Galile değişmeyen nesnel koşullar içinde, "olumlu"yla "olumsuz"un bireşimini yansıtır kişiliğinde. En gözle görülebilir özelliklerinden biri bedensel tutkularıdır. Obur bir adamdır Galile; bilimsel gerçeğe yaklaşımında ne denli obursa, bedensel gereksinmeleri bağlamında da o denli obur... Galile önüne gelen yemekleri büyük bir istekle yutar;

iyi bir şaraptan aldığı tat gözlerini parlatır. Oyunun başında küçük öğrencisi Andrea'ya dünyanın güneşin çevresinde döndüğünü açıklarken büyük bir keyifle sabah yakanmasını sürdürür. Oyunun sonunda ise hem kendisine armağan olarak gönderilen kazi kaşık kaşık doymacısına atıştırır, hem de Andrea'ya "Discorsi"yi sinirden nasıl gizlice geçireceğini anlatır; Galile'in düşünsel ve bedensel eylemi somut bir bütün olarak yansır bu episoldarda. Brecht baştan sona gerçekçidir; gövdesi unutulmuş bir kafanın işlerigine inanmaz; kafa-gövde işbirliği Galile'in bilim adamı kişiliğinin en önemli boyutlarından birini oluşturmaktır.

Galile, kişiliğinde yüreklik-korkaklıkarlığı karşısındı da üzlaştırtır. Aristo öğretisinin ve kilise otoritesinin biçimlendirdiği değerler dizisi üstünde kurulmuş baskıcı bir düzende bu değerlere kuşkuyla bakmak, gerçeğin kanıtlanmadıkça gerçek söylemeyeceğini ileri sürebilmek kuşkusuz büyük bir yüreklik gerektirir; Galile bu bakımdan bilimi tarihinin en gözüpek kişilerinden biridir. Öte yandan, engizisyonun işkence ağıtlarını gördüğüne kendi öğretisini duraksamasız yadsıracak denli ödlektir; dünya güneşin çevresinde dönedursun, o "vazgeçtim, dünya dönmüyor, dünya evrenin merkezi" diyeblecektir. Canı tatlıdır çünkü; ne bedeninin acı çekmesine dayanabilir ne de "gerçeği arama" eylemini göze alabilir.

Galile, yerine göre birinci sınıf bir "uç kaçıçı"dır; bir üniversitede öğretim üyesi olarak, emeğinin karşılığını vermeyenlerden para sızdır-



mak için Hollanda'da yapılan teleskopu kendi buluşu olarak yutturmakta cekinmez. Araştırmaların daha yoğunlaştırılabilme uğruna, kişisel özgürlüğünü kısıtlayabilecek kişilerin buyruğuna gider. Canını kurtarmak için bilime ve kendisine inananlara ihanet eder. Başa çıkmayaçağı güçler tarafından ezilmekten bu güçlerle iyi geçinerek yine kendi bildiği yolda yürüyebilmeyi yeşler. Oysa kendisine ve yakın çevresine karşı alabildiğine dürüstür. Kişiliğinin olumsuz yanlarının bilincindedir; kendini temize çıkarıma çalışır. Nesnel tarihsel-toplumsal koşullar içinde Galile'nin bilim adamı kişiliğinde kurnazlığı da dürüstüyü belirleyicidir.

Çoğu bilim adamının tersine, yaptığı çalışmanın dünyayı ve toplum düzenini ne denli etkileyeceğini bilincinde olan bir bilimcidir Galile. Onu yücelten özelliği de budur. Galile, büyük tutkusunu paylaşan öğrencilerine en karmaşık gök-sel olayları en yalın bir dille ve en somut örneklerle anlatırken eşsiz bir öğretmen, kanıtladığı gerçekin kurulu düzeni temelden değiştireceğini açıklarken iyi bir toplumbilimci, köylü sinifinin "kutsal sab-nun" kutsal öfkeye dönüşmesini isterken ateşli bir devrimcidir.

Ancak, ona bağlanan umutları bir anda yokeden ve tüm insanlığa ihanet eden Galile de aynı kişidir; bu celişki, bilim adamının kişiliğini oluşturan özellikler bağlamında açıklanabilir bile başıslanabilir mi? Andrea'nın duygusal tepkisini dile getiren "ne yazık o ülkeye ki kahramanları yoktur" ve Galile'nin akıcı değerlendirmesini içeren "ne yazık o ülkeye ki kahramanlara gereksinmesi vardır" sözleri birbiri ardından patlar sahne: Brecht Galile'nin toplumuna olan bireysel sorumluluğuyla, bireylerin topluma olan "toplaklı" sorumluluğunu çatıştırır. Büyük adamların arkasına sızmakla değiştirilebilir mi düzen? Kahramanlar, tipki Galile'nin yaptığı gibi yarı yolda bırakılabilir insanları. Karanlıktan aydınlığa gerçekten çıkmak isteyenler bir kahramana gereksinme duymazlar...

Ancak, Galile'nin temize çıkması da olanaksızdır. Suçludur Galile; dünya düzenini temelden değiştirmeye yönelik bir hareketi hem başlatıp hem de bu harekete sert cevirdiği için. Amerikalı eleştirmen Eric Bentley, Galile'nin bu celişkili eylemle tanımıyor oyunu: " 'Galile'nin hayatı' kahramanca bir savaşla başlayan ve kahramanlık dışı

bir 'ödün verme'yle sonuçlanan bir trajikomedidir."³

Oyunun ikinci kez yazılışı 1945-47 yıllarına rastlar. Tarihsel süreç içinde, bilimsel bulguları hep ege men güçlerin hizmetine vermiş olan bilim adamlarının çalışmaları, atom bombası gibi insanlığı yok edici bir aracın yapıp kullanılması biçiminde sonuçlanmıştır. İnsanlığın mutluluğu adına aranan "gerçekler" insanlara "ihanet" yolunda kullanılmıştır. O dönemin Amerikalı bilim adamlarının duydugu utanca birinci elden tanık olan Brecht kendi Galile'sine de değişik bir gözle bakmaya başlar. "Bilim adına bilim" ve "toplum adına bilim" anlayışları arasındaki uçurum tarih sahnesinde somut biçimde belirlenmiştir. Bu nedenle Brecht, oyun kişilerinin özeliklerini, oyunun temel yapısını ve iletisini korumakla birlikte, "söz" düzeyinde yaptığı eklemeler ve çıkmalarla bilim adamının toplumsal sorumluluğunu alabildiğine vurgular. Özellikle oyunun sonunda, Galile'nin Andrea ile sahnedede yalnız kaldığı bölümde yer alan uzun konuşma parçası, bilim adamının eylem biçimini üstüne tartışmasız bir yargı getirir. Galile bilim tarihinde bir daha ele geçmesi zor bir fırsat kaçırmıştır; bilimsel bulguların pazar yerlerinde türküsi çığrılabilen denli halka yakın olabildiği, bu bilimsel bulgularla yepeni bir dünya ve toplum döneminin kurulabileceği bir tarihsel aşamada, bulduğu gerçekleri "yadsıyarak" bilgisini halktan koparmıştır. Bundan böyle bilim hep ege men sınıfların denetiminde gelişecektir, toplumla ilişkileri gitgide kopan uzmanlaşmış bilim adamlarının bulguları insanlara karşı baskı aracı olarak kullanılacaktır. Galile, bu aşamada da tutkuyla sürdürür çalışmalarını; ama biraz utanç, biraz pişmanlık sezilir yaptığı çalışmaya yaklaşımında. Karşımızda Hiroshima olayının tüm dehşetini yaşamış bir Galile ve bir Brecht vardır.

Yazarın oyunda 1945-47 yıllarında yaptığı değişikliklerle "bilim adına bilim" ve "toplum adına bilim" karşılığı açık seçik ortaya konmakta, seçim "toplum adına bilim"den yana yapılmaktadır. Böylece oyunun ilk yazılışında yer alan "bilim adamlının özgür düşüncesi engelleyen koşullarda bile gerçeği arama ve açıklama sorumluluğu", ikinci yazılışta ilk tartışmanın geçerliğini bozmaksızın ek bir boyut kazanarak, "bilim adamlının bulduğu gerçeğe, insanlar, toplum ve dünya adına sahip çıkma zorunluluğu"nu da kucaklamaktadır.

"Galile'nin hayatı" toplumsal ve uluslararası düzeyde barışa gerçekleştirememiş dünyamızda tüm boyutlarıyla günceldir. İnsanların çeşitli kaygılarla eğriye doğru, doğuya eğri diyebildikleri, nesnel gerçeklerden soyutlanmış bilgileri ezberletmeye amaçlayan bir eğitim anlayışının geçerli olabildiği, bilimsel özerkliğin engellendiği, bilimsel bulguların insana karşı onu yoketmek için kullanılabildiği sürece de dünya sahnenlerindeki güncelliliğini koruyacaktır.

"Galile'nin hayatı" profesyonel sahnelerde üç kez sahnelendi ülke içinde. 1975'teki ilk yapım yönetmen Metin Deniz'in, Galile'yi başarıyla oynayan Erol Keskin'in ve İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın ürünüdü. 1983-84 döneminde ise "Galile'nin hayatı"nın Ankara'da AST, İstanbul'da Dostlar Tiyatrosu sahneledi. Bu iki yapımın yorumunu karşılaşırarak değerlendirebilmek isterdim. Ancak, Dostlar Tiyatrosundaki "Galile'nin hayatı"nı izleyemedik henüz. Eu nedenle Ankara Sanat Tiyatrosunda gerçekleşen çalışmalar tek başına irdelemek durumundayız.

AST tarafından kotarılan yapımın temel özelliği Brecht'in oyuna ilişkin notlarında belirttiği sahneleme anlayışına alabildiğince bağlı kalmış olması. Sahne uzamının "tiyatro sahnesi" özelliğini koruması ve Galile'nin özel yaşam öyküsünün sınırlarını aşarak tarihsel bir sürecin genel ortamını yansıtılmasına için Yücel Tanyeri, Galile'yi İtalya'daki yakın ve uzak çevresine ve tüm dünyaya ulaşacak çeşitli düzeylerde merdivenlerden oluşan bir sahne tasarımını gerçekleştirmiştir; böylece Galile kahvaltısını ederken bile dünyadan gelen tüm yolların çakıştığı bir açık uzamdadır. Buna karşılık sahne gereçleri gerçekçidir ve tarihsel-toplumsal bir estetiği yansıtmaktadır (Oyun sonunda Andrea'ya verilen koca "Discorsi"nin dağınık öğrenci notlarına benzemesi dışında). Giysilere yine Brecht'in öngördüğü biçimde "giyilmiş-eskimiş" havası verilmiştir. Ancak, kilise adamlarının bir örnek uzun pembe (niye bir örnek, niye pembe?) giysileri bu sınıfı simgeleyen oyun kişilerinde yansıtılması gereken bireysel ayrıntılardan yoksundur.

Rutkay Aziz, Brecht'in de öngördüğü gibi, sahne üzerinde yer alan, algılanması ve anlaşılması zorunlu söz ve eylemlerin netliğini bozacak gereksiz bir hareketliliğe ya da fantaziye yüz vermeyen, ölçülü bir sahne düzeni gerçekleştirmiştir; bu

nedenle de oyunun içeriğinin doğru ve tam olarak seyirciye iletilmesi sağlanabiliyor. Timur Selçuk episodları birbirine bağlayan ve bir şarkıcılar korosu tarafından seslendirilen nefis bir ortaçağı müziği yazmış oyuna; Brecht'in sahnedede öngördüğü tarihsel ortama kotarmada büyük bir etken müzik. Oyuncular ise yine Brecht'in öngördüğü yalnız gerçeci bir anlatımla "Galile'nin hayatı"nın özünü doğru bir biçimde aktarıyorlar. Tüm bu bağamlarda, tiyatroya olan görevini yerine getiren başarılı bir yapım izliyoruz.

Oyunun -kimi bölümlerin çıkarılmış olmasına karşın- çok uzun oluşu, yapımda gözetilen duru, yalın ve kararlı anlatım düzenini gereğinden çok hareketsiz kılmıştır. Episod başlarında önce anlatıcının, sonra koronun, ardından da oyun kişilerinin durmadan merdiven inip çıkışlarını gerektirdiğinden de çok zaman alıyor; anlatıcı ve koro oyunun başından sonuna dek sahnenin bir köşesinde durup, olayı hem gözlemleyen hem de anlatan kişiler olarak ikili bir işlev taşıyamaz mıydı diye düşünüyorum; Brecht'in her episod için öngördüğü "tarihsel bir tablo" görüntüsü daha bir vurgulanamaz mıydı, Brecht'in günümüz bankelerine ve iş adamlarına benzettiği kiliseden kişilere daha bir aynısı, daha bir renk kazandıramaz mıydı?

Gelelim Galile'yi oynayan Kerim Afşar'a... Brecht "Galile'nin hayatı"nın, içinde bir "yıldız"ın yer aldığı bir tarih dilimi olarak tanımlar.⁴ "yıldız", Galile, dolayısıyla da onu canlandıran oyuncudur. Bu çok zor, çok yoğun, çok büyük bir soluk isteyen rol, oyuncusunu da gündeme getirir her yapımda; dolayısıyla çeşitli oyuncuların Hamlet'i gibi Galile'si de tartışılır; söz gelimi Brecht'in de üstünde en çok durduğu, 1948 Amerikan yapımında yer alan Charles Laughton'un Galile'sidir. Bizde bundan böyle Erol Keskin'in, Genco Erkal'ın, Kerim Afşar'ın Galile'leri tartışılacak.

Erkal'ı izleyemedik. Erol Keskin'in Galile'nin ak-kara özelliklerini incelikli bir eleştirel bir yaklaşımla yansitan yalnız, duru, çok ölçülü, çok soluklu oyununun başarısını burada bir kez daha vurgulayarak Afşar'ın Galile'sine geçelim. Devlet Tiyatroları'na çok uzun yıl emek vermiş, Ankara Sanat Tiyatrosu'nun iki yıllık oyuncusu Afşar'ın yanlışılıkla Brecht tiyatrosu'ndaki ilk çalışması "Galile". Afşar herseyden önce iyi bir göntü

veriyor, çizdiği Galile, Keskin'in kine oranla daha renkli, daha hareketli; Galile'de düşünsel ve bedensel coşkuların bütünlüğüne Afşar'ın oyununda daha bir ön düzeye çıkarıyor; çocuksu inatçılığı daha bir belirgin. Bunlara karşılık kendine ve çevresine karşı daha az alaycı, daha az eleştirel. Sonuç olumsuz değilse de olumsuz yöneliyor; seyircinin sempatisini yer yer gerektirilen çok kazanıyor Afşar. AST belli ki oyna 1945-47 yıllarında getirilen yeni yoruma ağırlık vermiş; Afşar da bu doğrultuda, istediği suçun bilincine varıp pişman olan Galile'yi vurguluyor; oysa Kral Lear gibi dramatik bir karakterde görülebilen kafa ve yürek değişimi Galile için söz konusu değil. Galile kişi olarak tüm özelikleriyle oyunun başında neye sonda da o. Olsa olsa eyleminden utamıyor. Ancak Afşar bu bölümlerde yer yer Kral Lear'i oynar gibi oynuyor Galile'yi. Afşar hızlı konuşan bir oyuncu. Bu özelliğini oyun boyunca denetlemeye çalışıyor; zaman zaman da bunu başaramıyor ve "söz" düzeyinde engellere takılıyor. Ancak, Galile'yi baştan sona, oyunculuk temposunu hiç düşürmeden ve oyunun iletişimini çarpıtmadan oyuncu kişi çekiciliğini olumlu bir biçimde kullanarak dile getiriyor.

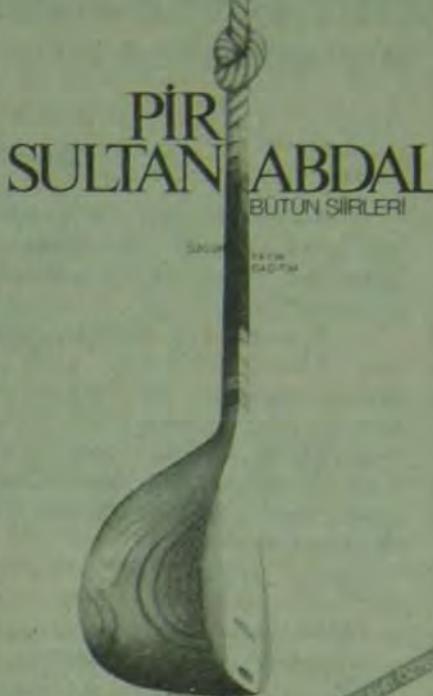
Ankara Sanat Tiyatrosu "Galile'nin hayatı" yapımını başarılı kılmak için olanca emeği koymuş ortaya; çok önemli bir yapıtı yürekli bir girişimle sahneye getirerek Türk tiyatrosuna olan görevini yapıyor.

1. Eric Bentley; *The Brecht Commentaries*, s. 188.
2. a.g.y., s. 188
3. a.g.y., s. 196
4. Bertolt Brecht; *The Author's Notes on 'The Life of Galileo'* *The Life of Galileo* s. 14.

Genel Kaynakça:

- Brecht, Bertolt. "The Author's Notes on 'The Life of Galileo'" *The Life of Galileo*. London: Methuen, 1960.
 Benjamin, Walter. *Understanding Brecht*. London: Unwin Brothers Ltd., 1977.
 Bentley, Eric. *The Brecht Commentaries*. New York: Grove Press Inc., 1981.
 Brustein, Robert. *The Theatre of Revolt*. Boston: Little, Brown and Company, 1961.
 Esslin, Martin. *Brecht*. New York: Doubleday and Co., 1961.
 Gray, Ronald. *Bertolt Brecht*. New York: Grove Press, Inc. 1961.
The Drama Review: Bertolt Brecht, Vol. 12, No. 1(T 37), Fall 1967.
The Tulane Drama Review: The Theatre of Bertolt Brecht, Vol. 6, No. 1 (T13) September 1961.

Özgür Yayın Dağıtım



CAHİT ÖZTELLİ

Halk Türküleri	1000,-
Pir Sultan Abdal	600,-
Karacaoğlan	600,-
Yunus Emre	500,-

ÜMİT YAŞAR OGUZCAN

Açilar Denizi	600,-
Yüzül Yanarım,	
Yanmayı Öğrendimse	300,-
İki Kişiye Bir Dünya	300,-
Sözüm Meclisten Dışarı	600,-

AŞIK VEYSEL

Dostlar Beni Hatırlasın	350,-
-------------------------	-------

HEP ARANIZDA OLACAĞIM

Frédéric Joliot Curie'nin
Yaşamöküsü

Güney Gönenç



BİLİM-SANAT YAYNЛАRЫ

okuyucularla

DOST MEKTUPLARI

23.Haziran,1983

... Bol bol okuyup yazıyorum. Geçen ay 12, bu ay 21 kitap okudum. On kadar da şiir yazdım. Okuduklarının çoğu şiir kitabı...

Eşim Nevin'in olduğunu biliyorum. Gelecek mektuplarda geniş geniş yazıyorum. Sevgi iyi. 23 Nisan'da görüşmüştük, çok iyi oldu benim ve onun için. Öyle büyümüş ki... Beni zor tanıdı o da. Tanıyntaxa da bir sarıldı ki sorma gitsin. "Sabret Gümüm" adlı şiiri o günü düşünerek yazdım.

SABRET GÜMÜM

Sabahın sesini dinliyorum
Sarıyor gönlümü okşayışların sıcak
Ellerin rüzgarı kışacık saçlarımda
Babacığım ne zaman geliyorsun
Hani büyüklerin diyorsun
Yeter artık, gel artık.
Az kaldı gülm
Bitecek hasretliğimiz az kaldı
Düşlerimizde gülelim biraz daha
Sarıtlamı doya doya
Sabret, dayanılmaz değildir aynılk.

4.9.1983

Merhaba

Geçen aydan beri Elsa'ya Şiirler, Atao'lun şiirleri ve Vedat Günyol'un Bu Cennet Bu Cehennem'inden başka kitap okumadım. Hep yazdım. Beş öyküm bitti, İki de elimde var. İki romanım ilerliyor. Yani yazım açısından oldukça yoğun geçirdim günlerimi.

Gözögümü aldım. Bu ayın üç dergisi geldi (Gösteri, Yarın, Bilim ve Sanat). Onları okudum bürde...

Bir şiir daha:

MEMLEKETİMİZ
Bağında saklı nazh ve sabırı
aşkımız
Yüreğimiz delik deşik mapuslarında
özgür
Dost kucağına hasret hasret
açılıyorsun yarınlara
Kokuyor gülüyorsun
Gönlünü sunuyorsun bereketine
susayanlara
Kanadında sar bizi yetsin çektiğimiz
Umutlansın sığaçına salkım saçak
yığıltığımız

10.11.1983

Epey kitap okudum yine. Hikayelerden "Kadımlar da Vardır"ı sevdim. Ağaoglu'nun Hadi Gidelim'in iyi bulmadım. Marquez'den Şer Saati ve Bir Kayıp Denizci de kötüdü. O, İnsanlık Suçu, Doktor Jivago, Büyük Umitler, Kumarbaz, Fena Halde Leman, Eziler, Yüzbaşıının Kızı, Köylüler (Balzac), Diriliş, okuduğum önemli romanlar. Brecht'in Aşk Şiirleri, Zeynep Oral'ın Eşintileri, Roman Sanatı, Eleştiriye

Beş Kala, Yazın Kuramı, Önce Şiir Vardı, İkinci Yeni Savaşı, Gerçeklik Savaşı, Duman ve Alev ise inceleme, anı cinsinden okuduklarımlar.

Daha bir düzene sokuyor, güzelleştiriyor şiirlerimi. Ayda bir iki öyküyle yetinmeyorum. Romanı şimdilik bırakıtam. Sanırım ancak çıktıktan sonra yazacağım.

AKŞAM GÜLÜŞÜ

Özlemli kederlerle saldırdığında
Güneşiz akşamlar sinsi sinsi
Delinir duvarlar şarkılarımla
Eritir kelepçeleri beynimin teri
Hep tetik şahin yüreğimle
Müthişlen voltamın her adımı
Özgürüğe bir kanat vuruşudur
Yorgun irmakların deli taşlığını
Bilen gözlerim damlatamaz sularını
Bulutlarını yok eder gülüşüm
Coşkun güzel güneş gülüşüm.

8.12.1983

Yine kısa yazacağım, çünkü yeteri kadar mektup yazmaya zaman ayıramadım.

Hepimiz iyiyiz. Sağlığımız çok iyi. Dün kitaplarımıza aldılar. Yeni kitaplar çıktıysa gönderme şimdilik. Durum de-

gişirse yazaram. Tabii bu duruma alışmamız zor olacak.

Akşamları televizyon başında hep. Gündüzleri bir saat volta, bir saat masa topu. Sürekli yağmur yağdığı için voleybolu bahara erteledik. BCG aşısı olduk, sağlığımız şükür. Fotoğraf çektiğim. İki şiir yazdım.

DOST MEKTUPLARI

Kaleminden çıkan sesi duyuyor
gönlüm
Mektup olup geliyor gülüşünüz
gözlerime
Sicaklığımıza kavuşuyorum
dostlarım
Merhabanız bayram şenliği
günlerime.

Aralık'ta bir şiir yazdım. Haftaya karta yazdım onu da. Eski şiirlerim üzerinde çalışıyorum. 15 sayfalık uzunca bir mapusluş şiir üzerinde uğraşıyorum günlerdir.

Sevgili dostum, hiçbir sıkıntım ve isteğim yok.

Bütün arkadaşların selam, sevgi ve dostluklarını iletecek satırlarını bitiriken seni özlem ve sevgiyle kucaklar, öperim.

Haydi dostum, hoşçakal.

Öner YAĞCI

GÜZEL Türkçemiz bir ustasını daha yitirdi. Müberra Yetkin'in ölümüne bir sevgili insanın ardından yandığım kadar, bir dil sevdalısının bıraktığı boşluk dolayısıyla da yanıyorum. Spikerliği çok çalışma ve çaba isteyen bir meslek yeri, yalnızca "süksesi bol" bir meslek olarak görenlerin gitgide artması ve gittikçe yozlaşan Türkçemiz, bu yangınımız daha da çoğaltacak.

Adım gibi biliyorum ki, magazin dünyasının "güllerinden" olsayıdı, mesleğini değil, kendini ön plana çıkarın bir tutumu benimseseydi, arkasından yer yerinden oynardi Müberra'nın. Ya da, toplumun olduğu gibi hemen tüm TRT'cilerin de TV şokuna yakalandığı bir dönemde bilerek ve bilincle "Radyoculuğunu" haykırmıştı. Oysa birkaç küçük haberle geçiştirildi bir radyoconun ölümü. "Müberra'ya yakışanı da buydu" diyerek avutuyoruz kendimizi. Sessiz, sade, şatafatsız...

Bir gazete "TRT'nin en kıdemli sesi sustu" diye başlık verdi ölümünde. Oysa o sesi TRT, yıllar önce "spikerlikten alıp denetçi yaparak" susturmuştu. Neacidir ki doğa da TRT'den geri kalmadı bu konuda. Yaşamının son bir yılında hiç çıkmayormuşçasına kıldırı sesi. 21 Ocak'ta da sonsuza kadar sustu.

"Bu radyo hepimizin hayatı oldu. Neredeyse orada doğduk ve büyündük diyeceğim. Burada birlikte öyle bir şekilde yaşadık ki, Radyo zaman zaman bir çalışma yeri olmaktan çıktı ve evimiz, yuvamız oldu. Sizler de her gün, bilinen çalışma saatlerinde karşılaşışım kişiler olmaktan çıktı, ailemden daha yakın arkadaşlarımdan ve dostlarım olduğumuz. Beraber güldüğümüz, ağladığımız, hatta karşılaşışımız olumsuzluklara kızduğumuz zamanları nasıl unutabiliriz?

"Aslında emekli olduğum için sizlerden ve Radyodan ayrılmıyorum. Sizlerden ve oradan o kadar çok şey aldım ve verdim ki, kendimi her zaman Ankara Radyosu'nda ve sizlerle beraber sayacağım. Eşsiz dostlukların bitmez tükenmez enerjisi, sıcaklığı ve heyecanlarıyla.

"Mesleğime duyduğum sevgiyi ve saygıyı hiçbir zaman yitirmedigime inanıyorum. Çalışırken tüm günümü bu sevgiden ve saygıdan aldım. Hiç ödür vermediğim için de kendime olan saygımlı her zaman korudum. Özellikle genç arkadaşla-

le ölüm bile yakışıyordu sana/Mübi halam, arkadaşım, güzel insan."

Öğrenimini dil konusunda yapmamıştı ama, eğitimini dil konusunda sürdürdü, geliştirdi. Birlikte çalıştığımız yillardan anımsıyorum, fırsat bulduğu her zamanda ve yerde bir kelimenin, hatta hatta bir harfin doğru okunuşunu öğrenmek için çaba gösterir, kitaplar karıştırır. Bu, kurslarda öğrencilik yaptığı zaman da böyledi, öğretmenlik yaptığı zaman da.

Mesleğine saygı, insanlara saygı, her yönüyle tüm yaşama saygı çok güzel yanlarıydı arkadaşımızın. Ama sevgili Mübi'mizin en güzel ve en öylesi yanı neydi bilir misiniz?

İnsan onuruna yaraşır güzellikteki yaşam savası. Çağımızın hastalığını göğsünde farkettiği zaman söyleiği tek söz "Ben bu kansere yenilmeyeceğim" oldu. Ameliyat masasına yatmaya, düğüne gider gibi, saçlarını tıraş etti. Çığımızın hastalığını göğsünde farkettiği zaman söyleiği tek söz "Ben bu kansere yenilmeyeceğim" oldu. Ameliyat masasına yatmaya, düğüne gider gibi, saçlarını tıraş etti. Doktor, onun bu davranışının işleri yarı yarıya kolaylaştırdığını söyledi. Hastalık nereye sıradıysa oranın üstüne, ah-vah etmeden, kendisine acınlımadan yükseldi. Beynine sıradığında ise önerilen tedaviye, sonucunu bilerek evet dedi. Tedavi sonunda bütün saçları döküldü. Başını oyalya yemelerle saranak aramızda sürdürdü yaşamını. Neşesini ve umudunu yitirmeden, çevresindekilere umutsuzluk ve karamsarlık vermeden ve insanlardan kaçmadan... Sonra bir gece "Uyuyam istiyorum, kapıyı kapatın" dedi. Ve uyudu. Tüm güzellikleri ve saygılılığıyla.

BİR GÜZEL İNSANIN ARDINDAN

Jülide GÜLİZAR

İnma bu, düşüncelerimi iletmek istiyorum."

Bunlar, Müberra'nın, ölümünden birkaç gün önce emekli olduğunda, spiker ve programci arkadaşlarına gönderdiği veda yazılarından alınmış satırlar. Hastalığın fiziksel yıkımı açık biçimde ortaya çıktıgı ve kendisini, kadınca değil, insanca bir duygusalıklı hep güzel, canlı ve neseli olarak anımsamamızı istediği için, zorunluluk olmadıkça ortalarında görünmediği ve odasına çekildiği dönemdeydi artık. Oysa içi güzel olduğu ve güzelliği daha da güzellesitmeye çabaladığı için, hiç çırınışmeyen bir insandı. Kendine saygı, insanlara saygı ve sevgisi onu hep güzel yapan etkenlerdi. Yeğeni Murat'ın yazdığını gibi,

"Ah, yaşam akıp gidiyor/İki kadın roman gibi/İki elimizin altından/Mnacko'dan Ölümün Adı biri/Öbübü Umut'u Malraux'unun/Ne söyleyebilirim daha bileyim/Hastalık bi-

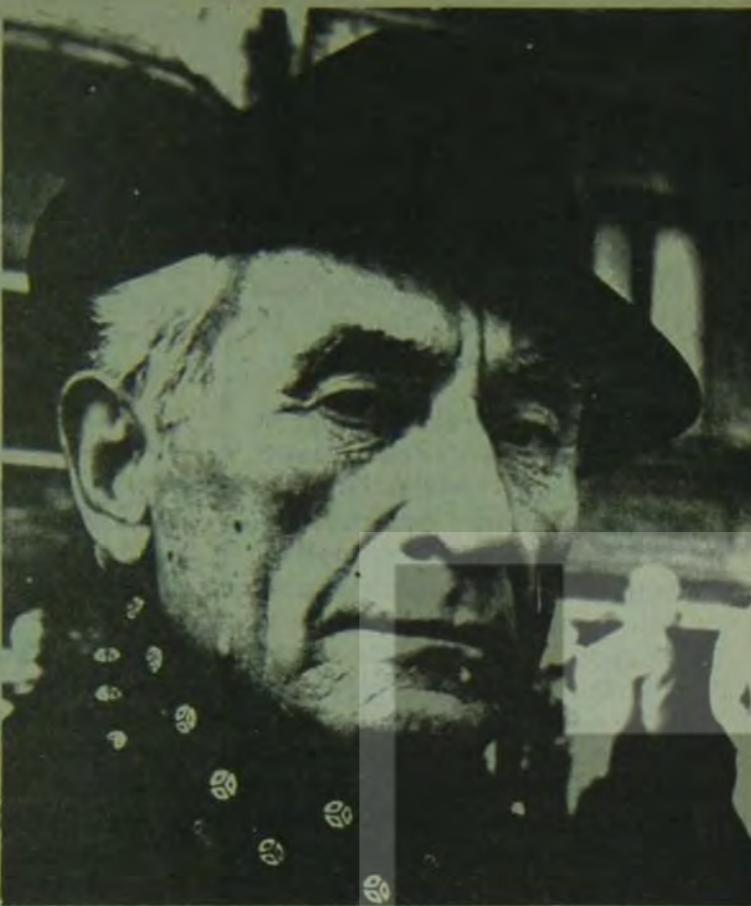


Türkçenin güzel konuşulmasına katkıda bulunan TRT'nin üç eski spikeri: (Soldan) Müberra Yetkin, Jülide Gülzar, Günseli Akol.

BİLGİ YAYINEVİ

MEŞRUTİYET CADDE 46/A YENİŞEHİR ANKARA TELF: 31 16 65 31 81 22

REŞAT ENİS'İN ARDINDAN



■ A. Haşim AKMAN

OCAK ayı içinde yitirdiğimiz Reşat Enis, gazeteciliğinin yanı sıra, öyküleri ve romanlarıyla Türk edebiyatı içinde de bir yere sahiptir.

Yazmaya başladığı dönemi ve yazarlığının olgunluk çağının temel alındığında onu 1940 kuşağının eleştirel gerçekçi romancılardan biri saymak yanlış olmayacağındır.

YAŞAMI

1 Haziran 1909'da İstanbul'da doğan Reşat Enis (Aygen), ortaöğretimini tamamadıktan sonra iki yıl Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nde, bir yıl da Edebiyat Fakültesinde okudu. Fakülteyi bitirmeden okuldan ayrıldı. Adliye muhabirliğiyle Milliyet Gazetesinde basın, dolayısıyla iş yaşamına atıldı (1930). Aynı yıl Servetfünun (Uyanış) Dergisinde yayımlanan öykülerle edebiyat çevrelerinde tanınmaya başladı. Dergilerde yayımlanan öykülerinden başka, ayrıca yazdığı 13 öyküyü Kılıçımı Sürüyorum adlı kitabında topladı (1930).

Milliyet'ten sonra sırasıyla Vakit, Haber, Son Dakika Gazetelerinde sekreterlik, yazı işleri müdürlüğü yaptı. "Politika" Gazetesinde tefrika edilen Kanun Namına'yı (1932) diğer romanları izledi: Gonk Vurdu (1933), Gece Konuştu (1935), Afrodit Buhurdanında Bir Kadın (1939).

1940-1945 yılları arasında Adana'da çıkan "Bugün" gazetesinin yönetimi üstelenen Reşat Enis, Çukurova ve tarım işçilerine ilişkin gözlemlerine dayanarak ünlü romanı Toprak Kokusu'nu yazdı (1944). (Aynı roman 1969'da Kara Toprak adıyla yeniden yayımlandı.)

İstanbul'a döndükten sonra "Son Dakika" gazetesinde çalışmaya başladı. 1952-1957 yılları arasında Cumhuriyet, ardından Yeni İstanbul gazetelerinde çalıştı. 1956'da Cumhuriyet'te tefrika edilen Despot (1957) adlı romanı yüzünden kovulmaya uğradı, sonradan aklandı. 1962-1968 yılları arasında Anadolu Ajansı'nda çalıştı, oradan emekli oldu.

SANATÇI KİŞİLİĞİ

Yazarlık yaşamına gazetecilikle başlayan Reşat Enis, Kılıçımı Sürüyorum (1930) adlı kitabında topladığı öykülerden sonra yazdığı, dergilerde kalan öykülerini yeniden kitaplaşımamış, tüm çabasını romanla yoğunlaştırmıştır. Toprak Kokusu'ndan sonra sırasıyla, Ekmek Kavgamız (1947), Ağlama Duvarı (1949), Yol Geçen Hanı (1952/1979), Despot (1957), Sarı İt (1968) adlı romanları yayımlanmıştır.

Yazmaya başladığı yılların roman anlayışına egemen olan Reşat Nuri-Mahmut Yesari çizgisini, ilk çalışmalarında etkili olmuşsa da gide-

rek bu etkiden kurtulmuş, tersine o eğilime zıt bir noktaya bile gelmiştir. Reşat Nuri'deki duygusalık, gerçekliğin yumuşacık betimlenmesi, yazar olarak yansıttığı görünüm, Reşat Enis'te tümüyle farklılaşmıştır. Onun Reşat Nuri'nin adına sunduğu Gonk Vurdu'da bile¹ yaşamın şiddetini yumatılamamıştır: Toplumsal kurallar işlerliğini sürdürerek geçerliliğini korumuşlar, "insan"ın kötüyü değiştirmeye çabası, tüm iyi-niyetliliğe karşın başarısız kalmış, kimi kez yine "insan"lar tarafından kötüye kullanılmıştır.

1935'te yayımlanan Gece Konuştu adlı romanından hareketle Suat Derviş şöyle der: "Genç edip, milli roman" damgası altında okuduğumuz bir sürü alelace ereslerin basit okuyucuya kolay ve tatlı gelen mevzu ve hilelerini istihkar etmiştir (aşağısıamıştır)."

Egemen anlayışın etkisinden hızla sıyrılan Reşat Enis, çok geniş sınıflar yelpazesine açılan bir pence-reye sahiptir. Toplumun hemen her türünden -politikacısından bürokratina, doktorundan tiyatrocusuna, deniz emekçilerinden maden işçilerine ve lumpenlerine kadar- insan malzemesi, yapıtlarında boy gösterir. Bir romanıyla sanki bütün bir toplumu birden yansıtacak zorunda duruyor kendisini. Toprak Kokusu'nun Elif'in, Adana'dan kaldırı, ta İstanbul'a getirir bu yüzden.

Despot'ta,² vatanı işgal eden düşmanla bile işbirliğinden kaçınmayan, daha sonra kendisini kahramanlaştırmış milletvekili, bir bankanın yönetim kurulu başkanı olan bir işbirlikçi gibi görmeyi umarken, bir de bakarsınız Dilaver Paşa Kanunu ve Zonguldak Havzası'nda oturanların "Mükellefiyet'i ve maden işçilerinin sorunlarıyla yüz yüzeyinizdir.

Yapıtlarında bir savrukluğunu gibi görünen bu durum, birbirinden habersiz yaşayan ve bağımsız gibi görünen parçaların, gerçekle bütünü içinde bir "kader" birliği oluşturduğunu ve bütünü hastalıklarını taşıdığını sergilemeye yöneliktir.

Bu kesitte, ilkin siyah-beyaz görünen insanlar, yapıtlarının çoğunun sonuna doğru ya yavaş yavaş beyazların elenmesi, grileşmesi, ya da kararmasıyla kendilerini gösterir. Tahir Alangı, "Hergün kavgalar, cinayet, ölüm gibi olaylarla karşı karşıya kalma, sürekli onlara uğraşma" sonucuna bağlıyor bu durumu.³ Bu yüzden olsa gerekir ki, Toprak Kokusu'na kadar (1944) yazmış olduğu romanlarında konu olarak, sınıf dışı kalmış, sınıf dışına itilmiş insanların varlığı, ağırlık kazanmıştır.

Bu konuda özellikle fahişelere yaklaşımı, toplumda egemen olan ahlaki değer yargılarına "karşı özellikler" barındırmış; Reşat Enis, onları düşüren maddi çevreyi sergileyerek kimi kez fahişelerin safını tutmuştur.

Dil ve üslup olarak da gazeteciliği sanatçılığını etkilemiş bir yazardır Reşat Enis. Kolay okunabilen, yalnız, yapmacıksız bir dili vardır. Anlatıda yer ve insan betimlemesi, başvurmadığı bir yöntemdir. Onun insanları hemen hemen sürekli harket halindedirler. Hep gezerler, gezinirler, bir yerden bir yere yolculuk ederler. Ve en-kaba toplumsal gelişkiler en kalın ve en koyu renkleriyle bu hareketlilik içinde yansıtılır. İnsanların düşünmeleri, önceyi, bir önceyi ... anımsatmaktadır. Ancak bu durum romanlarına bir sıklık getirmez. Derinlik, düşüncelerin davranışlarında somutlanması, yeniylemlerin üretilmesiyle, okuyucunun kavrayışına bırakılır.

Roman kahramanının bir fahişle evlendiğini öğreniriz bir anda. Karar aşamasını ise daha sonraki yaklaşımlarında birlikte yaşarız (Gonk Vurdu). Gezici kumpanyalann çilesini anlatırı Yol Geçen

Hanı'nda⁴ arkadaşıyla kendisini aldatan karısının tuzağı sonucu, doktorluğu elinden alındığı gibi, bir de yıllarca hapse mahkum edilen bir doktorun yaşamını alt üst eden bu olayın akışını birkaç cümlede ögreniriz. Hep trajik bir gazete haber gibidir. Haberin ötesini kendi imgeleminde yaratın merak eden bir okuyucuya yazılmış gibi.

Bu özelliklerin en tipik örneğini Gonk Vurdu adlı romanda görürüz. Bu romanda, roman kahramanının görerek duyumsadığı bir gerçeği, (Bu, bir fahişenin "vesika" içinde okuduğu ve çocuğundan bildiği bir addır) algılayıp çağrışımla animasması, alt alta dizilen ve harf boyu olarak gittikçe büyüyen sözcüklerle dizilip yazılıarak, okuyucuya yapıt arasında adeta görsel-sessel bir atmosfer oluşturulmuştur. Aynı teknik, roman içinde birkaç kez yinelemiştir.

"Realist romancımız Reşat Enis Toprak Kokusu adına Adana'mızın çiftçi muhitini canlı bir surette aksattıren bir roman hazırlamıştır. Umumi bir alaka uyandıracağının emin bulunduğu bu romanın bir parçası okurlarımıza veriyoruz."⁵ sözleriyle, duyurusu ilk kez "Adımlar" Dergisinde yapılan Toprak Kokusu, yazarın Çukurova gözlemlerine dayanarak yazdığı bir romanıdır. Romanın ilk kez, aztopraklı köylülerin ve tarım işçilerinin kırısal kesim içindeki yaşam mücadeleşini anlatmasının yanı sıra, ağırlığa karşı mücadele gösterdiği örnekle de büyük gürültü koparırlı. Toprak Kokusu, "toprak korkusu" yaratır.

"Eser yayınlanınca büyük bir olay oldu, parlamento, Toprak Kanunu düzeyine girmiştir zaten. Toprak ağalarının etkisi de işe karışınca, kitabı Bakanlar Kurulu kararı ile topladılar. O zaman dıştan görünüşü ile mücadeleyi sevmeyen bir yaratılış gösteren Reşat Enis... işi Başbakan la görüşmeye kadar götürdü."⁶ Daha sonra yayımı serbest bırakılan Toprak Kokusu kendisinden sonrasında öncülik yaptığı gibi, Reşat Enis'in yazarlığının da ikinci evresini başlatmaktadır.

Gazeteciliğin en ypratıcı kolu olan gece sekreterliğinde "ömür tükettiğin için, romancılığını kültüre besleyemedi. Daha güçlü bileşime varabilecek yeteneğin peşinden gitmedi. Bundan ötürü, yan yolda kalmış bir romancı..."⁷

Yazdığı dönemin övgüyle desteklenen gerçekçi romancı Reşat Enis yazarlık yaşamını, çok daha fazla roman yazmaya yetecek kadar konuya içinde barındıran 10 romanla noktaladı. Eşinin de ölümyle yaşamaya başladığı yalnızlığını bir "huzurevi"nde tamamladı.

1- Reşat Enis, Gonk Vurdu, Semih Lütfi, Sühulet Kitabevi, 1944
2- Reşat Enis, Despot, Remzi Kitabevi, 1957

3- Tahir Alangı, Cumhuriyet Sonrası Hikaye ve Roman, Cilt 1, İstanbul, 1959

4- Reşat Enis, Yol Geçen Hanı, Cem Yayınları, İstanbul, 1979

5- Adımlar, Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı 3, s. 97, Temmuz 1943

6- Ömer Faruk Toprak, Duman ve Alev, May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 94

7- a.g.e.; Refika Taner - Asım Bezirci, Seçme Romanlar, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul 1980
Şükran Kurdakul, Düşün ve Edebiyatımızda Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Gözlem Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 1981.

say

SERVER TANILLI

YÜZYILLARIN
GERÇEĞİ
VE
MİRASI

İnsanlık Tarihine
Giriş

İlkçağ

800 lira

VOLTAIRE
KANDID
ya da
İyimserlik Üstüne

Çeviren:
Server TANILLI

250 lira

SAY YAYINLARINDA ÇIKTI

VOLİ" bir balıkçının yaşam savaşımını işleyen bir film. 1983 Mayıs'ında Didim-Bodrum kıyisideridinde Ömer Sabuncuoğlu, Korkut Akın ve Rıza Baloglu tarafından çekildi. Yeni Türk korosunun ezgileriyle katkıda bulunduğu filmin müzik direkörüne Oğuz Elbaş, seslendirme çalışmalarını Mehmet Turgut, Raşit Ülkü ve Alican Deniz yürüttü. 8 mm.lik bir kamerayla çekilen ve 14 dakika süren "VOLİ", tümüyle amatör bir dayanışmanın ürünü.

İFSAK 5. Ulusal Kısa Film Yarışması'nda Büyük Ödül'ü kazanan "VOLİ"nin Ankara'da ilk gösterimi 17 Şubat günü Türk-İngiliz Kültür Derneği sinema salonunda yapıldı. Filmin yapımcılardan Rıza Baloglu gösterimden önce yaptığı konuşmada "VOLİ"nin amacını ve iletisini şöyle açıkladı:

"Bir balıkçının yüreğini çekti filme. Denizi, martyı ve baliği, geciyi ve gündüzü... ve yalnızlığı. Balıkçının yüreği, denizin dalgalarıyla da hıra kırıya vuran. Her olumsuzluğa karşın üretilen; yaşama sarılma gücünü, umudu filme çekti, bütün yaşamlara bir 'merhaba' olsun diye."

Bir dayanışmanın, elbirliğinin, yürek birliliğinin ürünü olarak ortaya çıktı VOLİ. Filmin gerçekleştirilmesinde emeklerinin vazgeçilmez payı olan tüm arkadaşlar, biz, filmin yapımcı-yönetmenleriyle aynı amacı, aynı amatör heyecanı içinde taşıdır. Filmimizin iletisinden ayrı tutmadığımız bir başka amaç da önce somut olarak birikimimizi ortaya koyup kendimizi kanıtlamak, sonra coğulukla küfürsenen 8 mm'lik bir kamera ile hiç de azımsanamayaçık sanat yapıtları üretilebileceğini göstermekti. Böylece sinemaya tutkusunu izleyici olmaktan öte ölemeler taşıyan amatörleri yürelendirmeye de istedik."

"VOLİ"nin yapım öyküsünü dinlerken, ülkemizde amatör sinemacıların karşılaşıkları güçlükler beyazperdenin arka yüzünden sahneye çıkip ayan beyan oldular. Renk düzeltmesi, ses kullanımı gibi olanaklılardan yoksun 8 mm'lik kameralar, yeterli görüntü vermenin kurgu makineleri, ikide bir lambaları patlayan göstericiler... Bütün bunlarla sinema tutkusunu uğruna didişip, ortaya ürün koyabilen amatör yapımcılar filmlerine gösterim olağanı bulabilecekler keske. Çok çok eski bir yasanın sinemalarda uzun metrajlı filmlerden önce kısa metrajlı film gö-

"VOLİ" NİN GÖSTERİMİNDE BİR ÇAĞRI, BİN ÇAĞRISIM

■ Ali Alkan İNAL

termesini zorunlu kılan hükmü kaç yıldır uygulanmaz?

Reklam filmleri, fragmentlar kisa film yerine gösterilip, 10 liralık para cezasından nasıl kurtulur? "Çok acıklı" filmlerin aksamayan seansları kimlere kár sağlar belli, amainema sanatının payına ne düşer? Bunu da yanıtladı Baloglu'nun konuşması:

"Sinema, çağımızda en etkin kitle iletişim aracı olduğu kadar, o

ölçüde geniş ekonomik olanaklar gerektiren bir sanat dalı. Bu olgu, sinema sanatını gerçek yerine oturtmaya çalışan kişilerle birlikte, salt ticari amaçlarla hareket eden sinemacılar da yarattı. Bular, kár için sinema salonlarının etkin kararlığını, insan duygularını sövmek ve yozlaştmak pahasına kör bir karanlığa çevirmekte bir an bile duraksamamışlardır."

Ünlü yönetmen Cesare Zavetti'nin "Bell ki, filmler ancak çok daha ucuza malolduğu ve isteyen herkes bir kamera sahibi olduğu zaman, sinema da esnek ve özgür bir yaratıcı araç olacaktır." dediği ni anımsattı VOLİ'nin genç yapımcısı. Sözü yine ona bırakalım, bir çağrı var:

"Zavetti'nin sözünü ettiği koşullar daha uzunca bir süre gerçekleştirilebilir gibi görünmüyör. Bu soruna günümüzde bulunabilecek tek çözüm, amatör sinemacıların varolan güçlerini birleştirmeleridir bizce. Çağdaş ve özgün bir sinema yapmak isteyenlerin, etkin olabilmek için dayanışma içinde olmaları zorunludur. Bu dayanışmanın yaratılmasında ilk adım, düzenlenecek bir kısa metrajlı amatör filmler senliğidir, diye düşünüyorum. Yürüttüğümüz hazırlık çalışmalarına tüm amatör sinemacıları katkıda bulunmaya çağrıyoruz." ■



Bir dayanışmanın, elbirliğinin, yürek birliliğinin ürünü olarak ortaya çıktı "VOLİ".

say

AÇLIK / K. Hamsun
İNANLARIN DÜNYASI /
A.S. Exupery
VEBA / Albert Camus
MARTI / R. Bach
ÖLÜM GEMİSİ / B. Traven
İNANLARI SEVECEKSİN /
E.M. Remarque
B. POLİTİKACININ
PORTRESİ / S. Zweig
BEN ANNEMİ
SEVİYORUM / W. Saroyan
KANDİD / Voltaire
UYGARLIK TARİHİ /
Server Tanilli

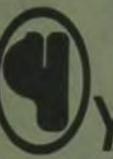
200,-
200,-
400,-
200,-
350,-
600,-
450,-
450,-
450,-
450,-
250,-
(Tükendi)

750,-
1500,-
2000,-
1500,-
250,-
450,-
300,-
250,-
250,-
250,-
200,-
300,-
250,-
200,-
250,-
250,-
225,-
450,-
200,-
500,-
150,-
450,-

DEVLET ve DEMOKRASİ
Server Tanilli
İNANLIĞIN TARİHİ / Andre Ribard
BATI FELSEFESİ TARİHİ / B. Russell
TOPLUMBİMLERİNDE
YÖNTEM/M. Sencer-Y. Irmak
DİN İLE BİLİM / B. Russell
EPİK TİYATRO / B. Brecht
PSİKANALİZ ÜZERİNE / Freud
CİNSİYET ÜZERİNE / Freud
YENİ BİR İNSAN, YENİ
BİR TOPLUM / E. Fromm
SEVME SANATI / E. Fromm
BİLİM AHLAKI / A. Bayet
DENEMELER / A. Camus
SİBERNETİK / N. Wiener
OSMANLI TOPLUMUNUN
SİYASAL YAPISI
(Kurulus Dönemi) / Taktamış Ates
MİLANAYA MEKTUPLAR / Kafka
PSİKO - YOGA / Dr. B. Edwin
DAVANIŞLARIMIZIN
KÖKENİ / S. Teber
DENEMELER / J.P. Sartre
İNANLAR ARASINDAKİ
EŞİTSİZLİĞİN KAYNAĞI / J.J. Rousseau

Ödemeli İsteme Adresi: Nuruosmaniye Cad. Tübeddar Sok. 4/1, Cağaloğlu - İstanbul / Tel: 528 17 54

Not: 1000 TL'den az isteklerde kitap bedeli yerine posta pulu gönderilmesi rica olunur.

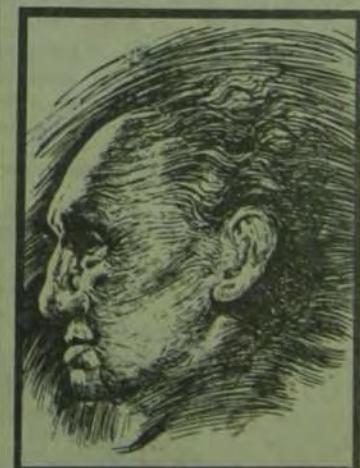
 YARIN YAYINLARI



YAZIŞMA VE HAVALÉ
ADRESİ
Yarın, P.K.: 723 Kızılay -
Ankara

OKULLARIMIZIN KAYNAK KİTAPLARI

HALİKARNAS BALIKÇISI BÜTÜN' ESERLERİ



- AGANTA BURINA BURİNATA
- TURGUT REİS
- MAVİ SORGON
- MERHABA ANADOLU
- ULUÇ REİS
- DOŞUN YAZILARI
- ÖTELERİN ÇOCUKLARI
- ANADOLU'NUN SESİ
- ALTINCI KITA AKDENİZ
- DENİZ GURBETÇİLERİ
- EGE DENİNE BIRAKILMIS
BİR ÇİÇEK
- GENÇLİK DENİZLERİNDE
- SONSUZLUK SESİSSİZ BOYOR
- ANADOLU EFSANELERİ
- ANADOLU TANRILARI
- HEY KOCA YURT

Siparişleriniz en az 1000,- TL olmalıdır.
Siparişlerinizin tutarını HAVALÉ, POSTA ya da DAMGA PULU olarak gönderebilirsiniz.
ODEMELİ siparişlerinizde posta masrafı ödemesi bedeline eklenir.
Kitapçılarla %25 indirimli ödemesi satış yapılır. Siparişlerini bekler, başarılar dileriz.

BİLGİ YAYINEVİ

MEŞRUTİYET CAD. 46/A YENİŞEHİR ANKARA TELF.: 31 16 65 31 81 22

• Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın 30 Ocak 1984 günlü yasıyla 1984 ve önumüzdeki yıllarda bakanlıkça bütün birimlerde düzenlenecek her türlü satranç etkinliklerinin yürütülmesini sağlamak amacıyla yeni bir Satranç Danışma Kurulu oluşturuldu.

Satranç Danışma Kurulu şu kişilerden oluşuyor: Kahraman Olgaç (Başkan), Tevfik Sarıkaya, Gürol Terim, Meral Koşma, Figen Erdoğan, Ergin Korur ve Emrehan Halıcı.

• Dünya birinciliği için Karpov'la oynayacak olan oyuncu Kasparov-Simislov maçından sonra belli olacak. Seçme maçlarında Kasparov-Korçnoy'u, Simislov da Ribli'yi yenerek final oynamama hakkını elde ettiler. 11 oyundan oluşan maçların puan tablosu şöyle:

Oyun No.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	TOPLAM
Kasparov	0	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	0,5	1	0,5	1	7
Korçnoy	1	0,5	0,5	0,5	0,5	0	0	0,5	0	0,5	0	4
Simislov	1	0	0,5	0,5	1	0,5	1	0,5	0,5	0,5	0,5	6,5
Ribli	0	1	0,5	0,5	0	0,5	0	0,5	0,5	0,5	0,5	4,5

Korçnoy'u yenerek büyük bir başarı sağlayan Kasparov, Simislov'u da yenerse Karpov'un karşısına büyük bir morale çıkacak. Genç satranççının büyük başarıları puan listelemelerine de yansındı ve Kasparov ilk defa dünya birincisi Karpov'un önünde yer aldı. 1984 yılının ilk puan sıralamasında şu 15 satranççı yer alıyor:

- 1) G. Kasparov, 2710; 2) A. Karpov 2700; 3) V. Korçnoy 2635; 4) L. Ljubojevic 2630; 5) U. Andersson 2630; 6) R. Vaganyan 2630; 7) L. Portis 2625; 8) R. Hübner 2620; 9) M. Tal 2620; 10) V. Hort 2615; 11) L. Poluyagevski 2615; 12) B. Spaski 2615; 13) T. Miles 2610; 14) Z. Ribli 2610; 15) J. Timman 2618

DÜNYA BİRİNCİLİĞİ SEÇMELERİ, 10. OYUN Korçnoy - Kasparov

1) d4, d5; 2) c4, e6; 3) Af3, Af6; 4) Fg5, Fe7; 5) Ac3, h6; 6) Fh4, 0-0; 7) e3, b6; 8) Vb3, Fb7; 9) Fxf6, Fxf6; 10) cxd5, exd5; 11) Kd1, Ke8; 12) a3, c6; 13) Fd3, Ad7; 14) 0-0, g6; 15) Kfe1, Af8; 16) Fb1, Ae6; 17) Fa2, Vc7; 18) Va4, Kad8; 19) b4, Vb8; 20) Vc2, Vc7; 21) Fb3, Fg7; 22) Va2, a6; 23) Kc1, Vb8; 24) Aa4, Va7; 25) Ac3, Vb8; 26) Kb1, Vd6; 27) Kbd1, a5?!; 28) bxa5, bxa5; 29) e4, a4?!; 30) Fxa4, dxe4; 31) Axe4, Vf4; 32) d5, Ad4; 33) Kxd5, cxd5; 34) Fxe8, dxe4; 35) Kxe4, Vxe4; 36) Fxb7, Kb8; 37) Vb1, Vf4; 38) d6?, Dxd6; 39) g3, Kxb7; 40) Vxb7, Fxf2+; 41) Sxf2, Vxd1; 42) Va8+ Beraberlik

SATRANÇ TESTİ

En iyi hamleyi bulunuz:

- (A) Ke1 (B) e4 (C) h3



DÜNYA BİRİNCİLİĞİ SEÇMELERİ, 11. OYUN Simislov - Ribli

1) d4, Af6; 2) Af3, e6; 3) c4, b6; 4) Ac3, Fb4; 5) Fd2, c5; 6) a3, Fxc3; 7) Fxc3, Fb7; 8) e3, 0-0; 9) Fd3, d6; 10) 0-0, Abd7; 11) Ve2, Kc8; 12) Kfd1, cxd4; 13) exd4, Ke8; 14) Kac1, Vc7; 15) b3, a5; 16) h3, h6; 17) Fb2, Vb8; 18) Ve3, Fc6; 19) a4, Kcd8; 20) Fa3, Fb7; 21) Fb1, Af8; 22) Ah2, A8h7; 23) Vg3, Afe4; 24) Ve3, f5; 25) f3, A4f6; 26) d5, Fc8; 27) dxe6, Fxe6; 28) Vd3, d5; 29) c5, bxc5; 30) Kxc5, Ag5; 31) Af1, Vd6; 32) b4, Ad7; 33) Kb5, Ae5; 34) bxa5, Vd7; 35) Ve2, Ff7; 36) Vf2, d4; 37) f4, Ae4; 38) Fxe4, Ag4; Beraberlik

Cevap: (B)

(A) 1) Ke1??. Bu hamlenin e4 e piyon sürme dışında bir anlamı yok.
1)..., Fxf2+; 2) Sxf2, Ag4+;
3) Sgl, Ae3.
Beyazlar vezir kaybeder.
(B) Doğru cevap. Merkezde pozisyonu kuvvetlendirmek için gereken hamle.
(C) Beyazlar vakit kaybediyor.
1)..., e4; 2) Ael, e3; 3) fxe3,
Fxe3+; 4) Sh2
Oyun siyahların üstünlüğünde

EMREHAN HALICI



ANALİZ



- 1) Axe4!, Fxd2
eğer 1)..., Axe4
2) Kxc4+,
siyah için oldukça kötü
- 2) Ax6+, \$f8
siyahın zorunlu hamlesi
- 3) Fd6+, Vxd6
- 4) Ke8+, Mat

İKİ HAMLEDE MAT (E. Hassberg, 1945)



- 1) Vc2 tehdit; 2) Vh7
- 1) ..., Kxg7; 2) Vxh2+, Mat

ÜÇ HAMLEDE MAT (O. Wurzburg, 1945)



- 1) g8 (K) tehdit; 2) Kxe8
A.1)..., Kxg8; 2) hxg8 (K)...
B.1)..., Ke5+; 2) dxe5...
C.1)..., Ke2 ; 2) Vxe2...

evinize ingilizce girsin

Öyküler, çizgi romanlar,
güncel konular, sözlük, gramer,
aşama testleri, spor,
mizah, bulmaca...

Bizim English, az bilenleri zorlamayacak,
çok bilenleri zenginleştirecek, dengeli,
özlü, bir kaynaktır.

Dinlenirken okuyun, okurken dinlenin.
İngilizcenizi ilerletin...

BİZİM ENGLISH'e abone olun

USTAV

BİZİM ENGLISH

İngilizce/Türkçe
aylık dergi

“İngilizce kolaydır”

ABONE KOŞULLARI

Yurtçi	1 yıllık
Normal posta	2440 TL
Taahhütli	2950 TL
6 aylık	
Normal posta	1250 TL
Taahhütli	1450 TL
Yurtdışı	1 yıllık
Posta ücreti dahil	19 US

Havalelerinizi İş Bankası Türbe Şubesi
2938 numaralı hesaba yatırınız.

Cumhuriyet



Kitap Kulübü

**Her türden 5000 kitap
her ay yüzlerce yeni kitap**

istenen miktarda,
indirimli,
armağanlı,
elinize teslim,
düzenli katalog,
aylık bülten



TÜSTAV

C Üye kayıtları için

İstanbul: Türkocağı Cad. 39-41 Cağaloğlu
Ankara: Konur Sok. 24/4 Yenişehir
İzmir: Halit Ziya Bulvarı 65/3
Adana: Atatürk Cad. THK İşhanı Kat 2/13

Cumhuriyet Kitap Kulübü broşürü istiyorum.

Adı, Soyadı :

Adres :

